

Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen

YK:n vammaisten henkilöiden
oikeuksien yleissopimuksen kansallinen
toimintaohjelma 2023–2027

Sosiaali- ja
terveysministeriö

Sosiaali- ja terveysministeriön
JULKAISUJA | 2024:31

Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen

YK:n vammaisten henkilöiden
oikeuksien yleissopimuksen kansallinen
toimintaohjelma 2023–2027

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Sosiaali- ja terveysministeriö
CC BY-NC-ND 4.0

ISBN pdf: 978-952-00-8462-2
ISSN pdf: 1797-9854

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2024

Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2023–2027

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2024:31

Julkaisija Sosiaali- ja terveysministeriö

Yhteisötekijä Sosiaali- ja terveysministeriö
Kieli suomi

Sivumäärä 177

Tiivistelmä

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallisessa toimintaohjelmassa on määritelty ne toimenpiteet, joilla vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanoa edistetään eri hallinnonaloilla kolmannella toimintaohjelmakaudella 2023–2027. Toimintaohjelmatyötä on koordinoanut ja yhteensovittanut vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE, jossa ovat edustettuina vammaisjärjestöt sekä vammaisten henkilöiden oikeuksien kannalta keskeiset ministeriöt ja sidosryhmät. Toimintaohjelmaa laadittaessa on kuultu vammaisjärjestöjä ja muita sidosryhmiä ja näin saatu heiltä tietoa niistä vammaisyleissopimuksen mukaisista asioista, joita toimintaohjelmassa tulisi edistää. Toimintaohjelma koostuu 13 sisältöalueesta ja 75 toimenpiteestä. Toimenpiteiden toteutumista seurataan toimintaohjelmakauden aikana ja arvioidaan toimintaohjelmakauden päättyessä. Toimintaohjelmassa korostuvat vammaisten henkilöiden osallisuus ja yhdenvertaisuus. Ohjelmatyössä on erityisesti haluttu korostaa vammaisten naisten ja lasten oikeuksia sekä intersektionaalista näkökulmaa. Taloudellisesti haastavina aikoina on katsottu olevan erityisen tärkeää arvioida hankkeiden vaikutuksia ja yhteisvaikutuksia vammaisten henkilöiden oikeuksiin. Yhtenä toimintaohjelman tärkeänä tavoitteena on lisätä tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista.

Asiasanat yhdenvertaisuus, osallisuus, esteettömyys, saavutettavuus, ihmisoikeudet, vammaiset

ISBN PDF 978-952-00-8462-2

ISSN PDF 1797-9854

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8462-2>

Rätt till delaktighet och likabehandling

Nationellt handlingsprogram för FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning 2023–2027

Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2024:31

Utgivare Social- och hälsovårdsministeriet

Utarbetad av Social- och hälsovårdsministeriet
Språk finska

Sidantal 177

Referat

I det nationella handlingsprogrammet för FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning anges de åtgärder genom vilka genomförandet av konventionen ska främjas inom olika förvaltningsområden under den tredje handlingsprogramperioden 2024–2027. Arbetet med handlingsprogrammet har koordinerats och samordnats av delegationen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning (VANE), som består av representanter från funktionsrättsorganisation, samt de ministerier och intressentgrupper som är centrala med tanke på rättigheterna för personer med funktionsnedsättning. Vid beredningen av handlingsprogrammet har man hört funktionsrättsorganisationerna och andra intressentgrupper. Man har därigenom fått information om vilka åtgärder i funktionsrättskonventionen som ska prioriteras i handlingsprogrammet. Handlingsprogrammet består av 13 innehållsområden och 75 åtgärder. Genomförandet av åtgärderna följs upp under programperioden och utvärderas efter att programperioden tagit slut. I handlingsprogrammet understryks delaktighet och likabehandling för personer med funktionsnedsättning. I programarbetet vill man särskilt betona rättigheterna för kvinnor och barn med funktionsnedsättning samt det intersektionella perspektivet. Under utmanande ekonomiska tider har det ansetts vara särskilt viktigt att utvärdera hur effekterna och de sammantagna konsekvenserna av projekten påverkar rättigheterna för personer med funktionsnedsättning. Ett viktigt mål för handlingsprogrammet är att öka medvetenheten om rättigheterna för personer med funktionsnedsättning.

Nyckelord likabehandling, delaktighet, tillgänglighet, mänskliga rättigheter, personer med funktionsnedsättning

ISBN PDF 978-952-00-8462-2

ISSN PDF 1797-9854

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8462-2>

Right to social inclusion and equality

The National Action Plan on the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities 2023–2027

Publications of the Ministry of Social Affairs and Health 2024:31

Publisher	Ministry of Social Affairs and Health		
Group author	Ministry of Social Affairs and Health		
Language	Finnish	Pages	177

Abstract

The National Action Plan on the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities identifies the measures that will be taken to promote the implementation of the Convention in different administrative branches during the third Action Plan period 2023–2027. Work on the Action Plan has been coordinated and adapted by VANE (the Advisory Board for the Rights of Persons with Disabilities), the members of which include representatives of disability organisations and the ministries and stakeholders in a key role regarding the rights of persons with disabilities. Disability organisations and persons with disabilities were consulted during the process of drawing up the Action Plan to obtain information about those issues referred to in the Convention which the Action Plan should promote. The Action Plan consists of 13 content areas and 75 measures. The implementation of the measures will be monitored during the Action Plan period and evaluated at the end of the period. The Action Plan emphasises the inclusion and equality of persons with disabilities. In the programme work, particular emphasis has been placed on the rights of women and children with disabilities and the intersectional perspective. In economically challenging times, it has been considered particularly important to assess the impacts and combined impacts of projects on the rights of persons with disabilities. One important objective of the Action Plan is to raise awareness of the rights of persons with disabilities.

Keywords	equality, inclusion, accessibility, human rights, persons with disabilities		
ISBN PDF	978-952-00-8462-2	ISSN PDF	1797-9854
URN address	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8462-2		

Selkokieline tiivistelmä

Suomi on sitoutunut noudattamaan
YK:n sopimusta vammaisten henkilöiden oikeuksista.

Suomi on myös tehnyt kansallisen toimintaohjelman,
joka liittyy tähän YK:n sopimukseen.

Toimintaohjelma kertoo,
miten vammaisten henkilöiden oikeuksia
edistetään käytännössä vuosina 2024–2027.

Toimintaohjelmassa on 13 aihealuetta
sekä 75 tekoa, joilla voidaan parantaa
vammaisten ihmisten asemaa.

Toimintaohjelmassa tärkeitä asioita ovat
vammaisten henkilöiden osallisuus
ja yhdenvertaisuus.

Ohjelmassa korostetaan erityisesti
lasten ja naisten oikeuksia
sekä intersektionaalista näkökulmaa.

Intersektionaalinen näkökulma tarkoittaa,
että henkilön asemaan yhteiskunnassa
vaikuttavat monet asiat.

Näitä ovat esimerkiksi sukupuoli, ikä,
alkuperä ja toimintakyky.

Toimintaohjelman mukaan
on myös tärkeää arvioida,
miten erilaiset hankkeet vaikuttavat
vammainen henkilöiden oikeuksiin.
Lisäksi yksi ohjelman tärkeä tavoite on
antaa päättäjille ja tavallisille ihmisille
lisää tietoa vammaisten henkilöiden oikeuksista.

Tämän toimintaohjelman tekivät
eri alojen asiantuntijat.
VANE eli vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta
koordinoi toimintaohjelman suunnittelua
ja vaikutti sen sisältöön.
VANE siis varmisti,
että ohjelma on hyvä vammaisille henkilöille.
VANEen kuuluu vammaisjärjestöjä, ministeriöitä
ja muita tahoja,
jotka voivat vaikuttaa vammaisten henkilöiden oikeuksiin.

On tärkeää,

että toimintaohjelman teot toteutuvat oikeasti.

Asiaa seurataan koko toimintaohjelman ajan

eli vuosina 2024–2027.

Lisäksi toimintaohjelma arvioidaan lopuksi.

Sisältö

Lukijalle	11
1 Viitekehys: keskeiset kansainväliset asiakirjat	13
1.1 YK:n vammaisyleissopimus.....	13
1.2 YK:n kestävä kehityksen agenda 2030	14
2 YK:n vammaisyleissopimuksen kansallinen täytäntöönpano	16
2.1 Vammaisyleissopimuksen kansallinen täytäntöönpano ja seuranta	16
2.2 Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE	17
2.3 Toimintaohjelma.....	17
3 Lähtökohdat toimintaohjelman tekemiselle	19
3.1 Vammaispolitiikka.....	19
3.2 Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelma.....	22
3.3 Sidosryhmien kuulemiset	23
3.4 Selvitys vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisesta	26
4 Sisältöalueet, tilannekuvat ja tavoitteet ja toimenpiteet	28
4.1 Vammaisten henkilöiden osallisuus (Vammaisyleissopimus 4.3 artikla).....	29
Tavoitteet ja toimenpiteet osallisuuden vahvistamiseksi.....	34
4.2 Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo (Vammaisyleissopimus 5, 6, 7, 12, 13 ja 16 artiklat)	36
Tavoitteet ja toimenpiteet yhdenvertaisuuden vahvistamiseksi	43
4.3 Tietoisuuden ja tietopohjan lisääminen (Vammaisyleissopimus 8 ja 31 artiklat) ...	45
Tavoitteet ja toimenpiteet tietoisuuden ja tietopohjan vahvistamiseksi.....	50
4.4 Esteettömyys ja saavutettavuus (Vammaisyleissopimus 9 ja 21 artiklat).....	51
Tavoitteet ja toimenpiteet esteettömyyden ja saavutettavuuden vahvistamiseksi	60
4.5 Turvallisuus ja vaaratilanteet (Vammaisyleissopimus 11 artikla).....	63
Tavoitteet ja toimenpiteet turvallisuuden varmistamiseksi ja vaaratilanteiden estämiseksi.....	70
4.6 Eläminen itsenäisesti ja osallisuus (Vammaisyleissopimus 12, 14, 19 ja 29 artiklat).....	71
Tavoitteet ja toimenpiteet itsenäisen elämän ja osallisuuden vahvistamiseksi	75
4.7 Liikkuminen (Vammaisyleissopimus 9, 18 ja 20 artiklat)	77
Tavoitteet ja toimenpiteet itsenäisen liikkumisen oikeuden vahvistamiseksi	84
4.8 Koulutus (Vammaisyleissopimus 24 artikla)	85
Tavoitteet ja toimenpiteet yhdenvertaisten koulutusmahdollisuuksien vahvistamiseksi.....	92
4.9 Terveys ja kuntoutus (Vammaisyleissopimus 25 ja 26 artiklat)	95
Tavoitteet ja toimenpiteet kuntoutukseen ja terveyspalveluihin pääsyn vahvistamiseksi.....	99

4.10 Työ ja työllistyminen (Vammaisyleissopimus 27 artikla)	100
Tavoitteet ja toimenpiteet yhdenvertaisen työllistymisen ja työn saannin vahvistamiseksi	108
4.11 Riittävä elintaso ja sosiaaliturva (Vammaisyleissopimus 28 artikla)	109
Tavoitteet ja toimenpiteet riittävän elintason ja sosiaaliturvan vahvistamiseksi	112
4.12 Kulttuuri-, virkistys- ja vapaa-ajan toiminta ja urheilu (Vammaisyleissopimus 30 artikla)	114
Tavoitteet ja toimenpiteet kulttuuri-, virkistys- ja vapaa-ajan toimintaan ja urheiluun osallistumisen vahvistamiseksi	121
4.13 Kansainvälinen yhteistyö (Vammaisyleissopimus 11, 32 ja 33 artiklat).....	124
Tavoitteet ja toimenpiteet vammaisten henkilöiden oikeuksien vahvistamiseksi kansainvälisessä yhteistyössä.....	131
5 Seuranta ja arviointi.....	141
Liite 1. Tavoitteet ja toimenpiteet listattuna	142

LUKIJALLE

Arvoisa lukija,

Ratifioidessaan vuonna 2016 YK:n vammaisyleissopimuksen Suomi sitoutui varmistamaan vammaisten henkilöiden täysimääräiset ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä edistämään niiden toteutumista. Ratifioinnin jälkeen valtioneuvosto antoi vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANEa koskevan asetuksen, jossa yhdeksi VANEn tehtäväksi säädettiin kansallisen toimintaohjelman laatiminen. Suomi onkin ratifioinnin jälkeen laatinut kullekin hallituskaudelle kansallisen toimintaohjelman YK:n vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanon edistämiseksi. Tämä ohjelma on järjestyksessään kolmas.

Niin vammaisyleissopimuksen kuin tämän ohjelmankin peruseriaatteita ovat osallisuus ja yhdenvertaisuus. Vammaisten ihmisten oman äänen kuuluminen ohjelman valmistelussa onkin haluttu varmistaa ohjelmatyössä monin keinoin. Jo ennen ohjelmatyön käynnistämistä selvitti Helsingin yliopisto VANEn toimeksiannosta vammaisten ihmisten omia kokemuksia oikeuksiensa toteutumisesta.

Helsingin yliopiston tutkimuksessa selvisi, että vammaiset ihmiset kokevat elämässään suurta epävarmuutta ja edelleen esimerkiksi osallisuus on vaihtelevaa. Vammaiset ihmiset ovat huolissaan myös muun muassa työllisyydestään ja toimeentulostaan. Nämä huolet ovat hyvin ymmärrettäviä, elämehän hyvin myrskyisässä ja muuttuvassa maailmassa. Taloudelliset huolet koskettavat myös Suomea ja sodat varjostavat meidänkin elämäämme. Kaikki tämä vaikuttaa myös vammaisten ihmisten elämään. Vammaisilla ihmisillä on lisäksi paljon erityistarpeita.

Pääministeri Orpon hallitusohjelma Vahva ja välittävä Suomi pyrkii siihen, että yhteiskunnassamme kaikilla on oikeus ja vapaus tavoitella hyvää elämää. Ihmiset tuntevat osallisuutta ja luottamusta toisiinsa. Taloudellisesti vahva Suomi pystyy tarjoamaan yhteiskunnan palvelut kestävällä tavalla nykyisille ja tuleville sukupolville, ja on myös kriisinkestävä. Nämä tavoitteet vahvistavat myös vammaisten oikeuksia ja luovat turvaa niin ikään vammaisille ihmisille epävarmassa maailmassa.

Vammaiset ihmiset tarvitsevat oikeuksiensa turvaamiseksi myös tarpeidensa mukaisia palveluja. Tällä hallituskaudella tulee voimaan uusi vammaispalvelulaki. Ajantasainen ja toimiva lainsäädäntö turvaa mitä suurimmassa määrin yhteiskunnan vakautta ja suojaa yksilöiden perusoikeuksia.

Hallitus haluaa edistää avointa ja toimivaa hallintoa, jossa panostetaan jatkuvuuteen ja johdonmukaisiin toimintatapoihin. Osallistuminen ja vaikutusmahdollisuudet ovat demokraattisen yhteiskunnan perusta ja nämä mahdollisuudet tulee varmistaa myös vammaisille ihmisille.

Helsingissä 13.9.2024

Sosiaali- ja terveysministeri Kaisa Juuso

1 Viitekehys: keskeiset kansainväliset asiakirjat

1.1 YK:n vammaisyleissopimus

Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (SopS 26 ja 27/2016; YK:n vammaisyleissopimus, vammaisyleissopimus) ja sen valinnainen pöytäkirja tulivat Suomessa voimaan kesäkuussa 2016. Vammaisyleissopimuksen tarkoituksena on taata vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet, edistää ja suojella näitä oikeuksia ja vapauksia sekä edistää vammaisten henkilöiden ihmisarvon kunnioittamista.

Julkisen vallan on perustuslain (731/1999) 22 §:n mukaisesti turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Ratifioituaan sopimuksen Suomi on sitoutunut turvaamaan sopimuksessa määritellyt oikeudet. Vammaisyleissopimus on Suomessa osa kansallista lainsäädäntöä. Sen mukaisesti viranomaisen tulee kaikessa toiminnassaan ottaa huomioon vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen ja edistäminen.

Vammaisyleissopimus koostuu 50 artiklasta. Läpileikkaavia artikloja ovat määräykset sopimuksen tarkoituksesta, yleisistä periaatteista ja velvoitteista, tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta, vammaisista naisista ja lapsista, tietoisuuden lisäämisestä, esteettömyydestä ja saavutettavuudesta sekä yleissopimuksen kannalta olennaisista määritelmistä. Nämä tulee ottaa huomioon kaikkien artiklojen sisältöä tulkittaessa.

Muut vammaisyleissopimuksen artiklat sisältävät tarkempia määräyksiä yleissopimuksen edellyttämistä kansallisista toimenpiteistä sekä määräyksiä kansainvälisestä yhteistyöstä, kansallisesta valvontajärjestelmästä, yleissopimuksen kansainvälisestä valvontajärjestelmästä ja sopimuspuolten kokouksesta.

Vammaisyleissopimuksen mukaan vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Vammaisyleissopimuksella lisätään tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista, mikä parantaa heidän mahdollisuuksiaan osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan. Tietoisuuden lisäämisellä vaikutetaan asenteiden muutoksen kautta yksilön asemaan. Yleissopimus lisää myös vammaisten henkilöiden tietoisuutta omista oikeuksistaan.

Vammaisyleissopimus korostaa vammaisten henkilöiden ja heitä edustavien järjestöjen osallistamista ja osallistumista kaikkeen heitä koskevaan päätöksentekoon. Vammaisyleissopimus takaa vammaiselle henkilölle oikeuden elää itsenäisesti osana yhteisöä. Peruspalveluiden tulee olla vammaisen henkilön saavutettavissa. Tarvittaessa tulee olla saatavilla myös yksilöllisiä erityispalveluita.

Vammaisyleissopimuksessa painotetaan kohtuullisten mukautusten tärkeyttä vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseksi. Kohtuullisten mukautusten epääminen on syrjintää.

1.2 YK:n kestävän kehityksen agenda 2030

Yhdistyneiden kansakuntien Kestävän kehityksen agendan 2030 tavoitteet hyväksyttiin vuonna 2015. Ne ovat voimassa vuoden 2016 alusta vuoteen 2030 saakka. Kestävän kehityksen tavoitteet ovat jatkumo YK:n vuosituhattavoitteille. Tavoitteiden päämääränä on tehdä maailmasta parempi paikka huomioimalla sekä ympäristö, ihmiset, ihmisoikeudet että talouden näkökulmat. Nämä tavoitteet ovat universaaleja eli kuuluvat kaikille: valtioille, kunnille, yrityksille ja muille toimijoille. Tavoitteet koskevat kaikkia YK:n jäsenvaltioita.

Kestävän kehityksen agendassa painotetaan, että kaikki tavoitteet ovat tärkeitä ja linkittyvät toisiinsa. Yhtä tavoitetta ei voi saavuttaa ilman toista, ja niiden toteutumiseen tarvitaan niin valtioita, päättäjiä kuin kansalaisiakin.

Yhtenä tärkeänä tavoitteena on vähentää eriarvoisuutta ja edistää rauhanomaisia, oikeudenmukaisia ja osallistavia yhteiskuntia sekä turvata ihmisoikeudet. Agenda 2030:n tunnuslause on ”Ketään ei jätetä” (engl. ”Leave no one behind”). Pyrkimyksenä on tavoittaa ensimmäisenä ne, jotka ovat jääneet kauimmaksi jälkeen. Jo julkistuksen valmistelussa on kiinnitetty huomiota kaikkein köyhimpien ja heikoimmassa asemassa olevien ääneen.

Kestävän kehityksen tavoitteet huomioivat vammaisuuden ja vammaiset henkilöt. Vammaisuus on mainittu tavoitteissa 11 kertaa, erityisesti liittyen koulutukseen, kasvuun ja työllisyyteen, eriarvoisuuteen, saavutettavuuteen, tiedonkeruuseen

ja tavoitteiden seurantaan. Vaikka vammaisuutta ei ole mainittu kaikkien tavoitteiden kohdalla, tavoitteet ovat merkityksellisiä vammaisten henkilöiden täyden inklusion kannalta.

Agenda 2030 huomioi myös vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen, ja se onkin noussut kansainvälisessä vammaispolitiikassa YK:n vammaisyleis-sopimuksen rinnalle. Siinä missä vammaisliikkeen tunnuslause on pitkään ollut ”Ei mitään meistä ilman meitä” (engl. ”Nothing about us without us”), on se saanut rinnalleen jo edellä mainitun tunnuslauseen ”Ketään ei jätetä”.

2 YK:n vammaisyleissopimuksen kansallinen täytäntöönpano

2.1 Vammaisyleissopimuksen kansallinen täytäntöönpano ja seuranta

Vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanoa varten kansallisina yhteystahoina toimivat ulkoministeriö (UM) ja sosiaali- ja terveysministeriö (STM). STM:n yhteyteen on perustettu kansallinen koordinaatiojärjestelmä, vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE. Neuvottelukunnan tehtävänä on helpottaa yleissopimuksen kansallista täytäntöönpanoa valtionhallinnossa.

Vammaisyleissopimuksen tarkoittaman itsenäisen ja riippumattoman rakenteen tehtävistä huolehtivat eduskunnan oikeusasiamies, Ihmisoikeuskeskus ja sen ihmisoikeusvaltuuskunta, jotka muodostavat kansallisen ihmisoikeusinstituution. Rakenteen tehtävänä on edistää, suojella ja seurata vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanoa.

Vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanoa valvotaan kansainvälisesti sopimuspuolten vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle määräajoin toimittamin raportein. Ensimmäinen raportti on tehtävä kahden vuoden päästä vammaisyleissopimuksen voimaantulosta. Suomi antoi ensimmäisen raporttinsa komitealle syksyllä 2019. Tämän jälkeen raportointi tapahtuu joka neljäs vuosi ja lisäksi komitean pyynnöstä. Kansalaisyhteiskunnalla on mahdollisuus toimittaa rinnakkaisraporttinsa komitealle. Komitea käsittelee raportin ja antaa sitä koskevat päätelmät ja suositukset.

Valvontaa täydentää valinnainen pöytäkirja, jonka kautta yksittäinen henkilö tai ryhmä voi tehdä valituksen vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle kokemastaan vammaisyleissopimuksella tunnustettujen oikeuksiensa loukkauksesta. Valinnaisessa pöytäkirjassa määrätään myös komitean aloitteesta tapahtuvasta vakavien ja järjestelmällisten loukkausten tutkintamenettelystä.

2.2 Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta (VANE) on vammaisyleissopimuksen mukainen valtiollinen koordinaatioelin. Sen tehtävänä on helpottaa vammaisyleissopimuksen kansallista täytäntöönpanoa.

Neuvottelukunta toimii sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä. Sen tehtävistä säädetään asetuksella (908/2016), jonka mukaan sen tehtävä on edistää vammaisyleissopimuksen kansallista täytäntöönpanoa ja vammaisten henkilöiden oikeuksien huomioon ottamista kaikkien hallinnonalojen toiminnassa ja nimetä keskuudestaan vammaisia henkilöitä edustava osallistuja vammaisyleissopimuksen 33 artiklan mukaisen yhteystahon toimintaan.

Neuvottelukunta koostuu ministeriöiden, vammaisten henkilöiden ja heidän omaistensa, työmarkkinajärjestöjen, kuntien ja hyvinvointialueiden sekä tutkimuksen edustajista. Neuvottelukunnassa on puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan lisäksi enintään 16 jäsentä. Neuvottelukunnalla on pääsihteeri ja erityisasiantuntijan puolikas virka käytössään. Valtioneuvosto asettaa neuvottelukunnan neljäksi vuodeksi kerrallaan.

2.3 Toimintaohjelma

Toimintaohjelman laatimisesta säädetään vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnasta annetussa asetuksessa (908/2016). Asetuksen mukaisesti neuvottelukunnan tulee laatia toimikaudelleen toimintaohjelma. Toimintaohjelmassa tulee määritellä yleissopimuksen täytäntöönpanon edistämisen keskeiset kansalliset tavoitteet, niitä edistävät keinot sekä tarvittava seuranta.

Toimintaohjelman lähtökohtana toimiva YK:n vammaisyleissopimus on Suomessa lakina voimassa. Perustuslain mukaan julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmis-oikeuksien toteutuminen. Toimintaohjelman tavoitteet ja toimenpiteet eivät kuitenkaan ole oikeudellisesti sitovia. Ministeriöt ja muut viranomaiset vastaavat vammaisyleissopimuksen toimeenpanosta omien vastuualueidensa mukaisesti. Ministeriöt ovat olleet tiiviisti mukana ohjelman valmistelussa ja vastanneet omaa toimialaansa koskevista kirjauksista. Ohjelma toimii yhdensuuntaisesti erikseen hyväksytyjen valtioneuvoston strategioiden ja ohjelmien kanssa ja osana niiden toimeenpanoa erikseen sovittavalla tavalla.

Toimintaohjelmalla pannaan täytäntöön kansallisesti vammaisyleissopimusta. Siten myös tässä työssä on huomioitava vammaisyleissopimuksen mukainen velvoite osallistaa vammaiset henkilöt heitä edustavien järjestöjen kautta täysimääräisesti koko prosessiin. Toimintaohjelmatyötä koordinoi vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta, jossa on vammaisjärjestöjen nimeämänä kuusi vammaisjärjestöjen edustajaa. Neuvottelukunta on myös valinnut keskuudestaan toimintaohjelmatyöryhmän, jossa niin ikään on ollut edustus vammaisjärjestöistä.

Toimintaohjelmatyön tueksi haluttiin kuulla myös laajemmin vammaisjärjestöjä ja eri sidosryhmiä. Tätä varten järjestettiin valtakunnallisille vammaisjärjestöille ja muille sidosryhmille kaksi kuulemistilaisuutta. Ensimmäisessä kuulemistilaisuudessa osallistujia pyydettiin tekemään huomioita nykytilasta ja nimeämään tärkeimpiä asioita, joita toimintaohjelmassa tulisi nostaa esiin. Lausunnon jätti 22 ja tilaisuudessa puheenvuoron käytti 18 tahoja. Toinen kuuleminen järjestettiin siinä vaiheessa, kun ministeriöt olivat jo pitkälle muotoilleet tavoitteensa ja toimenpiteensä. Tässä kuulemisessa oli mahdollisuus kommentoida kirjauksia ja esittää niihin vielä muutoksia. Toisessa kuulemisessa käytettiin 16 puheenvuoroa ja jätettiin 18 kirjallista lausuntoa.

Toimintaohjelmaa laadittaessa tavattiin vammaisten henkilöiden oikeuksien kannalta keskeiset ministeriöt. Tavatut ministeriöt olivat opetus- ja kulttuuri-ministeriö (OKM), oikeusministeriö (OM), sosiaali- ja terveysministeriö (STM), liikenne- ja viestintäministeriö (LVM), työ- ja elinkeinoministeriö (TEM), ympäristöministeriö (YM), ulkoministeriö (UM), sisäministeriö (SM) ja valtiovarainministeriö (VM). Lisäksi käytiin neuvottelu Kansaneläkelaitoksen (Kelan) kanssa. Tapaamisissa oli mukana VANEn puheenjohtaja ja pääsihteeri, STM:n erityisasiantuntija ja toimintaohjelmatyöryhmän jäseniä sekä kustakin ministeriöstä käsiteltävistä asiakokonaisuuksista vastaavat virkahenkilöt.

3 Lähtökohdat toimintaohjelman tekemiselle

3.1 Vammaispolitiikka

3.1.1 Suomen vammaispolitiikka

Vammaispolitiikalla tarkoitetaan toimia, joilla vammaisten henkilöiden asemaa ja oikeuksia turvataan ja edistetään.

Suomen vammaispolitiikan periaatteina ovat vammaisten henkilöiden oikeus

- yhdenvertaisuuteen ja syrjimättömyyteen
- osallisuuteen yhteiskunnassa ja päätöksenteossa
- itsemääräämisoikeuteen
- itsenäiseen elämään sekä
- tarvittaviin yksilöllisiin palveluihin ja tukeen.

Vammaispolitiikan lähtökohtana ovat perus- ja ihmisoikeudet. Vammaisten henkilöiden syrjimättömyys on kirjattu Suomen perustuslakiin. Perustuslain mukaan julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Vammaispolitiikan tärkeä tavoite on vammaisten henkilöiden oikeuksien valtavirtaistaminen. Vammaisyleissopimuksen mukaisesti vammaiset henkilöt tulee osallistaa heitä koskevaan päätöksentekoon ja vammaisten henkilöiden oikeudet tulee huomioida kaikilla hallinnonaloilla ja -tasoilla tehtävässä valmistelussa, päätöksenteossa, toimeenpanossa ja seurannassa.

YK:n vammaisyleissopimus tarjoaa perustuslain ohella vahvan ja pysyvän perustan kansalliselle vammaispolitiikalle. Toimintaohjelman valmistelussa on tärkeää huomioida myös vammaisalan kansainvälinen yhteistyö ja sitä ohjaavat asiakirjat, vammaisyleissopimuksen lisäksi erityisesti muut ihmisoikeussopimukset sekä yhteistyötä ohjaavat strategiset asiakirjat, kuten EU:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva strategia ja Pohjoismaiden vammaisalan yhteistyöohjelma.

3.1.2 EU:n vammaispolitiikka ja EU:n vammaisten henkilöiden oikeuksien strategia

Euroopan unioni perustuu tasa-arvon, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden, vapauden, demokratian ja ihmisoikeuksien arvoihin. Euroopan unionin toiminnasta tehty sopimus (SEUT-sopimus) ja Euroopan unionin perusoikeuskirja muodostavat perustan kaikenlaisen syrjinnän torjumiselle ja asettavat tasa-arvon EU:n politiikan kulmakiveksi. EU edistää vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista. Euroopan unioni ja kaikki sen jäsenmaat ovat ratifioineet YK:n vammaisyleissopimuksen. Yleissopimuksen toimeenpanon vahvistaminen on siten yhteinen tavoite.

EU:n vammaisten henkilöiden oikeuksien strategia¹ on julkaistu vuosille 2021–2030. Strategian tavoitteena on varmistaa vammaisten henkilöiden täysipainoinen osallistuminen yhteiskunnan toimintaan. Strategian keskeisiä periaatteita ovat yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys.

Strategia on kunnianhimoinen ja laaja. Strategiassa on kahdeksan sisältöaluetta: esteettömyys ja saavutettavuus, EU-kansalaisten oikeudet, hyvä elämänlaatu ja itsenäinen elämä, yhdenvertainen pääsy ja syrjimättömyys, vammaisten henkilöiden oikeuksien edistäminen globaalisti, tehokas toimeenpano, esimerkillä johtaminen sekä tietoisuus, hallinto ja seuranta.

Jokaisen sisältöalueen osalta on määritelty aloitteet, joilla joko komissio tai jäsenmaat tai molemmat yhteistyössä edistävät strategian tavoitteita. Strategia sisältää seitsemän lippulaiva-aloitetta, 57 komission aloitetta sekä 23 jäsenmaille suunnattua toimenpidealoitetta. Strategiassa korostetaan, että toimeenpano edellyttää koordinoitua yhteistyötä sekä kansallisella että EU-tasolla. Strategian sisältö kattaa YK:n vammaisyleissopimuksen keskeiset sisältöalueet.

Suomi on sitoutunut EU:n vammaisstrategian tavoitteisiin ja sen tehokkaaseen toimeenpanoon. Strategia ja sen tavoitteet ovat yhdenmukaisia Suomen vammaispoliittisten tavoitteiden kanssa. Strategiassa korostetaan sitä, että sen tavoitteiden toteutuminen vaatii sitoutumista jäsenvaltioiden lisäksi ja alue- ja paikallisviranomaisilta. Strategian toimeenpano on tarkoituksenmukaista kytkeä kansalliseen toimintaohjelmapirosessiin ja siten varmistaa sen toimeenpano kansallisesti.

1 <https://eur.lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=COM:2021:101:FIN#PP4Contents>

3.1.3 Pohjoismainen vammaispolitiikka ja vammaisalan pohjoismainen yhteistyökokoelma 2023–2027

Ihmisoikeudet ja osallisuus ovat vammaisalan pohjoismaisen yhteistyön kantavia periaatteita. Pohjoismaat pyrkivät kestäväan yhteiskuntakehitykseen, joka perustuu pohjoismaalaisten yksilönvapauteen ja mahdollisuuteen toteuttaa itseään. Vammaispolitiikassa tavoitteena on luoda kestävä yhteiskunta, jossa ketään ei jätetä. Tavoitteena on vammaisten henkilöiden osallistuminen yhteiskuntaan kaikilla osa-alueilla. Yhteistyöllään Pohjoismaat tuovat esiin osallistavan yhteiskunnan ja kaikille sopivan suunnittelun hyödyn. Kaikki Pohjoismaat ovat vammaisyleissopimuksen osapuolia.

Vammaisalan pohjoismainen yhteistyöohjelma² on julkaistu vuosille 2023–2027. Ohjelma on poikkihallinnollinen. Yhteistyöohjelman painopisteitä ovat ihmis-oikeudet, osallisuus ja vapaa liikkuvuus. Jokaiselle osa-alueelle on määritelty toimenpiteitä, joilla ohjelman tavoitteita edistetään ohjelman viisivuotiskaudella. Ohjelma painottaa vammaisten lasten ja nuorten osallisuutta päätöksenteossa.

Ohjelman mukaisesti pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan periaatteisiin kuuluvat kaikkien kansalaisten yhtäläiset mahdollisuudet ja yhtäläinen turvallisuus sukupuoleen, etniseen taustaan, uskontoon, vakaumukseen, toimintakykyyn, ikään tai seksuaaliseen suuntautumiseen katsomatta. Kaikilla tulee olla sosiaalisten oikeuksiensa nojalla yhtäläinen pääsy terveydenhuoltoon, sosiaalipalveluihin, koulutukseen, kulttuuriin ja työelämään.

Yhteistyöohjelma sisältää muun muassa toimenpiteitä saavutettavuuden lisäämiseksi työmarkkinoilla, edellytyksiä kokemustenvaihdolle ja osaamisen kehittämiseksi, panostusta lasten ja nuorten vahvempaan ääneen ja osallisuuteen Pohjoismaisessa yhteistyössä. Vammaisalan pohjoismaisella yhteistyöllä luodaan synergiaa ja tuodaan syvyyttä myös muihin kansainvälisiin yhteistyömuotoihin ja -prosesseihin.

Yhteistyöohjelman tavoitteet ja painopisteet ovat hyvin yhdenmukaiset Suomen vammaispolitiikan tavoitteiden kanssa.

2 <https://www.norden.org/fi/publication/vammaisalan-pohjoismainen-yhteistyöohjelma-2023-2027>

3.2 Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelma

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman, *Vahva ja välittävä Suomi*³, tavoitteena on, että maamme selviää myös muuttuvassa ja myrskyisässä maailmassa. Hallitus lähtee siitä, että vahvassa ja välittävässä Suomessa ihmisillä on mahdollisuus kasvattaa osaamistaan, työllistyä, pärjätä palkallaan tai eläkkeellään ja elää turvassa. Yhteiskunnassa, jossa perusasiat ovat kunnossa, ihmisillä on oikeus ja vapaus tavoitella oman näköistään hyvää elämää. Ihmiset tuntevat osallisuutta ja luottamusta toisiinsa. Heikoimmista pidetään huolta. Valtiovallan tehtävä on tarjota puitteet vapaudelle ja mahdollisuuksille.

Hallitusohjelmassa todetaan, että Suomen tulee pystyä turvaamaan kaikenikäisille palvelut, varhaiskasvatuksesta koulutukseen, sosiaali- ja terveyspalveluihin ja hoivaan, tulotasosta ja asuinpaikasta riippumatta. Palvelut ja mahdollisuudet varmistetaan myös tuleville sukupolville. Perheissä, yhteisöissä ja yhteiskunnassa ihmiset kantavat vastuuta itsestään ja toisistaan.

Hallitus tavoittelee myös Suomelle teknologisen edelläkävijän roolia, jossa hyödynnetään digitalisaation ja tekoälyn mahdollisuudet täysimääräisesti, ihmiset mukana pitäen.

Hyvinvoinnin perusta on kestävä talous. Hallituksen tärkein talouspoliittinen tavoite on saada aikaan kestävää kasvua. Vahvassa ja välittävässä Suomessa yrittäminen ja työnteko kannattavat ja palkitsevat. Taloudellisesti vahva Suomi on myös kriisinkestävä.

Vahva ja välittävä Suomi on avoin ja kansainvälinen maa, joka toimii yhdessä muiden valtioiden ja kansojen kanssa eurooppalaisissa ja läntisissä arvo- ja turvallisuusyhteisöissä. Energiamurros ja puhtaat teknologiat tarjoavat Suomelle mahdollisuuksia luoda työtä, vientiä, talouskasvua ja hyvinvointia.

Ajantasainen ja toimiva lainsäädäntö turvaa yhteiskunnan vakautta ja suojaa yksilöiden perusoikeuksia. Hallitus edistää lainvalmistelun laadukasta ja tietoperusteista vaikutusarviointia sekä sääntelykeinojen punnintaa.

3 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165042/Paaministeri-Petteri-Orpon-hallituksen-ohjelma-20062023.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Vahva ja välittävä Suomi on vakaa ja luotettava maa, vahva demokratia ja itsenäinen oikeusvaltio, jossa jokaista arvostetaan tasavertaisena yhteiskunnan jäsenenä. Hallitus edistää avointa ja toimivaa hallintoa, jossa panostetaan jatkuvuuteen ja johdonmukaisiin toimintatapoihin. Osallistuminen ja vaikutusmahdollisuudet ovat demokraattisen yhteiskunnan perusta.

Hallitusohjelmassa kiinnitetään huomiota moniin vammaisten ihmisten kannalta merkittäviin asioihin. Osa kirjauksista vaikuttaa vammaisiin ihmisiin välillisesti ja osa hyvinkin suoraviivaisesti. Hallitusohjelmakirjauksia käydään yksityiskohtaisemmin läpi eri sisältöalueilla tilannekuvausten kohdalla. Hallitusohjelmalla on vaikutusta myös ministeriöiden sisältöalueille asettamiin tavoitteisiin ja toimenpiteisiin.

3.3 Sidosryhmien kuulemiset

Toimintaohjelman valmistelua varten järjestettiin vammaisjärjestöille ja muille sidosryhmille kuulemistilaisuudet helmikuussa ja kesäkuussa 2024. Kuultavia tahoja pyydettiin toimittamaan pidetyn puheenvuoron lisäksi lausumastaan kirjallinen lausunto.

Ensimmäisen, helmikuussa 2024, järjestetyn kuulemistilaisuuden tavoitteena oli saada laadittujen tilannekuvien perusteella sidosryhmien huomioita asioista, joita toimintaohjelmassa tulisi käsitellä. Puheenvuoron helmikuun tilaisuudessa käytti 18 tahoa ja lausunnon jätti yhteensä 22 tahoa. Lausunnot huomioitiin toimintaohjelman valmistelussa. Tähän lukuun on koottu niistä päähavaintoja.

Osallisuus ja osallistuminen niin omaa elämää koskevissa prosesseissa kuin myös laajemmin, esimerkiksi lainsäädännön kehittämisessä, nousi monissa lausunnoissa ja puheenvuoroissa esille. Vammaisten henkilöiden ja vammaisneuvostojen osallistumis- ja kuulemismahdollisuudet erilaisissa kehittämisprosesseissa nähtiin puutteellisena. Myös toimien seurantaan ja arviointiin toivottiin vahvempaa vammaisjärjestöjen osallistamista. Monissa lausunnoissa kaivattiin toimenpiteitä, joiden avulla voidaan edistää ja tukea vammaisten ihmisten osallisuutta niin valtionhallinnossa kuin kunta- ja hyvinvointialueillakin.

Monet järjestöt kiinnittivät huomiota vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuteen, yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoon. Teemaan liittyen esiin nousi tarve toimenpiteille, joiden avulla etsitään ratkaisuja syrjinnän vähentämiseksi. Yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoon liittyvät haasteet nousevat esiin muun muassa koulutukseen, palveluiden saatavuuteen ja työllistymiseen liittyen. Tuettu päätöksenteko

nähtiin keskeisenä vammaisten henkilöiden osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta lisäävänä palvelujen järjestämistapana. Itsemääräämisoikeutta koskevaa lainsäädäntöä tulisi kehittää vammaisten henkilöiden näkökulma huomioiden.

Lausunnoissa ja niin ikään puheenvuoroissa nousi korostetusti esille tarve tietoisuuden ja tietopohjan lisäämiselle. Vammaisia henkilöitä koskeva tietopohja nähtiin monilta osin puutteellisena. Esimerkiksi vammaisia henkilöitä koskevan tilasto- ja tutkimustiedon nykytilaa ei voida pitää riittävänä, erityisesti tiedonpuutteita on esimerkiksi vammaisten henkilöiden työelämäosallisuudesta ja palveluiden käytöstä. Tietopohjan puutteiden lisäksi myös saatavilla olevan tiedon puutteellinen hyödyntäminen nousi esille. Tietoisuutta pitäisi lisätä muun muassa eri ikäisten ja eri tavoin vammaisten henkilöiden oikeuksista.

Esteettömyys ja saavutettavuus oli keskeinen teema, johon monet järjestöt kiinnittivät huomiota. Tarve laajentaa esteettömyyttä koskevaa lainsäädäntöä nousi esiin useammassa lausunnossa. Esteettömyyttä tulisi kehittää määrätietoisesti ja systemaattisesti, jotta vammaisilla henkilöillä olisi mahdollisuus yhdenvertaiseen osallisuuteen ja osallistumiseen. Esteettömyyteen tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota myös koulu- ja työympäristöissä sekä kulttuuripalveluissa. Fyysisen ympäristön lisäksi nousivat esille digitaaliset palvelut ja niiden saavutettavuus. Digitaalisten palveluiden kehittämisessä tulee huomioida myös vahvaa tukea tarvitsevat vammaiset henkilöt.

Järjestöt nostivat myös esille kielelliset oikeudet. Oikeus saada ruotsinkielisiä palveluita nostettiin esiin tärkeänä oikeutena. Vammaisten henkilöiden palveluiden saatavuudessa omalla äidinkielellään on huomattu olevan paljon puutteita. Edistettävänä asiana nähtiin myös tarve lisätä muun muassa viittomakielisen ja selkokielellä tuotetun tiedon saatavuutta. Myös tulkkauspalveluiden kehittäminen, yhdenmukaistaminen sekä niiden yhdenvertainen saatavuus nousi lausunnoissa ja puheenvuoroissa esille. Saamenkieliset vammaiset ihmiset tarvitsevat palveluja äidinkielellään ja heidän kulttuuristen erityispiirteidensä huomioon ottaminen tulisi olla mahdollista palveluja järjestettäessä.

Vammaispalvelut ja niiden merkitys nousi korostetusti esiin niin kirjallisissa lausunnoissa kuin myös puheenvuoroissa. Erityisesti nousi esille palveluiden yhdenvertainen saatavuus ja saavutettavuus, asumispalvelut sekä liikkumiseen liittyvät palvelut. Palveluiden yhdenvertaiseen saatavuuteen ja saavutettavuuteen liittyen nousi esille hyvinvointialueuudistuksen ja hyvinvointialueen taloudellisen tilanteen vaikutus palveluiden saatavuuteen. Hyvinvointialueiden tuottamien palveluiden saaminen on viivästynyt ja ne ovat olleet puutteellisia.

Kohtuulliset mukautukset nähtiin asiana, joka ei toteudu riittävällä tavalla niin koulutuksen, työympäristön kuin kulttuurisen ympäristön saralla. Viranomaisten ja julkisten toimijoiden toimitavoissa nähtiin olevan paljon puutteita sekä epäselvyyksiä kohtuullisista mukautuksista. Esimerkiksi koulumaailmassa kohtuulliset mukautukset tunnetaan huonosti samoin kuin velvollisuus niiden toteuttamiseen.

Riittävä elintaso ja sosiaaliturva olivat teemoja, joita käsiteltiin monissa lausunnoissa ja puheenvuoroissa. Sosiaaliturvamuutosten vaikutusten arviointia vammaisten henkilöiden kannalta pidettiin puutteellisena. Muutoksissa tulisi erityisesti huomioida vammaisten henkilöiden näkökulma sekä turvata heidän riittävä toimeentulonsa ja elintasonsa.

Oikeus terveyteen ja kuntoutukseen nousi monissa lausunnoissa ja puheenvuoroissa esille. Hoitoon pääsy erityisosaamista vaativaan terveydenhuoltoon koettiin entistä vaikeampana. Hyvinvointialueiden taloudelliset säästötoimet nähtiin vaikuttavan negatiivisesti muun muassa vammaisten henkilöiden kuntoutus- ja apuvälinepalveluiden saatavuuteen.

Järjestöjen lausunnoissa sekä puheenvuoroissa työ ja työllistyminen nähtiin keskeisenä oikeutena. Vammaisten henkilöiden työllistyminen ei toteudu yhdenvertaisesti muiden kanssa. Lausunnoissa korostettiin erilaisten tukitoimien tärkeyttä, joiden avulla voitaisiin parantaa vammaisten henkilöiden palkkatyöllistymistä. Myös työelämässä tarvittavien tulkkauspalveluiden kanssa on ollut paljon epäselvyyksiä, jotka hankaloittavat vammaisten henkilöiden työssäkäyntiä ja työllistymistä.

Turvallisuus ja vaaratilanteet olivat teema, jonka useampi järjestö nosti esille muun muassa pelastus-, kriisi- ja valmiussuunnittelun sekä varautumisen osalta. Kriisi- ja valmiussuunnittelussa on ilmennyt paljon puutteita vammaisten henkilöiden osalta. Vammaisten henkilöiden kohdalla kriisi- ja valmiussuunnitteluun liittyy erityiskysymyksiä, jotka tulisi ottaa jo suunnitteluvaiheessa paremmin huomioon. Pelastus-, kriisi- ja valmiussuunnittelussa tulisi huomioida kielelliset oikeudet paremmin. Myös vammaisten henkilöiden huomioiminen hätäviestinnässä ja siinä ilmenneet puutteet nousivat lausunnoissa esille.

Toisessa, kesäkuussa 2024, järjestetyssä sidosryhmäkuulemisessa sidosryhmiä pyydettiin kommentoimaan toimintaohjelmaluonnosta ja alustavia tavoite- ja toimenpide-ehtotuksia. Tilaisuudessa puheenvuoron käytti 16 tahoa ja lausunnon jätti 18 tahoa. Sidosryhmät keskittyivät toisessa kuulemisessa pitkälle samoihin teemoihin kuin ensimmäisessä kuulemisessa. Ohjelman tavoitteita pidettiin

pääsääntöisesti kannatettavina, mutta toimenpiteitä usein riittämättöminä ja edistymistä hitaana. Erityisen huolissaan useat tahot olivat muun muassa sosiaaliturvan leikkauksista ja leikkausten vaikutuksista vammaisiin ihmisiin sekä vammaispalvelulain soveltamisalan muutoksen seurauksista. Myös kielellisten oikeuksien toteutuminen ja turvallisuus korostuivat useassa lausunnossa.

3.4 Selvitys vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisesta

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE teetti vuonna 2023 Helsingin yliopistolla selvityksen vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien toteutumisesta. Selvityksessä ”Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta”⁴ tarkastellaan vammaisten henkilöiden omia kokemuksia siitä, miten heidän ihmisoikeutensa toteutuvat arkisissa tilanteissa ja sitä, miten he yleisemmin näkevät vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuvan. Selvityksen tavoitteena on täydentää tilastoja ja muuta tutkimustietoa nimenomaan vammaisten henkilöiden omien kokemusten osalta. Selvitystä hyödynnettiin erityisesti laadittaessa tämän toimintaohjelman lopputulemaindikaattoreita.

Selvitys toteutettiin verkkokyselynä, jota täydennettiin ryhmähaastatteluilla. Ryhmähaastatteluilla pyrittiin tavoittamaan sellaisia henkilöitä, jotka eivät tavallisesti osallistu verkkokyselyihin (esimerkiksi kuurot ja vammaiset maahanmuuttajat) ja joiden osallistamiseen on erityisvelvoite (vammaisat lapset ja nuoret). Verkkokyselyyn osallistui 541 henkilöä ja haastatteluihin 41 henkilöä. Selvityksen tuloksia käsiteltäessä oli huomioitava sen rajallinen vastaajajoukko ja toisaalta se, että selvityksessä tavoitettiin sellaisia vammaisia henkilöitä, jotka pystyivät vastaamaan kyselyyn tai osallistumaan haastatteluun, ja jotka tavoitettiin sähköpostitse levitetyllä kyselylomakkeella. Selvityksen tulokset täydentävät tilannekuvaa ja toimivat yhtenä tärkeänä tiedonlähteenä, mutta tuloksia ei voi sellaisenaan yleistää koskemaan kaikkia vammaisia henkilöitä.

Selvityksessä havaittiin, että vastaajien välillä oli suuria eroja siinä, miten osallisia he kokivat olevansa ja kuinka laajasti ja usein erilaiset esteet heidän arjessaan vaikuttivat. Toisaalta keskeinen selvityksen havainto oli, että vastaajat

4 Katsui, Mietola, Laitinen, Honkasilta ja Ritvaniemi: Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta. Selvitys ihmisoikeuksien toteutumisesta vammaisen henkilön arjessa. Helsingin yliopisto, Helsinki; saatavilla verkossa <https://tuhat.helsinki.fi/ws/portalfiles/portal/283164457/loppuraportti.pdf>

eivät kokeneet voivansa luottaa siihen, että oikeudet toteutuvat. Epävarmuus ja vaihtelevuus liittyivät sekä vammaisten henkilöiden välisiin eroihin, että koettuun oikeuksien toteutumisen tilanne- ja kontekstisidonnaisuuteen vastaajien elämässä.

Selvitys on jaoteltu toimintaohjelman sisältöalueittain ja tuloksia on eritelty tarkemmin kunkin sisältöalueen lopputulosindikaattorit-osiossa. Kaikkiin tarkasteltuihin sisältöalueisiin liittyi negatiivisia kokemuksia, ja moni kysymyksistä keräsi enemmän negatiivisia kuin positiivisia vastauksia. Etenkin oikeuden työhön, riittävään elintasoon ja turvallisuuteen koettiin toteutuvan huonosti. Oikeuksien toteutuminen vaihtelevasti heijastaa perustavanlaatuisten ihmisoikeuksien toteutumisen epävarmuutta ja sattumanvaraisuutta vammaisten henkilöiden arjessa. Tulosten pohjalta selvityksessä todetaan, että 2020-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa vammaisten ihmisten elettyä kansalaisuutta määrittääkin oikeuksien toteutumisen epävarmuus ja tilannekohtaisuus.

4 Sisältöalueet, tilannekuvat ja tavoitteet ja toimenpiteet

Tässä luvussa on esitetty eri sisältöalueittain keskeiset YK:n vammaisyleis-sopimuksen vaatimukset, tilannekuva sekä ne tavoitteet ja toimenpiteet, joilla vammaisyleissopimusta toimeenpannaan.

Nykytilan kuvauksessa on hyödynnetty YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimiston ihmisoikeusindikaattoreita⁵. Indikaattorit on kehitetty tukemaan ihmisoikeus-sopimusten toimeenpanon ja edistämisen arviointia ja seuranta. Ihmisoikeus-indikaattoreista tehdyssä oppaassa ihmisoikeusindikaattori on määritelty tarkoittamaan: *"...täsmällistä tietoa asian, tapahtuman tai toiminnan tilasta, joka voi olla yhteydessä ihmisoikeusnormiin tai standardiin, joka osoittaa tai kuvastaa ihmis-oikeusperiaatetta tai -huolta, ja jota voidaan käyttää arvioitaessa tai seurattaessa ihmisoikeuksien edistämistä ja täytäntöönpanoa."*

Julkaisussa on korostettu kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten sekä subjektiivisten ja objektiivisten indikaattoreiden tarvetta. On kuitenkin tärkeää tiedostaa niiden käytön rajallisuus ja se, että niillä ei voi korvata kvalitatiivista tai oikeudellista kokonaisvaltaista arviointia. Kehitettyssä indikaattorimallissa on käytetty erottelua rakenne-, prosessi- ja lopputulosindikaattoreihin. Näin kuvataan ensinnäkin hyväk-syminen, aie tai sitoumus ihmisoikeusvelvoitteeseen, sitten toimet, joita tarvitaan veloitteen täytäntöönpanemiseksi ja lopuksi toimien vaikutus.

Toimintaohjelmatyössä mallia on sovellettu niin, että tilannekuva on rakennettu kolmijakoisesti siten, että ensin kuvataan vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista tukevia rakenteita kuten lainsäädäntöä ja laillisuusvalvontaa. Toisessa osassa kuvataan prosessia eli politiikkatoimia, joilla vammaisten oikeuksia edistetään kyseisellä hallinnonalalla. Kolmannessa osiossa kuvataan lopputulosta eli

5 Human Rights Indicators: A Guide to Measurement and Implementation; United Nations Human Rights; Office of the High Commissioner; saatavilla verkossa https://www.ohchr.org/Documents/Publications/Human_rights_indicators_en.pdf

sitä, miten oikeudet toteutuvat. Tässä aineistoina käytetään muun muassa kerättyä kokemustietoa ja tilastoja. Osiossa on hyödynnetty Helsingin yliopiston selvitystä vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien toteutumisesta.⁶

Ministeriöt ovat laatineet kukin omien vastuualueidensa osalta nykytilan kuvaukset. Neljä ensimmäistä sisältöaluetta (vammaisten henkilöiden osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo, tietoisuuden ja tietopohjan lisääminen sekä esteettömyys ja saavutettavuus) ovat läpileikkaavia teemoja, jotka on huomioitava myös muita artikloja täytäntöön pantaessa. Lisäksi tässä toimintaohjelmassa erityisinä läpileikkaavina teemoina on huomioitu vammaisten naisten ja vammaisten lasten asema ja oikeudet.

Tavoitteet ja toimenpiteet on asetettu perustuen tehtyihin tilannekuviin sekä vammaisjärjestöjen ja sidosryhmien esiin nostamiin asioihin. Ministeriöt ovat sitoutuneet vastuullaan olevien tavoitteiden ja toimenpiteiden toteuttamiseen. Kunkin toimenpiteen osalta on määritetty vastuutaho tai vastuutahot.

4.1 Vammaisten henkilöiden osallisuus (Vammaisyleissopimus 4.3 artikla)

Vammaisyleissopimus edellyttää, että vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa neuvotellaan vammaisten henkilöiden kanssa ja osallistetaan heidät päätöksentekoon. Osallistaminen tapahtuu pääasiassa vammaisjärjestöjen kautta. Myös vammaiset lapset tulee osallistaa heitä koskevaan päätöksentekoon.

Rakenneindikaattorit

Suomen perustuslain (731/1999) mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon.

6 Katsui, Mietola, Laitinen, Honkasilta ja Ritvaniemi: Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta. Selvitys ihmisoikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa. Helsingin yliopisto, Helsinki; saatavilla verkossa <https://tuhat.helsinki.fi/ws/portalfiles/portal/283164457/loppuraportti.pdf>

Vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanoa varten kansallisina yhteystahoina toimivat ulkoasiainministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimii kansallinen koordinaatiojärjestelmä, vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE, jossa on edustettuina vammaisten henkilöiden oikeuksien kannalta keskeisiä tahoja. VANEssa on edustus vammaisjärjestöistä. Neuvottelukunta nimeää keskuudestaan vammaisia henkilöitä edustavan osallistujan kansallisen yhteystahon toimintaan.

Yleissopimuksen tarkoittaman itsenäisen ja riippumattoman rakenteen tehtävistä huolehtivat eduskunnan oikeusasiamies, Ihmisoikeuskeskus ja sen ihmisoikeusvaltuuskunta, jotka muodostavat kansallisen ihmisoikeusinstituution. Rakenteen tehtävänä on edistää, suojella ja seurata yleissopimuksen täytäntöönpanoa.

Suomessa valtakunnalliset vammaisjärjestöt ovat järjestäytyneet Vammaisfoorumi ry:ksi, joka toimii noin 30 vammaisjärjestön sateenvarjojärjestönä. Lisäksi ruotsinkieliset vammaisjärjestöt muodostavat Samarbetsförbundet kring funktionshinder (SAMS) rf:n. Useimmat vammaisjärjestöt ovat jäsenenä myös sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö Suomen sosiaali ja terveys (SOSTE) ry:ssä. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus (STEA) tukee taloudellisesti suurinta osaa Vammaisfoorumin jäsenjärjestöjä.

Vammaisten lasten oikeus osallisuuteen yhteisöissään ja yhteiskunnassa on vahvistettu perus- ja ihmisoikeussääntelyssä. Vammaisopimuksen lisäksi YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (59–60/1991) velvoittaa valtioita toimenpiteisiin, joilla lasten osallisuutta voidaan vahvistaa ja tukea.

Suomeen on laadittu kansallinen lapsistrategia vuonna 2021. Sen yhtenä tavoitteena on lapsen oikeuksien ja aseman vakiinnuttaminen johdonmukaisesti kaikessa poliittisessa ja tosiasiallisessa toiminnassa. Tämä edellyttää lasten osallisuuden vahvistamista. Tavoitteisiin kuuluu myös haavoittuvassa asemassa olevien lasten aseman turvaaminen ja heidän tarpeidensa parempi tunnistaminen.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on ilmaissut Suomelle antamissaan päätelmissään (2011, 2023) huolensa vammaisiin lapsiin kohdistuvasta syrjinnästä ja kehottanut Suomea vahvistamaan toimia, jolla edistetään kaikkien, erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien lasten osallisuutta.

Vammaispalveluja koskevan erityislainsäädännön tarkoituksena on muun muassa edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä sekä ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista

ja tukitoimista 380/1987). Uuden vammaispalvelulain (675/2023, voimaan 1.1.2025) tarkoituksena on toteuttaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa sekä ehkäistä ja poistaa niiden toteutumisen esteitä. Lisäksi lain tarkoituksena on tukea itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeuden toteutumista sekä turvata yksilöllisen tarpeen ja edun mukaiset, riittävät ja laadultaan hyvät palvelut. Laki sisältää säännöksiä myös vammaisen lapsen osallisuudesta ja palveluista.

Valtiovarainministeriön kunta- ja alueosasto on tukenut vammaisten osallisuutta tukemalla vammaisneuvostojen työtä kunnissa ja vuoden 2023 alusta aloittaneilla hyvinvointialueilla. Hyvinvointialueilla ja kunnissa on erilaisia käytäntöjä, tietojen ja hyvien käytäntöjen vaihtoa tarvitaan jatkossakin sen varmistamiseksi, että vaikuttamistoimielimet ovat laajasti edustavia ja tekevät hyvää yhteistyötä organisaatioiden eri tahojen kanssa. Kansalaispaneelien yleistessä on tärkeää, että myös vammaisten henkilöiden edustus varmistetaan. Kansalaispaneelien kautta voidaan heikoimmassa asemassa olevien äänen kuulumista varmistaa ja tuoda panos palvelujen kehittämiseen. Tämä on entistä tärkeämpää talouspaineisessa keskusteluilmapiirissä.

Oikeusministeriö ylläpitää sähköisiä demokratiapalveluja, joita ovat kansalaisaloite.fi, kuntalaisaloite.fi, otakantaa.fi, digiraati.fi ja lausuntopalvelu.fi. Palveluiden tavoitteena on lisätä hallinnon avoimuutta sekä kansalaisten osallistumismahdollisuuksia asioiden valmisteluun ja päätöksentekoon. Palvelut on koottu demokratia.fi -sivuston alle.

Prosessi-indikaattorit

Hallitusohjelman mukaan vammaisten henkilöiden itsemääräämis- ja ihmisoikeuksia sekä yhdenvertaisuutta on kunnioitettava päätöksenteossa koko elämänsä ajan ja heidän arkinsa toimivuus varmistettava palveluiden suunnittelussa. Kiinnitetään huomiota osallisuuden takaamiseen ja vammaisten henkilöiden kuulemiseen. Vammaispalveluja koskevaa lainsäädäntöä on uudistettu ja uudistetaan edelleen. Vammaisjärjestöjen kuulemiskäytäntöjä on toteutettu laajasti ja samaa toimintatapaa jatketaan.

Valtioneuvosto on 23.11.2023 asettanut parlamentaarisen työryhmän kehittämään äänestämiseen ja vaaleihin liittyviä käytäntöjä. Työryhmän tehtäviin kuuluu selvittää ja toteuttaa seuraavat hallitusohjelman kirjaukset. Hallitusohjelman mukaan hallitus varmistaa äänestyspaikkojen ja valtuustosalien esteettömyyden lainsäädännöllä sekä kuntien paremmalla ohjauksella ja koulutuksella. Kuljetuspalvelun piirissä

oleville myönnetään oikeus äänestysmatkaan sekä poliittisessa luottamustoimessa ja ehdokkaana vaaleissa oleville tiettyyn määrään matkoja ilman, että se kuluttaa oikeutta muihin matkoihin. Kotiäänestyksen mahdollisuudesta informoidaan nykyistä paremmin.

Oikeusministeriö on 13.11.2023 asettanut poikkihallinnollisen työryhmän, jonka tehtävänä on valmistella pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmassa linjattu kansallinen ohjelma demokratian ja osallistumisen edistämiseksi sekä koordinoida ohjelman toimeenpanoa valtioneuvostossa.

Sisäministeriön konsernistrategian verkostossa on vammaisjärjestön edustaja.

Lapsistrategian valmistelussa osallisuuskokonaisuuden käytännön toteutuksessa huomioitiin mahdollisuuksien mukaan monenlaisten lasten osallisuus ja kokeiltiin malleja osallisuuden edistämiseksi kaikkien lasten osalta. Strategian toimeenpanossa toteutettiin lasten ja nuorten kuulemisia ministeriöiden valmistelutyössä. Pysyvien mallien rakentaminen lasten osallisuuden ja kuulemisen vahvistamiseen valtionhallinnossa, kunnissa ja hyvinvointialueilla ja erilaisten ja eri taustoista tulevien lapsiryhmien laajempi osallistuminen ovat tavoitteena hallituskaudella 2023–2027.

Lapsistrategiassa ollaan tehty yhteistyötä Nuorisovaltuustojen liiton (NUVA) kanssa. NUVAn ja Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiön (VAMLAS) kanssa on pidetty yhteisiä keskusteluja Nuorisovaltuustoselvityksestä 2022 ”Nuorisovaltuustoissa saa ja voi olla kaikki mukana”. Selvityksessä tarkasteltiin sitä, miten vammaiset, neurovähemmistöihin kuuluvat ja pitkäaikaissairaat nuoret näkyvät nuorisovaltuustojen toiminnassa. Samalla selvitettiin nuorisovaltuustojen yhdenvertaisuutta ja esteettömyyttä. Hallitusohjelma keskittyy nuorten osallisuuteen lasten sijaan. Tavoitteena on edistää nuorten osallisuutta ja alueellista yhdenvertaisuutta muun muassa vahvistamalla nuorisovaltuustojen asemaa kunnissa ja hyvinvointialueilla.

Lopputulospöytäkirjat

Kansallisen lapsistrategian osallisuustyössä varmistettiin eri lapsiryhmien, mukaan lukien vammaiset lapset, osallistuminen. Eri tavoin vammaisten lasten ja nuorten näkemyksissä korostuivat osallisuus ”tavallisessa arjessa”, mahdollisuus viettää ikätasoisesti vapaa-aikaa, saada kavereita ja tavata heitä. Lisäksi he toivoivat voivansa kokea kuuluvansa joukkoon. He kokivat myös hyvinvointinsa lisääntyvän, jos he saavat kertoa oman mielipiteensä ja kokevat tulevansa kuulluksi.

Lapset ja nuoret myös toivoivat näkökulmiensa huomioimista tehtäessä heidän elämäänsä vaikuttavia päätöksiä esimerkiksi vammaispalveluita järjestettäessä. Lapsen ja nuoren yksilöllinen kokemus tulisi ottaa paremmin huomioon palveluita suunniteltaessa ja päätettäessä, missä, miten ja kenen toimesta erilaisia palveluita järjestetään.

Vammaisten lasten ja nuorten mielestä tulevaisuudessa aikuisilla tulisi olla enemmän aikaa heidän näkökulmiensa ja mielipiteidensä selvittämisessä. Myös erityisryhmiin kuuluvat lapset ja nuoret toivoivat pystyvänsä vaikuttamaan laajemmin yhteiskunnassa.

Yhteenveto ”Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta”⁷ -selvityksen tuloksista, Osallisuus päätöksenteossa:

”Selvityksen vastaajista 82 prosenttia vastasi osallisuuden päätöksenteossa olevan heikkoa (toteutuu huonosti/melko huonosti/vaihtelevasti). Avovastauksissa vastaajat arvioivat osallistamisen toteutumista usein sen perusteella, onko osallistuminen mahdollista heille, heitä suoraan koskevissa asioissa ja ympäristöissä. Toisaalta monissa vastauksissa tuotiin esiin myös näkemyksiä liittyen osallistumisrakenteisiin ja käytäntöihin yleisemmin. Vammaisjärjestöt saivat vastauksissa sekä kiitosta että kritiikkiä, erityisesti avovastauksissa pohditutti järjestöjen toiminnan vaikuttavuus ja edustavuuden toteutuminen. Vastaajat toivat esiin tarpeen moninaistaa osallistumista, tuomalla vakiintuneiden rakenteiden (vammaisjärjestöt, vammaisneuvostot) rinnalle uusia väyliä ja foorumeita vammaisten kansalaisten kuulemiseen. Osallisuuden vahvistaminen edellyttääkin esteettömyyden ja saavutettavuuden kattavaa huomioimista kaikilla yhteiskunnan tasoilla tapahtuvassa kansalaisten osallistamisessa. Lisäksi vammaisten ihmisten vahva osallisuus edellyttää osallistumiselta vaikuttavuutta: kokemukset ns. näennäisosallistamisesta eivät kannusta osallistumaan ja vahvistavat kokemusta marginaaliin työnnetystä kansalaisuudesta.”

7 Katsui, Mietola, Laitinen, Honkasilta ja Ritvaniemi: Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta. Selvitys ihmisoikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa. Helsingin yliopisto, Helsinki; saatavilla verkossa <https://tuhat.helsinki.fi/ws/portalfiles/portal/283164457/loppuraportti.pdf>

Tavoitteet ja toimenpiteet osallisuuden vahvistamiseksi

Tavoite: Varmistetaan vammaisten henkilöiden osallisuus heitä koskevassa päätöksenteossa.

Toimenpide:

1. Osallistetaan vammaiset henkilöt heitä koskeviin lainsäädäntö- ja muihin hankkeisiin valmistelun eri vaiheissa. Kiinnitetään erityistä huomiota monipuolisiin ja saavutettaviin osallistamisen tapoihin ja varhaisen vaikuttamisen mahdollistamiseen.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutahot: kaikki ministeriöt

Tavoite: Edistetään vammaisten henkilöiden osallisuutta ja yhdenvertaisuutta.

Toimenpide:

2. Huomioidaan vammaisten henkilöiden moninaisuus ja intersektionaalinen näkökulma, eli eri tekijöiden vaikutukset vammaisten henkilöiden asemaan ja oikeuksien toteutumiseen. Kiinnitetään erityistä huomiota muun muassa vammaisten romanien ja vammaisten saamelaisten oikeuksien edistämiseen.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutahot: kaikki ministeriöt

Tavoite: Edistetään systemaattisesti vammaisten lasten osallisuutta lasten kuulemisissa.

Toimenpide:

3. Kehitetään ja vahvistetaan vammaisten lasten osallisuutta ja kuulemista osana Lapsistrategian toimeenpanoa ja pysyvien rakenteiden luomista lasten ja nuorten kuulemiselle valtionhallinnossa, kunnissa ja hyvinvointialueilla. Tämä edellyttää laajempaa ymmärrystä ja tukea erilaisille kommunikaatitavoille sekä vammaisten lasten tarpeisiin soveltuvien kuulemisen ja osallistamisen menetelmien kehittämistä ja käyttöönottoa. Työtä tehdään yhdessä vammaisjärjestöjen ja muiden sidosryhmien kanssa.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutahot: Kansallinen lapsistrategia yhteistyössä ministeriöiden, hyvinvointialueiden, kuntien ja vammaisjärjestöjen kanssa

Tavoite: Tuetaan vaikuttamistoimielinten toimintaa

Toimenpide:

4. Perustetaan epävirallinen verkosto parantamaan kuntien, hyvinvointialueiden, kuntalaisten ja järjestöjen yhteistyötä. Verkostossa olisi mukana viranomaisten lisäksi asukkaiden ja järjestöjen edustus. Erityisenä painopisteenä olisi vaikuttamistoimielinten työn tukeminen myös vanhusneuvostojen ja vammaisneuvostojen osalta. Tiukasta kehystilanteesta huolimatta verkoston toiminta pyritään toteuttamaan mahdollisimman käytännönläheisenä ja erilaisia alueita hyödyttävänä. Verkosto vaikuttaisi myös vuoden 2025 kunta- ja hyvinvointialuevaalien tiedonvaihtoon.

Aikataulu: 2024–2025

Vastuutaho: VM

4.2 Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo (Vammaisyleissopimus 5, 6, 7, 12, 13 ja 16 artiklat)

Kaikki ovat yhdenvertaisia lain edessä ja oikeutettuja yhdenvertaiseen suojaan ja yhdenvertaisiin etuihin. Oikeussuojan tehokas saatavuus on varmistettava vammaisille henkilöille yhdenvertaisesti muiden kanssa. Vammaisille henkilöille tulee järjestää tuki, jota he tarvitsevat päätöksenteossa. Vammaisuuteen perustuva syrjintä on kielletty. Vammaisyleissopimuksessa on kiinnitetty erityistä huomiota vammaisten lasten ja naisten asemaan. Heidän tulee voida nauttia kaikista oikeuksista yhdenvertaisesti muiden kanssa. Vammaisia ihmisiä tulee suojella kaikelta hyväksikäytön, väkivallan ja pahoinpitelyn muodoilta kotona ja sen ulkopuolella. Saatavilla tulee olla tukea, tietoa ja koulutusta.

Rakenneindikaattorit

Henkilön oikeutta määrätä itsestään ja toimistaan turvataan laajalti Suomen lainsäädännössä. Suomen perustuslaissa (731/1999) ja myös sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännössä on useita säännöksiä asiakkaiden ja potilaiden itsemääräämisoikeudesta. Perustuslaki turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden ja yksilön vapauden ja oikeudet sekä edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa. Perustuslaki sisältää jokaiselle kuuluvat perusoikeudet, joita ovat muun muassa yhdenvertaisuus, oikeus elämään, oikeus henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, liikkumisvapaus, oikeus yksityiselämän suojaan, oikeus sosiaaliturvaan sekä oikeus omaan kieleen.

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) tarkoitus on edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa. Lakia sovelletaan julkisessa ja yksityisessä toiminnassa, ei kuitenkaan yksityis- eikä perhe-elämän piiriin kuuluvaan toimintaan eikä uskonnonharjoitukseen. Yhdenvertaisuuslainsäädännön osittaisuudistus tuli voimaan kesäkuussa 2023. Uudistus sisältää useita vammaisten henkilöiden oikeussuojan kannalta tärkeitä parannuksia. Esi-merkiksi kohtuullisia mukautuksia koskevaa sääntelyä tarkennettiin ja häirinnän määritelmään lisättiin maininta ihmisryhmästä. Yhdenvertaisuusvaltuutetulla on uudistuksen myötä toimivalta käsitellä työelämän yksittäistapauksia. Yhdenvertaisuuden edistäminen ja yhdenvertaisuussuunnittelu laajenivat varhaiskasvatuksen järjestäjiin ja palveluntuottajiin toimipaikkakohtaisesti. Koulutuksen järjestäjän velvollisuutta puuttua tiedossa olevaan häirintään tarkennettiin. Lisäksi yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta voi suosittaa hyvityksen maksamista. Asia voidaan viedä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakuntaan ilman, että asiassa on nimetty uhri.

Oikeusministeriö vastaa yhdenvertaisuuslain toimeenpanon yhteensovittamisesta valtioneuvostossa ja laatii ohjeistuksia ja tukea yhdenvertaisuuden arvioinnin ja yhdenvertaisuussuunnittelun osalta.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) edistää ja ylläpitää hyvinvointia ja sosiaalista turvallisuutta, vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta, turvaa yhdenvertaisin perustein tarpeenmukaiset, riittävät ja laadukkaat sosiaalipalvelut sekä muut hyvinvointia edistävät toimenpiteet ja edistää asiakaskeskeisyyttä sekä asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa.

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) sekä laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) edistää asiakaskeskeisyyttä ja asiakassuhteen luottamuksellisuutta sekä asiakkaan ja potilaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaali- ja terveydenhuollossa. Lakeja sovelletaan sekä viranomaisen että yksityisen tuottamaan sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Lakeihin sisältyy säännöksiä asiakkaan ja potilaan edun, toivomusten ja mielipiteen huomioon ottamisesta sekä hänen tahtonsa selvittämisestä, itsemääräämisoikeuden kunnioittamisesta sekä asiakkaan ja potilaan mahdollisuuksista osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen.

Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/1987) mukaan tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä sekä ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä. Nykyisen vammaispalveluja koskevan lainsäädännön korvaava uusi laki, vammaispalvelulaki (675/2023), tulee voimaan 1.1.2025. Tuettu päätöksenteko on uudessa laissa säädettyä uusi palvelu. Sen tarkoituksena on muun muassa se, että vammaisen henkilö pystyy tekemään itse omaa elämäänsä koskevia päätöksiä. Tuettu päätöksenteko tarkoittaa esimerkiksi tukea tiedon saamiseen, päätös- tai toimintavaihtoehtojen selvittämiseen ja oman tahdon muodostamiseen. Tuettua päätöksentekoa tulee saada tarvittaessa koko päätöksentekoprosessin ajan.

Hallitusohjelman mukaan *"Hallitus arvioi kuntia ja hyvinvointialueita velvoittavan lainsäädännön tarvetta väkivallan ehkäisyn ja väkivallan vastaisen työn rakenteiden vahvistamisessa."* Arvioinnin yhteydessä voidaan arvioida lainsäädännön tarvetta myös vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen näkökulmasta huomioiden vammaisiin henkilöihin kohdistuva väkivalta.

Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisyä ja torjumista koskevan yleissopimuksen (Istanbulin sopimus) valvontaelin GREVIO on nostanut Suomea koskeissa suosituksissaan esiin vammaisten naiset ja turvakotien

saavutettavuuden. GREVIO on kehottanut Suomen viranomaisia arvioimaan, miten turvakodit ovat käytännössä saavutettavissa vammaisille naisille. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) on edistänyt usein eri toimin turvakotien saavutettavuuden ja esteettömyyden parantamista.

YK:n kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimuksen (CEDAW) täytäntöönpanoa valvova komitea toisti vuoden 2022 loppupäätelmissään Suomelle vuonna 2014 antamia suosituksia vammaisten naisten osallistumisoikeuksien vahvistamiseksi, suosittamalla toimenpiteitä vammaisten naisten koulutukseen ja työmarkkinoille pääsyn, sekä julkiseen ja poliittiseen elämään osallistumisen helpottamiseksi sekä sterilointilainsäädännön uudistamiseksi. Lisäksi komitea nosti esille turvakotien esteettömyyden varmentamisen ja edellytti että seuraavassa raportissa annetaan yksityiskohtaiset tiedot haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien, mukaan lukien vammaisten naisten, kohtaamasta syrjinnästä.

Prosessi-indikaattorit

Oikeusministeriössä on toiminut syrjinnän seurannan asiantuntijaryhmä, jossa vammaisia koskevan syrjintätiedon seuranta on ollut tärkeä osa työtä. Syrjinnän seurantatyötä tullaan jatkamaan. Lisäksi yhdenvertaisuustiedonannon toimeenpanohanke toteutetaan valtioneuvoston kanslian ja oikeusministeriön välisenä yhteistyönä. Kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessia jatkovalmistellaan valtioneuvoston työryhmän pohjalta ja prosessi aloitetaan oikeusministeriössä. Vuonna 2024 toteutetaan myös viittomakielibarometri, jonka tarkoituksena kartoittaa suomalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielen näkökulmasta kielellisiin oikeuksiin ja kielioloihin liittyviä kysymyksiä.

Oikeusministeriö toteuttaa yhdenvertaisuus- ja syrjimättömyyshankkeita, joissa huomioidaan vammaispoliittisia kysymyksiä. Vertaisina vihaa vastaan -hankkeessa perustetaan verkossa osaamiskeskus, johon kerätään tietoa viharikoksista ja vihapuheesta. Tietoa tuotetaan saavutettavassa muodossa esimerkiksi selkokielenä. Hankkeessa ylläpidetään verkostoa, jossa on vammaisjärjestöedustus. Hyvin suunniteltu -hanke vahvistaa yhdenvertaisuussuunnittelun käytäntöjä. Hankkeen järjestämässä koulutuksessa käsitellään vammaisuutta syrjintäperusteena ja kohtuullisia mukautuksia.

Vammaispalveluja koskeva uusi lainsäädäntö tulee voimaan 1.1.2025. Hallitusohjelman mukaan uuden vammaispalvelulain soveltamisalaa tarkennetaan, minkä tarkoituksena on muun muassa turvata vammaisten henkilöiden oikeuksien

toteutuminen ja palveluiden saatavuus sekä varmistaa, että laki säilyy vammaisille henkilöille tarkoitettuna erityislakina. Uuden lain on tarkoitus tulla voimaan kokonaisuudessaan 1.1.2025.

Sosiaali- ja terveysministeriössä on käynnissä itsemääräämisoikeushanke, joka jatkaa itsemääräämisoikeuslainsäädännön kehittämistä. Hanke käynnistyi 2021 ja sitä jatketaan hallituskaudella 2023–2027 Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelmakirjauksen mukaan: *"Jatketaan asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuslainsäädäntötyötä, jonka tavoitteena on tukea ja vahvistaa itsemääräämisoikeutta ja varmistaa, että ihmisten perusoikeudet toteutuvat, kuitenkin siten, että asiakkaan turvallisuus ja yksilöllinen tarve voidaan huomioida kaikissa tilanteissa. Lainsäädäntöä kehitetään oikeudellisessa tärkeys- ja kiireellisyysjärjestyksessä"*.

Lainsäädännön valmistelun seuraamiseksi sosiaali- ja terveysministeriö on asettanut laajapohjaisen seurantaryhmän, jonka tehtävänä on:

1. edistää, seurata ja tukea asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuden vahvistamista koskevaa työskentelyä mukaan lukien lainsäädännön valmistelua,
2. osallistua vaihtoehtojen ja ehdotusten sekä niiden vaikutusten arviointiin, sekä
3. tuottaa asiantuntijatietoa ja -näkemyksiä valmistelun tueksi.

Seurantaryhmän ensimmäinen toimikausi päättyi vuoden 2023 lopussa. Sosiaali- ja terveysministeriö tulee asettamaan seurantaryhmän seuraavalle toimikaudelle (2024–2026). Itsemääräämisoikeushankkeen seurantaryhmässä on Vammaisfoorumi ry:n ja Kehitysvammaisten Tukiliitto ry:n edustus, sekä pysyvästi asiantuntijana VANEn pääsihteeri.

Itsemääräämisoikeushankkeen tarkoitus on saattaa asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuteen liittyvä lainsäädäntö ja sen toimeenpano perustuslain ja ihmisoikeussopimusten edellyttämien vaatimusten mukaisiksi ensisijaisesti niissä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa, joista tällainen sääntely puuttuu kokonaan. Nykyinen lainsäädäntö ei täytä vaatimuksia siitä, että perusoikeuksien rajoittamisen tulee perustua lakiin ja että rajoitusten on oltava tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisesti määriteltyjä.

Valmistelussa otetaan huomioon kansainväliset ihmisoikeussopimukset, perustuslain asettamat vaatimukset ja itsemääräämisoikeuteen liittyvät sosiaali- ja terveysministeriössä laaditut selvitykset ja raportit, samoin kuin sosiaali- ja terveysministeriölle tehdyt aloitteet. Huomattavasta valmisteluvelasta johtuen hanke porrastetaan noudattaen oikeudellista kiireellisyys- ja tärkeysjärjestystä.

Sisäministeriössä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämisestä sekä asetettujen tavoitteiden toteutumisen seurannasta vastaa toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyöryhmä. Työryhmä on tarkoitus asettaa uudelleen vuoden 2024 alusta lukien. Ministeriön tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma vuosille 2022–2025 on vahvistettu vuonna 2022. Suunnitelmassa painotetaan muun muassa toiminnan ohjauksessa monikanavaisen asioinnin säilyttämistä, palvelujen saatavuutta, esteettömyyttä ja saavutettavuutta. Lisäksi suunnitelman yhtenä painopistealueena on erityisesti vammaisten henkilöiden mutta myös muiden syrjinnän vaarassa olevien ryhmien osallisuuden lisääminen asioiden valmistelussa. Suunnitelma kiinnittää huomiota myös selkokielisen ja viittomakielisen turvallisuusviestinnän lisäämiseen.

Rajavartiolaitoksen osalta tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelmassa 2024–2025 tulee olemaan uutena toimenpiteenä kirjaus *”selvitetään edellytykset tarjota työllistymismahdollisuuksia osatyökykyisille Rajavartiolaitoksen ulkopuolelta”*, joka koskisi siten myös vammaisia henkilöitä.

Pelastusalan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toimintaohjelmaan (julkaistu 2021) on kirjattu pitkän aikavälin tavoitteita pelastusalan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Yksi tavoitteista on: Työoloja, palkkausta ja rekrytointikäytäntöjä kehitetään tasa-arvoisemmiksi ja yhdenvertaisemmiksi, lisätään vammaisten henkilöiden ja osatyökykyisten määrää pelastusalan henkilöstössä ja vahvistetaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asemaa. Toimenpiteenä tavoitteen suorittamiseksi: Pelastusalan organisaatioiden rekrytointiprosesseissa on otettava käyttöön tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta kehittäviä toimenpiteitä, kuten anonyymin rekrytointin käytäntöjä ja mahdollisuuksien mukaan harkittava positiivisen erityiskohtelun käyttämistä. Osatyökykyisten ja vammaisten henkilöiden rekrytointiin panostetaan. Toimenpiteet on kuvattava organisaation tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmassa.

Petteri Orpon hallituksen ohjelmassa on useita väkivallan ehkäisyyn liittyviä kirjauksia. Näissä ei kuitenkaan eksplisiittisesti mainita vammaisia henkilöitä.

Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunnan (NAPE) alaisessa järjestötyöryhmässä on vammaisjärjestöjen naisverkoston edustus Invalidiliitosta. Vuonna 2023 NAPE ja THL järjestivät webinaarin vammaisiin henkilöihin kohdistuvasta väkivallasta.

Turvakodeissa on viime vuosien aikana tehty useita toimenpiteitä palvelun saavutettavuuden ja esteettömyyden parantamiseksi. Turvakotien tiloihin on tehty sekä konkreettisia parannuksia (muun muassa remontoitu tiloja esteettömiksi) että lisätty tietoa turvakotipalveluista vammaisille henkilöille ja soteammattilaisille. Lisäksi on koulutettu turvakotien työntekijöitä vammaisista henkilöistä lähisuhdeväkivallan kokijoina. Turvakodeilla on ollut mahdollisuus hakea valtionavustusta esteettömyyskorjauksiin.

Väkivallan kokijoille ja heidän läheisilleen tarkoitettulla auttavalla puhelimella Nollalinjalla on ollut vuodesta 2021 alkaen chat-palvelu, joka osaltaan mahdollistaa tai edesauttaa toimintarajoitteisten henkilöiden palvelun käyttöä.

Lopputulosindikaattorit

THL toteutti vuonna 2022 valmistuneen VN TEAS -selvityksen vammaisten henkilöiden kokemasta lähisuhdeväkivallasta. Selvityksessä kerättiin myös kysely- ja haastatteluaineisto vammaisilta henkilöiltä. Selvityksen mukaan vammaisilla ja toimintarajoitteisilla henkilöillä, erityisesti naisilla ja tytöillä, on muuta väestöä useammin kokemuksia lähisuhdeväkivallasta. Selvityksen mukaan vammaisten henkilöiden väkivaltaan apua saatiin paljon järjestöiltä ja vähemmässä määrin julkiselta palvelujärjestelmältä. Koetusta väkivallasta ei monesti ilmoiteta ollenkaan ja yksi syy väkivallasta ilmoittamatta jättämiseen oli se, että vastaajat kokivat, ettei kukaan usko heidän kokemaansa väkivaltaa. Myös ohipuhuminen ja avustajan tai ammattilaisen kuunteleminen vammaisen henkilön sijaan tuli esiin, mikä voi viitata rakenteelliseen disabilismiin ja vammaista henkilöä väheksyvään asenteeseen. Vammaisiin henkilöihin ja erityisesti tyttöihin ja naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi, ammattilaisten asenteisiin vaikuttamiseksi ja väkivallan tunnistamiseksi olisi tarve koulutukselle ja verkostoyhteistyölle.

Edellä mainitun VN TEAS -selvityksen perusteella vammaiset henkilöt kokevat monenlaista väkivaltaa lähisuhteissaan (mukaan lukien avustajat) ja heidän on vaikeampi hakea apua kokemaansa väkivaltaan. Kyse voi olla myös erilaisista kaltoinkohtelun muodoista tai huolenpidon laiminlyönneistä. Yhdenvertaisuuden edistämiseksi, vammaisiin henkilöihin kohdistuvan kiusaamisen, syrjinnän, kaltoinkohtelun ja väkivallan tunnistamiseksi ja ehkäisemiseksi sekä avunsaannin

parantamiseksi muun muassa eri ammattilaisille suunnattu koulutus ja resurssit olisivat tarpeen. Lisäksi väkivallan tunnistamiseksi omien rajojen ja turvataitojen opettaminen vammaisille henkilöille lapsuudesta aikuisuuteen tulee varmistaa saavutettavien materiaalien avulla. Jo olemassa olevien väkivallan tunnistamisen työkalujen osalta tulisi huomioida, että ne soveltuvat myös vammaisille henkilöille.

Yhteenveto ”Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta”⁸ -selvityksen tuloksista, Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo:

”Vammaisten ihmisten yhdenvertaisuus ja tasa-arvo toteutuvat selvitysten tulosten pohjalta Suomessa heikosti. Vastaajista 75 prosenttia oli kokenut syrjintää viimeisten 12 kuukauden aikana. Joka neljännen kohdalla koettu syrjintä oli ollut jatkuvaa (vähintään kuukausittaista). Lisäksi yli 80 prosenttia vastaajista arvioi niin vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden kuin vammaisten lasten ja naisten oikeuksien toteutuvan heikosti (huonosti/melko huonosti/vaihtelevasti). Selvityksen mukaan vammaisuuteen kohdistuvien negatiivisten asenteiden vuoksi vammaisten ihmisten täysimääräinen yhdenvertaisuus ei toteudu ja vammaiset ihmiset kohtaavat arjessaan jatkuvaa syrjintää. Tietoisuus vammaisten ihmisten oikeuksista on puutteellista etenkin tilanteissa, joissa syrjintää kohdataan. Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvoisuuden kokemusten sijaan vastauksissa keskeiseen rooliin nousivat kokemukset rakenteellisesta, systemaattisesta ja asenteellisesta eriarvoisuudesta.”

8 Katsui, Mietola, Laitinen, Honkasilta ja Ritvaniemi: Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta. Selvitys ihmisoikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa. Helsingin yliopisto, Helsinki; saatavilla verkossa <https://tuhat.helsinki.fi/ws/portalfiles/portal/283164457/loppuraportti.pdf>

Tavoitteet ja toimenpiteet yhdenvertaisuuden vahvistamiseksi

Tavoite: Arvioidaan hankkeiden vaikutukset vammaisten henkilöiden oikeuksiin.

Toimenpide:

5. Arvioidaan vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseen vaikuttavien lainsäädäntö- ja muiden hankkeiden vaikutukset vammaisten henkilöiden oikeuksiin. Kiinnitetään vaikutusten arvioinnissa erityistä huomiota YK:n vammaisyleissopimuksen velvoitteisiin. Kiinnitetään huomiota myös eri hankkeiden yhteisvaikutuksiin.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutahot: kaikki ministeriöt

Tavoite: Yhdenvertaisuuslainsäädännön osittaisuudistusta arvioidaan eduskunnan lausuman mukaisesti.

Toimenpide:

6. Yhdenvertaisuusvaltuutetun työelämämandaatin arvioinnissa tarkastellaan erityisesti vammaisten oikeuksien toteutumista.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: OM

Tavoite: Kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessi toteutetaan yhteistyössä viittomakielisen yhteisön kanssa.

Toimenpide:

7. Kuurojen ja viittomakielisten valtiollinen totuus- ja sovintoprosessi käynnistyy.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana / jatkuva

Vastuutaho: OM

Tavoite: Kehitetään hyvää keskustelukulttuuria.

Toimenpide:

8. Asetetaan hyvän keskustelukulttuurin koordinaatioverkosto, jossa otetaan huomioon vammaisiin liittyvä puhe.

Aikataulu: 2024–2027

Vastuutahot: OM, SM, Poha, Polamk, Tivi

Tavoite: Lähisuhdeväkivaltaa tai sen uhkaa kokevat vammaiset henkilöt saavat apua turvakotipalveluista.

Toimenpiteet:

9. Lisätään turvakodin henkilöstön ja muiden sote-ammattilaisten tietoa vammaisista henkilöistä lähisuhdeväkivallan kokijoina sekä vammaisten henkilöiden oikeudesta ja mahdollisuudesta käyttää turvakotipalveluja.
10. Jatketaan turvakotitilojen esteettömyyden parantamista sekä edistetään kohtuullisten mukautusten tekemistä turvakodeissa.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: THL yhteistyössä turvakotien kanssa

Tavoite: Edistetään vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta.

Toimenpide:

11. Jatketaan asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuslainsäädäntötyötä oikeudellisessa tärkeys- ja kiireellisyysjärjestyksessä. Varmistetaan vammaisten henkilöiden oikeuksien huomioiminen ja osallisuus valmistelussa.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana ja jatkovalmistelussa

Vastuutaho: STM

4.3 Tietoisuuden ja tietopohjan lisääminen (Vammaisyleissopimus 8 ja 31 artiklat)

Tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista tulee lisätä ja torjua vammaisiin henkilöihin liittyviä stereotypioita, ennakkoluuloja ja haitallisia käytäntöjä. Yleissopimuksen täytäntöönpanoa varten on kerättävä tilasto- ja tutkimustietoa.

Rakenneindikaattorit

Tietoisuuden lisääminen vammaisuudesta yhteiskunnassa ja vammaisten ihmisten keskuudessa on poikkihallinnollinen tehtävä, mutta erityinen edistämisvelvoite koskee YK:n vammaisyleissopimuksen 33 artiklan mukaisia rakenteita. Vammaisjärjestöillä on myös tärkeä rooli tietoisuuden lisääjänä.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnan VANEn verkkosivuilta (vane.to) on tietoa YK:n vammaisyleissopimuksesta eri kielillä. Sivujen esittelytekstit on tehty suomen ja ruotsin lisäksi suomalaisella ja suomenruotsalaisella viittomakielellä, kolmella Suomessa puhuttavalla saamen kielellä ja selkokielellä suomeksi ja ruotsiksi. VANE on myös tuottanut sopimustekstin kokonaisuudessaan viittomakielellä, selkokielellä suomeksi, pistekirjoituksella ja äänitteinä.

Suomessa on useampia viranomaisia, joilla on velvollisuus kerätä tietoa erilaisista vammaisia henkilöitä koskevista asioista (esimerkiksi Tilastokeskus, Kansaneläkelaitos ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos). Lisäksi eri viranomaiset, järjestöt, palveluntuottajat ja tutkijat keräävät ja/tai hyödyntävät tietoa. Suomessa on myös joitain lakisääteisiä rekistereitä, kuten Näkövammarekisteri. Väestön terveyttä ja hyvinvointia seurataan väestötutkimusten avulla.

Prosessi-indikaattorit

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ylläpitää sähköistä Vammaispalvelujen käsikirjaa. Käsikirjan sisältöjä julkaistaan paitsi suomeksi ja ruotsiksi, myös soveltuvin osin saamen kielillä ja englanniksi. Käsikirja on tarkoitettu vammaisalan ammattilaisten työn tueksi, mutta sisältöjä hyödyntävät myös monet muut kohderyhmät. Käsikirja toimii tärkeänä vammaisalan tiedon välityksen alustana.

Vammaispalvelujen käsikirjan lisäksi THL järjestää useita erilaisia tilaisuuksia ja tapahtumia, joiden avulla pyritään levittämään tietoa ja tietoisuutta vammaisuudesta ja vammaispalveluista. Vuosittain järjestettävä Vammaispalvelujen neuvottelupäivät on suurin vammaispalvelualan tapahtuma, ja se kerää yhteen asiantuntijoita, ammattilaisia, viranomaisia, järjestötoimijoita ja asiakkaita. THL järjestää kuukausittain yhdessä Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy:n kanssa Verkostoituvat vammaispalvelut -verkkotilaisuuksia, jotka ovat tarkoitettu kaikille vammaispalveluista kiinnostuneille, erityisesti ammattilaisille ja järjestöedustajille. Tilaisuuksien ohjelma sisältää vaihtuvan ajankohtaisen teeman lisäksi Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy ja THL:n terveiset sekä sosiaali- ja terveysministeriön ajankohtaisia asioita.

Sosiaalihuollon seurantarekisteri on THL:n ylläpitämä vuonna 2023 käynnistynyt sosiaalihuollon tietojenseurantaväline. Rekisteriin kerätään aluksi sosiaalihuollon keskeiset asiakas- ja palvelutiedot, ja rekisteri laajenee myöhemmin kattamaan laajasti palveluiden tarvetta ja palveluprosesseja kuvaavaa tietoa. Tietoa kerätään, jotta sosiaalihuollon palveluita voidaan kehittää paremmiksi. Viranomaiset hyödyntävät Sosiaalihuollon seurantarekisteriä sosiaalipalveluiden arvioinnissa, ohjauksessa ja valvonnassa. Hyvinvointialueet käyttävät seurantarekisteriä tietojohdamsensa tukena. Tavoitetilassa lukuisista sosiaalihuollon tämänhetkisistä erillistiedonkeruista voidaan luopua, ja vastaavat tiedot saadaan Sosiaalihuollon asiakastiedon arkistosta.

Sosiaalihuollon seurantarekisteriin kerätään ensimmäiseksi tiedot sosiaalihuollon asiakkuuksista. Tiedonkeruu laajenee sosiaalihuollon asiakastietojen rakenteisen tallentamisen yleistyessä. Rakenteisten tietojen kirjaaminen ja arkistointi tulee pakolliseksi siirtymäaikana 1.9.2024–1.9.2026. Vammaispalvelujen osalta Kanta-liittymisvelvollisuus on loppuvuodesta 2025. Tämänhetkinen arvio on, että seurantarekisteristä saatava seurantatieto on vammaispalvelujen osalta kattavaa ja luotettavaa vuonna 2027.

Sosiaalihuollon asiakastiedon arkistoon kertyvää rakenteista asiakirja-aineistoa hyödynnetään jo siirtymäaikana toisiokäytössä esimerkiksi tutkimukseen ja kehittämiseen. Lähivuosina asiakirjojen rakenteinen arkistointi moninkertaistaa seurantarekisterin tietosisällöt. Esimerkiksi palveluprosessien eroja tai palvelutarpeiden vaikutusta palveluiden toteuttamiseen on mahdollista tarkastella. Seurantarekisterin alkuvaiheessa asiakastietoa saadaan vain palvelutehtävytasolla, toisin sanoen kuinka paljon asiakkuuksia on vammaispalveluissa yhteensä.

Sosiaalipalvelujen toimintatilasto on rekisteritiedonkeruita täydentävä erillistiedonkeruu. Merkittävä osa tämänhetkisestä vammaispalvelujen tietopohjasta pohjautuu toimintatilastoon. THL on kerännyt tiedot toimintavuodesta 2015 lähtien. Tätä ennen Tilastokeskus toteutti tiedonkeruun. Toimintatilasto antaa tietoa sosiaalipalvelujen asiakasmääristä alueittain, ja esimerkiksi joidenkin vammaispalvelujen osalta myös ikäryhmittäin.

Tiedot kerätään hyvinvointialueilta tilastovuosittain tammi-helmikuussa. Hyvinvointialueet hyödyntävät asiakas- ja potilastietojärjestelmätoimittajien tekemiä tilastohakua, joiden tulokset hyvinvointialueet syöttävät THL:n sähköiselle lomakkeelle. Kuten myös ennen sote-uudistusta, pyritään myös sen jälkeen keräämään tiedot kuntakohtaisesti hyvinvointialueen lisäksi. Tämä on kuitenkin osoittautunut haasteelliseksi, ja tiedon laatu kuntatasoisessa tarkastelussa on heikompaa ja puutteet suurempia kuin ennen. Tiedot kerätään vain summatasolla – toisin sanoen tietojentoimituksessa THL:lle ei siirry yksilöivää tietoa asiakkaista kuten henkilötunnusta. Tämä tarkoittaa sitä, että palvelujen käyttäjien tietoja ei voida yhdistää muihin tietolähteisiin, kuten vaikkapa Kelan rekistereihin tutkimus- tai tietojohdantatarkoituksessa.

Terve Suomi -väestötutkimuksen avulla seurataan väestön hyvinvointia ja terveyttä ja niissä tapahtuneita muutoksia eri väestöryhmissä ja alueittain. Tutkimus tuottaa ainoana väestökyselynä seuranta- ja arviointitietoa väestön palvelutarpeiden tyydyttymisestä sekä väestön näkemyksistä sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmästä, palveluiden saatavuudesta, laadusta ja käytöstä. Terve Suomi -kysely on ainoa laaja väestökysely, joka sisältää sosiaalipalveluihin liittyviä kysymyksiä.

Terve Suomi tuottaa tärkeän osan hyvinvointialueiden seurantaan ja arviointiin tarvittavista tiedoista mahdollistaen alueiden keskinäisen vertailun sekä vertailun suhteessa koko maan tilanteeseen. Terve Suomi vastaa väestön koettua hyvinvointia, palvelujen tarvetta ja palvelujen käyttöä koskeviin kysymyksiin, joihin muut aineistot ja rekisterit eivät tällä hetkellä tuota tietoa.

Väestökyselyistä on mahdollista saada tietoa toimintarajoitteisten henkilöiden terveydestä, hyvinvoinnista, elinoloista ja palvelujen käytöstä hyödyntäen niin kutsuttuja Washington Group Short Set -kysymyksiä. Kysymyksillä pyritään tunnistamaan ne henkilöt, joilla on jokin toimintarajoite. Eristämällä tämän ryhmän perusjoukosta on mahdollista tarkastella toimintarajoitteisten henkilöiden terveyttä, hyvinvointia, elinoloja ja palvelujen käyttöä suhteessa muuhun väestöön. Tällä hetkellä kuitenkin hyvinvointialuekohtainen otanta on liian pieni siihen, että toimintarajoitteisten henkilöiden tilannetta voitaisiin tarkastella alueittain. Valtakunnallisella tasolla tämä on kuitenkin mahdollista.

Kuten muidenkin julkisten sosiaali- ja terveystalouksien osalta, vammais- palvelujen kustannustieto perustuu Valtiokonttorin ylläpitämään taloustieto- varantoon, johon hyvinvointialueet raportoivat taloustietonsa määrämuotoisesti. Vammais- palveluiden kustannustiedot perustuvat niin kutsuttuun AURA- palvelu- luokkien mukaiseen raportointiin ja toisaalta THL:n niin kutsuttuihin HYYTT- erillistiedonkeruuihin. AURA- luokituksessa vammaisten sosiaalipalvelut ovat oma summatasonsa, ja erillisistä palveluista on lisäksi saatavilla palveluluokkatasoisia kustannustietoja. AURA- luokitusta ja sen raportointiohjeistusta ollaan alkuvuodesta 2024 uudistamassa, jotta se vuoden 2025 alusta vastaisi paremmin uudistuvan lain- säädännön palveluja ja seurannan tarpeita. AURA- luokituksen lisäksi THL esittää, että erityisesti täysin uusien palvelujen osalta tehtäisiin erillistietotarpeiden (HYYTT) tiedonkeruu hyvinvointialueilta.

Jatkuvasti päivittyvän tilasto- ja rekisteritietopohjan lisäksi THL tekee ajoittain erilaisia erillisselvityksiä kunkin ajankohdan tiedonintresseihin ja -tarpeisiin. Esimerkkinä voidaan mainita vuonna 2023 julkaistu Vammais- palvelut 2022 -selvitys, joka kuvaa vammais- palvelujen tilaa palvelujen järjestäjän näkökulmasta vuonna 2022, juuri ennen siirtymistä uuteen sote- rakenteeseen. Selvitys perustui kahteen erilliseen kyselyyn, joista ensimmäinen suunnattiin kuntien ja kuntayhtymien vammais- palvelujen järjestäjille ja toinen vammais- palvelujen sosiaalityöntekijöille.

Vammais- palvelulainsäädännön uudistuessa vuoden 2025 alussa on tärkeää määrittää lainsäädännön seurannan tarpeet. Muun muassa lain uusista palveluista ja niiden toteutumisesta sekä vammaisten henkilöiden palvelutarpeen tyydyt- misestä ja oikeuksien toteutumisesta on tärkeää saada luotettavaa tietoa, jotta lain- säädännön tavoitteiden toteutumista voidaan arvioida. THL yhdessä STM:n kanssa tarkastelee uudistuvan lainsäädännön seurannan tarpeita ja tavoitteita vuonna 2024, ja sen pohjalta suunnittelee seurannan rakenteen ja toteutuksen.

Harvinaiset sairaudet muodostavat merkittävän, 7 000 erilaisen sairauden ryhmän. Harvinaista sairautta sairastavien määrän arvioidaan olevan Suomessa yli 300 000, ja merkittävä osa tästä väestöryhmästä on vammaisia henkilöitä. THL sai uutena tehtävänä harvinaisten sairauksien kansallisen koordinaation vuonna 2021, ja koordinaation tuotoksena tieto ja tietoisuus harvinaisista sairauksista on lisääntynyt huomattavasti. Koordinaation ja palvelujen järjestäjien kanssa tehdyn yhteistyön tuloksena sosiaali- ja terveydenhuollon potilas- ja asiakastietojärjestelmiin otetaan käyttöön niin kutsutut ORPHA- koodit, jotka ovat oma, harvinaissairauksille tarkoi- tettu diagnoosiluokitus. Uuden luokituksen avulla harvinaissairauksista, harvinais- sairaista ihmisistä ja heidän palvelutarpeestaan ja -käytöstään saadaan jatkossa paremmin tietoa. Tämä mahdollistaa palvelujärjestelmän kehittämisen, harvinais- sairaiden aseman parantumisen ja osallisuuden lisääntymisen. Tammikuussa 2024

julkaistiin kolmas Harvinaissairauksien kansallinen ohjelma kaudelle 2024–2028, ja yksi sen painopisteistä on rekisterien ja tietopohjan rakentaminen sekä tiedon jakaminen.

Lopputulosindikaattorit

Sisäisen turvallisuuden selonteossa vuodelta 2021 oli turvallisuutta koskeva kysely, joka kohdistettiin haavoittuvassa asemassa oleviin mukaan lukien näkö- ja kuulovammaiset.

Yhteenveto ”Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta”⁹ -selvityksen tuloksista, Tietoisuus ja tietopohjan lisääminen:

”Selvityksen tulosten pohjalta voidaan todeta, ettei tietoisuuden ja tietopohjan lisäämisen nähdä olleen riittävää kuluneen kauden aikana. Vastaajista 87 prosenttia arvioi eri toimijoiden tietoisuuden ja 74 prosenttia tiedon saatavuuden olevan heikkoa (toteutuu huonosti/melko huonosti/vaihtelevasti).”

9 Katsui, Mietola, Laitinen, Honkasilta ja Ritvaniemi: Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta. Selvitys ihmisoikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa. Helsingin yliopisto, Helsinki; saatavilal verkossa <https://tuhat.helsinki.fi/ws/portalfiles/portal/283164457/loppuraportti.pdf>

Tavoitteet ja toimenpiteet tietoisuuden ja tietopohjan vahvistamiseksi

Tavoite: Vammaispalvelulain uudistuessa vahvistetaan palvelujen järjestäjien ja tuottajien sekä muiden toimijoiden tietoa ja tietoisuutta uudesta laista, sen palveluista ja soveltamisesta.

Toimenpide:

12. Tuetaan hyvinvointialueita ja muita toimijoita lainsäädännön soveltamisessa ylläpitämällä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen hallinnoimaa Vammaispalvelujen käsikirjaa. Lisäksi jatketaan THL:n Verkostoituvat vammaispalvelut -tilaisuuksien järjestämistä sekä muuta yhteistyötä ja -kehittämistä erinäisten tahojen kanssa.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: THL

Tavoite: Kehitetään ja vahvistetaan vammaisuuteen liittyvää tietopohjaa.

Toimenpide:

13. Järjestetään poikkihallinnollinen keskustelutilaisuus tilastoinnin ja tietopohjan kehittämiseksi.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutahot: THL yhteistyössä STM:n ja VANEn kanssa

Tavoite: Otetaan käyttöön vammaisten henkilöiden työllisyyttä kuvaavat mittarit.

Toimenpide:

14. Tilastokeskus on kerännyt ensimmäistä kertaa tilastotietoa osatyökykyisten ja vammaisten työllisyydestä vuonna 2022. Tietoja kerätään joka toinen vuosi. TEM ottaa tilastoaineiston käyttöön ja seuraa sen avulla vammaisten ja osatyökykyisten henkilöiden työllisyyden kehitystä.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: TEM

4.4 Esteettömyys ja saavutettavuus (Vammaisyleissopimus 9 ja 21 artiklat)

Vammaisille henkilöille tulee taata yhdenvertaisesti muiden kanssa pääsy fyysiseen ympäristöön, kuljetukseen, tiedottamiseen ja viestintään. Pääsy tulee turvata muun muassa tieto- ja viestintäteknologiaan ja -järjestelmiin sekä muihin yleisölle avoimiin tai tarjottaviin järjestelyihin ja palveluihin. Oikeuden tulee toteutua yhdenvertaisesti sekä kaupunki- että maaseutualueella.

Vammaisilla henkilöillä tulee olla oikeus ilmaisu- ja mielipiteenvapauteen ja tiedonsaantiin. Tähän sisältyy vapaus etsiä, vastaanottaa ja välittää tietoja ja ajatuksia valitsemaansa viestintämuotoa käyttäen. Yksityisiä tahoja ja viestimiä tulee kannustaa antamaan tietoa ja palveluja saavutettavassa muodossa.

Suurelle yleisölle tarkoitetut tiedot tulee olla vammaisten henkilöiden saavutettavissa ilman lisäkuluja. Vammaisten henkilöiden tulee voida käyttää valitsemaansa viestintäkeinoa, kuten viittomakieltä, pistekirjoitusta, puhetta tukevaa ja korvaavaa viestintää kaikessa virallisessa vuorovaikutuksessa ja tiedonsaannissa.

Rakenneindikaattorit

Esteettömyys huomioidaan yleisenä näkökulmana nykyisessä maankäyttö- ja rakennuslaissa (132/1999) alueiden käytön suunnittelussa (5 §), rakentamisen ohjauksen tavoitteissa (12 §) ja rakentamiselle asetetuissa vaatimuksissa (117 §).

Maankäyttö- ja rakennuslaissa (132/1999) annettuja velvoitteita tarkennetaan valtioneuvoston asetuksessa rakennuksen esteettömyydestä (241/2017, myöhemmin esteettömyysasetus). Rakennuksen esteettömyyttä koskevien vähimmäisvaatimusten tarkoitus on edistää ihmisten yhdenvertaisuutta: jokaisen mahdollisuutta osallistua yhteiskunnan toimintoihin, käyttää palveluita, työskennellä, valita asuinpaikkansa ja asua kotonaan. Esteettömyysasetuksen velvoitteet kohdentuvat rakennukseen ja sen tonttiin tai rakennuspaikkaan.

Esteettömyyden toteutumisen kannalta olennaisista käyttöturvallisuuteen liittyvistä vaatimuksista, kuten esimerkiksi käsijohteista ja valaistuksesta, säädetään lisäksi ympäristöministeriön asetuksessa rakennuksen käyttöturvallisuudesta (1007/2017).

Yleisten alueiden esteettömyydelle ei ole nykyisen maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999) velvoitteita tarkentavaa asetusta. Lisäksi esteettömyysasetuksen velvoitteet koskevat vain uudisrakennuksia ja luvanvaraisesti korjattavia rakennuksia. Suunnitelmallinen kiinteistönpito ohjeistaa kuitenkin esteettömyyden huomioimiseen, vaikkei rakennuslupaa edellyttävää toimenpidettä olisikaan vireillä.

Eduskunta on 1.3.2023 hyväksynyt rakentamislain, joka tuo ilmastonmuutoksen torjunnan kattavasti osaksi rakentamisen lainsäädäntöä. Lain tavoitteena on myös sujuvoittaa rakentamista ja parantaa rakentamisen laatua selkeyttämällä vastuita. Esteettömyyden toteuttamista koskeviin velvoitteisiin ei ole tulossa muutoksia, mutta käsitteitä on täsmennetty. Nykyiset rakennuslupa ja toimenpidelupa korvataan yhdellä lupamuodolla, rakentamisluvalla ja lupaa edellyttävien rakentamishankkeiden kynnystä nostetaan. Rakentamislaki tulee voimaan 1.1.2025. Samaan aikaan maankäyttö- ja rakennuslain nimikkeeksi vaihtuu alueidenkäyttölaki siihen jäävän sisällön mukaisesti.

Ympäristöministeriö on julkaissut esteettömyysasetukseen liittyvän ohjeen, johon on koottu esteettömyysasetuksen säännökset ja niiden soveltamiseen liittyvät suositukset. Lisäksi ympäristöministeriö on julkaissut suunnitteluoppaan Esteetön rakennus ja ympäristö.

Taloudellinen tuki ja avustukset ovat, sääntelyn ja informaatio-ohjauksen ohella, yksi merkittävä keino edistää esteettömyyttä. Asuinrakennusten ja huoneistojen korjausavustuksista annetussa laissa (1087/2016) säädetään valtion varoista myönnettävistä avustuksista hissien jälkiasentamiseen ja liikkumisesteiden poistamiseen asuinrakennuksissa sekä iäkkäiden ja vammaisten henkilöiden asuntojen korjaamiseen kotona asumisen edistämiseksi. Avustuksia myöntää Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA).

Avustuksilla mahdollistetaan liikkumis- ja toimimisesteisen henkilön pääsy asuinrakennukseen, siinä oleviin asuntoihin tai muihin tiloihin. Lisäksi Ara myöntää avustuksia pienituloisten ikääntyneiden ja vammaisten henkilöiden asuntojen korjauksiin. Valtioneuvosto on antanut asetuksen asuinrakennusten ja asuntojen korjausavustuksista (1373/2016), jonka mukaan avustusta voidaan myöntää sellaisessa asunnossa toteutettavaan toimenpiteeseen, jossa pysyvästi asuvaan ruokakuntaan kuuluu vähintään yksi vähintään 65-vuotias henkilö, taikka henkilö, jolla vamman tai sairauden vuoksi on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista.

Uusi vammaispalvelulaki (675/2023) tulee voimaan 1.1.2025. Sen mukaan vammaisella henkilöllä on oikeus saada kohtuullinen tuki esteettömään asumiseen, jos hän tarvitsee sitä voidakseen asua vakituksessa asunnossaan.

Hyvinvointialueen on järjestettävä esteettömän asumisen tukea:

1. asunnon muutostöihin;
2. esteiden poistamiseen asunnon välittömästä lähiympäristöstä;
3. esteettömän asumisen mahdollistaviin välineisiin ja muihin teknisiin ratkaisuihin;
4. esteettömän asumisen suunnitteluun.

Hyvinvointialue voi myös antaa välineitä ja muita teknisiä ratkaisuja korvauksetta vammaisen henkilön käyttöön.

Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) velvoittaa viranomaisia, koulutuksen järjestäjiä, työnantajia sekä tavaroiden tai palvelujen tarjoajia esteettömyyden edistämiseen ja edellyttää kohtuullisia mukautuksia ja myös varautumista yleisimpinä pidettäviin mukautustilanteisiin. Kohtuullisilla mukautuksilla tarkoitetaan kuitenkin vain tarvittaessa ja tapauskohtaisesti toteutettavia muutoksia, joilla ei aiheuteta kohtuutonta rasitetta ja joilla varmistetaan vammaisten yhdenvertaisuus muiden kanssa.

Maastoliikennelain (1710/1995) 4 §:ssä säädetään vaikeasti liikuntavammaisen ja tämän saattajan oikeudesta liikkua maastossa moottorikäyttöisellä ajoneuvolla ilman maanomistajan tai haltijan lupaa. Tällä perussäännöstä tehdyllä poikkeuksella on haluttu mahdollistaa myös vammaisten henkilöiden pääsy luontoon virkistytymään esim. mönkijän tai moottorikelkan kyydissä.

Euroopan unionin komissio antoi vuonna 2015 ehdotuksen Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi tuotteiden ja palveluiden esteettömyysvaatimuksia koskevien jäsenvaltioiden lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten lähentämisestä

(niin sanottu esteettömyysdirektiivi). Ehdotus hyväksyttiin keväällä 2019. Suomessa direktiivi on pantu täytäntöön eräiden tuotteiden esteettömyysvaatimuksista annetulla lailla (102/2023) ja eräiden muiden lakien muutoksilla. Direktiiviin perustuvia esteettömyysvaatimuksia on sovellettava 28.6.2025 alkaen.

Esteettömyysdirektiivi sisältää liitteen III, jossa asetetaan esteettömyysvaatimuksia myös direktiivin soveltamisalaan kuuluvien tuotteiden ja palvelujen rakennetulle ympäristölle. Liitteen III mukaisten esteettömyysvaatimusten sisällyttäminen kansalliseen lainsäädäntöön on jäsenvaltioiden harkinnan varassa. Komissiolla on kuitenkin velvollisuus kertomuksissaan seurata, onko direktiivin soveltaminen lähentänyt palvelujen rakennettua ympäristöä koskevia esteettömyysvaatimuksia jäsenvaltioissa. Suomessa esteettömyysdirektiivin liitettä III ei ole pantu täytäntöön. Direktiivin täytäntöönpanovaiheessa pidettiin kuitenkin ongelmallisena sitä, että esteettömiä palveluja saisi sijoittaa esteelliseen ympäristöön. Eduskunnan talousvaliokunta totesi mietinnössään, että rakennetun ympäristön osalta työtä jatketaan erillisenä hankkeena ja yhteistyössä eri sidosryhmien kanssa.

Esteettömyys ja saavutettavuus edellyttävät myös kielellisten oikeuksien huomiointia. Perustuslain (731/1999) 17 §:ssä säädetään oikeudesta omaan kieleen ja kulttuuriin. Perustuslain mukaan Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan. Perustuslain mukaan viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkittamis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla (17.3 §).

Kielellisistä oikeuksista, kuten oikeudesta tulkkaukseen, säädetään eri hallinnonalojen lainsäädännössä. Esimerkiksi vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta annetussa laissa eli tulkkauspalvelulaissa (133/2010) säädetään Suomessa asuvan vammaisen henkilön oikeudesta Kelan järjestämään tulkkauspalveluun. Viittomakielilain (359/2015) tarkoituksena on edistää viittomakieltä käyttävän kielellisten oikeuksien toteutumista. Viittomakielilain mukaan viranomaisen on toiminnassaan edistettävä viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään. Hallintolain (434/2003) mukaisesti viranomaisen on käytettävä asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä.

Lailla digitaalisten palvelujen tarjoamisesta toimeenpannaan saavutettavuusdirektiivissä sekä esteettömyysdirektiivissä digitaalisten palvelujen tarjoamista ja vaatimustenmukaisuuden valvontaa koskevat vaatimukset. Vaatimukset koskevat esimerkiksi palvelujen saavutettavuutta. Lakiin on päivitetty viimeksi

esteettömyysdirektiivistä tulevat vaatimukset ja parhaillaan valmistellaan ehdotusta esteettömyys- ja saavutettavuusdirektiiveistä tulevien digitaalisia palveluja koskevien valvontatehtävien keskittämiseksi yhteen viranomaiseen. Valvonta-viranomaisen tehtävänä on valmistella kulloinkin tehtävää valvontaa yhdessä vammaisjärjestöjen kanssa.

Kela pitää säännöllisesti yhteyttä vammaisten henkilöiden tulkkauspalveluun liittyviin keskeisiin asiakasjärjestöihin. Noin neljä kertaa vuodessa kokoontuu Kelan johdolla vammaisten tulkkauspalvelun yhteistyöverkosto, jossa ovat edustettuna kuulo-, kuulo-näkövamma- ja puhevamma-alan järjestöt ja STM. Kela osallistuu myös puhevammaisten asiain neuvottelukuntaan, joka kokoontuu noin kolme kertaa vuodessa. Lisäksi asiakasjärjestöihin pidetään tarpeen mukaan yhteyttä esiin nousevien kysymysten ja ehdotusten pohjalta.

Prosessi-indikaattorit

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelmaan on kirjattu, että hallitus laatii alueidenkäyttölain, jonka tavoitteena on edistää muun muassa hyvää elinympäristöä. Yhtenä toimenpiteenä on myös varmistaa maankäyttöä ja rakentamista koskevan lainsäädännön yhteensopivuus. Lisäksi hallitusohjelmaan on kirjattu rakentamislain korjaaminen ja rakentamismääräysten keventäminen sekä kunnossapitolainsäädännön päivittäminen vastaamaan tämän päivän tarpeita. Ympäristöministeriö on asettanut työryhmät valmistelemaan alueidenkäyttölain uudistusta sekä kaavojen toteuttamisen ja katujen ja eräiden yleisten alueiden kunnossapitoa koskevan lainsäädännön uudistamista.

Ympäristöministeriö edistää toimillaan luonnon virkistyskäyttöä. Kansallisessa luonnon virkistyskäytön strategiassa 2030¹⁰ lähiluonnon yhdenvertainen ja esteetön saavutettavuus nostetaan yhdeksi päätavoitteeksi. Strategia valmisteltiin poikkihallinnollisesti ympäristöministeriön johdolla ja annettiin valtioneuvoston periaatepäätöksenä toukokuussa 2022. Strategian toimintaohjelma¹¹ valmistui marraskuussa 2023.

Ympäristöministeriö asetti vuoden 2022 lopulla työryhmän muodostamaan tilannekuvan rakennetun ympäristön esteettömyydestä ja tekemään ehdotuksia lainsäädännön kehittämiseksi ja muiksi toimenpiteiksi. Työryhmä nosti esiin

10 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164145>

11 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165226>

ihmisoikeuslähtöisen esteettömyyden vahvistamisen, esteettömyyden ennakkollisen varmistamisen, esteettömyyden kehittämisen kokonaisuutena sekä yleisölle avoimien tilojen ja palvelujen kehittämisen ja esteettömyystietouden edistämisen.

Sisäministeriön hallinnonalalla uusien paloasemien rakentamisessa huolehditaan esteettömyydestä ja kiinnitetään huomiota saavutettavuuteen. Nettisivujen ja turvallisuusviestinnän saavutettavuudessa huomioidaan velvoitteet esimerkiksi sähköisiä asiointeja ja materiaaleja kehitettäessä. Esimerkiksi pelastustoimen onnettomuuksien ehkäisyn toimintaohjelman vaikuttavuustavoitteisiin on kirjattu, että sähköisten palveluiden tulisi kattaa kaikki väestöryhmät vuoteen 2024 mennessä.

Suomen valtion ulkomailla sijaitsevien kiinteistöjen ja tilojen hallinnan strategian 2019–2030 tavoitteena on varmistaa, että tilat ovat turvalliset ja terveelliset. Näistä lähtökohdista tilojen esteettömyys on merkittävässä roolissa niin ulko- ministeriön työntekijöiden kuin asiakkaiden näkökulmasta. Esteettömyys on pyritty saattamaan Suomen vaatimusten tasolle ottaen huomioon paikallisen kohdemaan viranomaisen esteettömyyteen liittyvät vaatimukset sekä mahdolliset paikalliset paloturvallisuuteen ja rakennussuojeluun liittyvät vaatimukset. Yhteensovittaminen on aina tapauskohtaista, ja mahdolliset esteettömyyteen liittyvät puutteet, kuten esteettömän wc:n sijainti toimistorakennuksen ylemmässä kerroksessa, ja niitä korvaavat ratkaisut tehdään edustustoissa tiettäväksi työntekijöille ja asiakkaille.

Ulkoministeriön kiinteistöpalveluysikön tavoitteena on selvittää yhdessä ulkomaan edustustojen kanssa kootusti kaikkien tilojen esteettömyystilanne ja arvioida näiden tietojen tuomista edustustojen verkkosivujen yhteyteen tiedoksi asiakkaille.

Hallitusohjelman mukaan hallituskaudella *”vahvistetaan vammaisten henkilöiden ja ikäihmisten oikeuksien toteutumista ja tuetaan heidän osallistumismahdollisuuksiaan digitalisoituvassa yhteiskunnassa”*. Valtiovarainministeriössä on käynnistymässä digitaalisen asioinnin ensisijaisuutta edistävä hanke, joka toteutuessaan edistää myös vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia asioida itsenäisesti digitaalisissa palvelukanavissa. Digitaalisen yhdenvertaisuuden edistäminen edellyttää lisäksi tiivistä yhteistyötä digitaalisten tukipalvelujen (esimerkiksi sähköinen tunnistaminen ja valtuuttaminen) kehittämisessä sekä palvelujen saavutettavuuden sekä tuotteiden esteettömyyden varmistamisessa.

Hallitusohjelman mukaan hallituskaudella selvitetään pitkäaikaisen tulkkauspalveluoikeuden rajaaminen kolmeen vuoteen muuten kuin erityistapauksissa, kuten vammaisten henkilöiden osalta. Oikeusministeriön viestinnässä pyritään yhä selkeämpään ja ymmärrettävämpään kieleen muun muassa verkkoviestinnän

äänensävykartoituksella. Ministeriön verkkosivujen viittomakieliset sisällöt päivitetään ja niitä laajennetaan vuosien 2023–2024 aikana. Selkokieliä sisältöjä tehdään myös muista aiheista kuin vaaleista. Vuonna 2025 oikeusministeriö laatii uuden kielikertomuksen.

Kansalliskielistrategian yhtenä päämääränä on, että selkokielen tarve huomioidaan osana esteettömyyttä. Tähän liittyvänä toimenpiteenä strategiassa on määritelty, että lisätään selkosuomen ja selkoruotsin käyttöä ministeriöiden ja hallinnonalojen toiminnassa, viestinnässä ja tapahtumien suunnittelutyössä sekä selkokielen ja selkeän yleiskielen käyttöön liittyvää osaamista. Lisäksi hyödynnetään visuaalista ilmaisua sanallisen ilmaisun ohella. Vastuu toimenpiteestä on kaikilla ministeriöillä.

Aiemmin tekstipuhelinpalvelua käyttävien asiakkaiden palvelun turvaamiseksi sosiaali- ja terveysministeriön asettama Tekstipuhelinpalvelun tulevaisuus -työryhmä on selvittänyt tekstipuhelinpalvelun lakkauttamisen vaikutuksia palvelua käyttäviin asiakkaisiin. Työryhmän ehdotuksesta Kela on 7.11.2023 aloittanut kokeilun kirjoitustulkkaukspalvelua käyttäville asiakkaille. Kokeilu kestää noin puoli vuotta ja sen aikana on tarkoitus selvittää, miten kirjoitustulkkauksoveltoisuus soveltuu etäpalvelussa toteutettavaan lyhytkestoiseen asioimiseen.

Lopputulosisindikaattorit

Esteettömyysasetus ja yhdenvertaisuuslaki eivät nykyisellään riitä toteuttamaan kaikkia YK:n vammaisyleissopimuksen vaatimuksia rakennetun ympäristön esteettömyydelle. Kohtuullisten mukautusten ei ole tarkoitus korvata esteettömyyden perusratkaisuja, ja esteettömyysasetusta sovelletaan vain luvanvaraiseen rakentamiseen, eli se koskee vain osaa rakennetusta ympäristöstä.

YK:n vammaisyleissopimus ja esteettömyysasetus edistävät osaltaan vammaisten henkilöiden asemaa ja oikeuksia. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on hallitusohjelmasuosituksissaan 2023–2027 silti todennut, että olemassa olevan rakennetun ympäristön esteellisyys on Suomessa edelleen merkittävä ongelma. Valtuutettu on suositellut esteettömyyslainsäädännön laajentamista koskemaan olemassa olevia yleisön käyttöön tarkoitettuja tiloja sekä yleisiä alueita, ja sisällyttämään lainsäädäntöön niiden osalta velvoitteen helppojen esteettömyyskorjausten toteuttamiseen.

Valtioneuvoston asetus rakennuksen esteettömyydestä jää väistämättä luonteeltaan yleiseksi, eivätkä vähimmäisvaatimukset aina takaa yhdenvertaisia toimimismahdollisuuksia kaikille käyttäjille. Perusratkaisut liikkumisen esteettömyyden osalta toteutuvat uudisrakentamisessa, mutta näkemis- ja kuuntelu ympäristön esteettömyydessä on edelleen kehitettävää.

Kuntien rakennusvalvontaviranomaiset soveltavat esteettömyysasetusta käytäntöön. Heillä tulee olla asiantuntemusta esteettömyyden merkityksestä ja ymmärrystä soveltamisen vaikutuksista. Osassa kunnista vammaisneuvostolta pyydetään lausunto esteettömyydestä merkittävien rakennushankkeiden rakennuslupaprosessin yhteydessä.

Maamme nykyinen asuinrakennuskanta on vielä varsin esteellistä. Väestön ikääntyessä tarve asuntojen esteettömyyteen kasvaa entisestään. Esteettömiä asuntoja tarvitaan lisää, ei vain uudisrakentamisen kautta, vaan myös korjaamalla. Tässä valtion korjausavustukset ovat tärkeitä. Myös korjausneuvontaa tarvitaan.

Asuntojen rakentamisajankohtaan perustuvan arvion perusteella voidaan olettaa, että noin 23 prosenttia (700 000 asuntoa) nykyisistä asunnoista on esteettömiä. Vanhojen kerrostalojen suurimpia haasteita ovat niiden hissittömyys tai hissien pieni koko. Hissit kartalle -selvityksessä (2016) on tarkasteltu mistä ja minkälaista tietoa hissittömien ja hissillisten rakennusten sijainnista on saatavilla. Tilastokeskuksen Asuntokanta 2020 mukaan vuonna 2020 yli kolmekerroksisia kerrostaloista 2 200 oli hissittömiä rakennuksia. Niissä oli asuntoja noin 64 000 ja asukkaita yhteensä 85 000. Kolmekerroksisissa rakennuksista vain 24 prosentissa oli hissi. Hissittömissä kolmekerroksisissa taloissa asui 362 000 suomalaista.

Kielellisten oikeuksien toteutumisessa on edelleen puutteita. Viranomaisen on toiminnassaan esimerkiksi edistettävä viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään, mutta käytännössä tämä ei aina toteudu.

Vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelun onnistumista seurataan säännöllisesti Kelassa muun muassa tilastotietoa hyödyntämällä. Tilastojen avulla seurataan muun muassa eri tulkkauslajeja käyttävien asiakkaiden määrää, tulkkauksen saatavuutta valtakunnallisesti, alueellisesti ja tulkkaustuotteittain, välitystyön onnistumisprosenttia ja niin edelleen. Lisäksi seurataan muun muassa valitusten ja kanteluiden määriä ja sisältöä sekä niiden perusteella tehtäviä kehittämistarpeita. Palvelua kehitetään jatkuvasti ottaen huomioon asiakkaiden ja sidosryhmien näkemykset ja tarpeet.

Kelassa kerätään asiakaspalautteita suoraan asiakkailta ja lisäksi palautetta saadaan muu muassa asiakasjärjestöjen kautta. Muun muassa Kuurojen Liiton kanssa on käyty säännöllistä vuoropuhelua, jossa on ollut mukana myös kokemusasiantuntijoita. Palveluntuottajien sopimukseen kuuluu asiakaspalautteen kerääminen ja he toimittavat palautteista yhteenvedoja Kelalle. Hankinnan suunnitteluvaiheessa käytävään markkinavuoropuheluun liittyy myös asiakaskysely, jolla kartoitetaan asiakkaiden näkemyksiä palvelun järjestämiseen liittyen. Viime aikoina esiin ovat nousseet yhdenvertaisuuskysymykset niin asiakkaiden välillä kuin suhteessa vammattomiin henkilöihin.

Valvontaviranomainen (Etelä-Suomen aluehallintovirasto) käy aktiivista vuoropuhelua eri kansalaisjärjestöjen kanssa digitaalisten palvelujen saavutettavuuden tilasta.

Yhteenvedo ”Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta”¹² -selvityksen tuloksista, Esteettömyys ja saavutettavuus:

”Esteettömyyteen ja saavutettavuuteen liittyvät haasteet vaikuttavat monen vammaisen ihmisen elämään kokonaisvaltaisesti kaikilla elämänosa-alueilla. Erityisen yleisiä haasteiden koetaan olevan julkisissa tiloissa (lukuun ottamatta työ- tai opiskelupaikkaa) ja liikenteessä, sekä tiedottamisessa ja viestinnässä. Omassa arjessa julkisten tilojen esteettömyyden heikoksi (toteutuu huonosti/ melko huonosti/vaihtelevasti) kokee vastaajista 64 prosenttia, julkisen liikenteen ja liikkumisen 70 prosenttia ja tiedottamisen ja viestinnän 64 prosenttia. Myös oikeuden käyttöä virallisessa vuorovaikutuksessa valitsemaansa kommunikaatiomuotoa arvioidaan toteutuvan heikosti (85 % huonosti/ melko huonosti/vaihtelevasti). Tuloksissa korostuu etenkin esteettömyyden ja saavutettavuuden vaihtelevuus.”

12 Katsui, Mietola, Laitinen, Honkasilta ja Ritvaniemi: Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta. Selvitys ihmisoikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa. Helsingin yliopisto, Helsinki; saatavilla verkossa <https://tuhat.helsinki.fi/ws/portalfiles/portal/283164457/loppuraportti.pdf>

Tavoitteet ja toimenpiteet esteettömyyden ja saavutettavuuden vahvistamiseksi

Tavoite: Edistetään esteettömyyden ja saavutettavuuden toteutumista ministeriöiden toiminnassa ja toimitiloissa.

Toimenpide:

15. Kiinnitetään kaikessa ministeriöiden toiminnassa ja toimitiloissa erityistä huomiota esteettömyyteen ja saavutettavuuteen ja niihin liittyviin koulutustarpeisiin. Huolehditaan, että viestintä on esteetöntä ja saavutettavaa. Kiinnitetään erityistä huomiota järjestettävien tilaisuuksien esteettömyyteen.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: kaikki ministeriöt

Tavoite: Luodaan edellytyksiä liittää esteettömyys osaksi eri tietojärjestelmähankkeita ja loogisia tietomalleja.

Toimenpiteet:

16. Toteutetaan looginen tietomalli esteettömyysasetuksen tietokomponenteista ja tarjotaan sen osana semanttisesti yhteentoimivaa ja harmonisoitua käsitteistöä.
17. Ylläpidetään rakennetun ympäristön terminologista esteettömyyssanastoa. Jatketaan yhdenmukaisten käsitelmääritelmien käytön vakiinnuttamista.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: YM

Tavoite: Edistetään kaikille sopivaa suunnittelua ja rakennuskannan sekä lähiympäristön esteettömyyttä uudis- ja korjausrakentamisessa sekä osana suunnitelmallista kiinteistönpitoa informaatio-ohjauksella ja kehittämistoiminnalla. Tuetaan rakennusvalvontojen toimintaa niiden vaikutusmahdollisuuksien varmistamiseksi informaatio-ohjauksella.

Toimenpiteet:

18. Osallistutaan esteettömyyttä ja esteettömyysasetusta käsittelevien koulutustilaisuuksien toteuttamiseen yhteistyöverkostojen kautta. Tuodaan viestinä esille esteettömän rakentamisen merkitystä.
19. Toteutetaan raportti kaikille sopivasta suunnittelusta rakennetussa ympäristössä.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: YM

Tavoite: Seurataan vammaisyleissopimuksen toteutumista esteettömyysasetuksen täytäntöönpanossa. Esteettömyyslainsäädännön kehittämisessä otetaan huomioon esteettömyyden eri osa-alueet.

Toimenpiteet:

20. Toteutetaan esteettömyysasetuksen toimivuusarviointi ja selvitetään sen yhteydessä, millaisia kehittämistarpeita on esteettömyyden varmistamiseksi suunnittelu- ja rakennuslupaprosessissa.
21. Järjestetään vammaisjärjestöille suunnattu keskustelutilaisuus rakennetun ympäristön esteettömyydestä.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: YM

Tavoite: Otetaan huomioon esteettömyys ja YK:n vammaisyleissopimuksen mukaiset velvoitteet tarkoituksenmukaisella tavalla yleisiä alueita koskevan yhdyskuntarakentamislain valmistelussa.

Toimenpide:

22. Tarkastellaan esteettömyyttä osana yleisten alueiden rakentamisen, kunnossapidon ja suunnittelun sääntelyä.

Aikataulu: 2024–2025

Vastuutaho: YM

Tavoite: Jatketaan valtioneuvoston kanslian käynnistämää kehittämistyötä, jolla pyritään varmistamaan valtioneuvoston tilojen ja palveluiden esteettömyys sekä yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet.

Toimenpide:

23. Koordinoidaan toimenpiteitä esteettömyyden kehittämiseksi valtioneuvoston tiloissa. Pidetään kokoustilojen esteettömyystiedot ajan tasalla Senaattilassa. Toteutetaan esteettömyystarkasteluja ja esteettömyyskartoituksia (peruskorjausten suunnittelun yhteydessä) yhteistyössä Senaatti-kiinteistöjen kanssa.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: VNK yhteistyössä kaikkien ministeriöiden kanssa

Tavoite: Edistetään vammaisten henkilöiden kielellisten oikeuksien toteutumista.

Toimenpide:

24. Selvitetään mahdollisuudet tehdä arviointi vammaisten henkilöiden kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Tarkastelussa tulisi kiinnittää huomiota erityisesti eri hallinnonaloilla järjestettävien tulkkauspalveluiden ja lainsäädännön toimivuuteen.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana varautuen seuraavaan hallituskauteen

Vastuutahot: ministeriöt

Tavoite: Selvitetään kuinka suomen- ja suomenruotsalaisen viittomakielen käyttäjien kielelliset oikeudet toteutuvat.

Toimenpide:

25. Viittomakielibarometri toteutetaan.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: OM

Tavoite: Kehitetään Kelan vammaisten tulkkauspalvelujen toimeenpanoa.

Toimenpide:

26. a) Kela järjestää vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelut hankkimalla ne muilta palveluntuottajilta. Tulkkauspalvelujen osalta selvitetään mahdollisuus käyttää rekisteröitymismenettelyä.
b) Työelämätulkausta kehitetään siten, että asiakkaan palveluntarve huomioidaan yksilöllisesti ja kokonaisvaltaisesti
c) Ulkomaanmatkahakemuslomakkeen kehittäminen siten, että hakeminen olisi mahdollisimman sujuvaa ja asian ratkaisemiseksi tarvittavat tiedot ”kerralla kuntoon”.
d) Selvitetään mahdollisuus toteuttaa yhteistyössä asiakasjärjestöjen kanssa tulkkauspalvelun tiedotuskampanja, kohderyhmänä asiakkaat ja muut järjestämisvelvolliset.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: Kela

4.5 Turvallisuus ja vaaratilanteet (Vammaisyleissopimus 11 artikla)

Vammaisten henkilöiden suojelun ja turvallisuuden varmistamiseksi vaaratilanteissa on tehtävä kaikki tarvittavat toimet. Tämä velvoite pitää sisällään myös aseelliset selkkaukset, humanitaariset hätätilat ja luonnonkatastrofit.

Rakenneindikaattorit

Sisäministeriön hallinnon alaan kuuluvia rajavartiolaitosta, pelastustoimea ja poliisia velvoittavat lainsäädäntöön kirjatut yleiset periaatteet, kuten suhteellisuusperiaate. Toimenpiteiden on oltava puolustettavia suhteessa tehtävän tärkeyteen, vaarallisuuteen ja kiireellisyyteen, tavoiteltavaan päämäärään, toimenpiteen kohteena olevan henkilön käyttäytymiseen, ikään, terveyteen ja muihin vastaaviin häneen liittyviin seikkoihin sekä muihin tilanteen kokonaisarviointiin vaikuttaviin seikkoihin nähden. Tämä edellyttää viranomaisten tietoisuutta erilaisten väestöryhmien tarpeista.

Pelastustoimen arvot ”inhimillisesti, ammatillisesti, ja luotettavasti” nojautuvat vahvaan eettisyyteen. Eettisyys on yksi hyvän hallinnon tunnusmerkki ja eettisen koodiston tarkoituksena on vahvistaa yleistä luottamusta viranomaisiin kohtaan. Yhdenvertainen ja tasa-arvoinen kohtelu ovat kaikkien turvallisuusviranomaisten peruskoodistoa.

Pelastuslain (379/2011) 18 §:ssä säädetään poistumisturvallisuudesta hoitolaitoksissa sekä palvelu- ja tukiasumisessa. Sen mukaan toiminnanharjoittajan on etukäteen laadittu selvitykset ja suunnitelmat ja niiden perusteella toteutettuihin toimenpiteisiin huolehdittava, että asukkaat ja hoidettavat henkilöt voivat poistua turvallisesti tulipalossa tai muussa vaaratilanteesta itsenäisesti tai avustettuina. Toiminnanharjoittajalla tarkoitetaan hoitolaitoksen ylläpidosta, palvelu- ja tukiasumisen järjestämisestä huolehtivaa kuntaa ja muuta julkisoikeudellista yhteisöä sekä näiden tahojen kanssa sopimussuhteessa olevaa yritystä ja muuta yhteisöä. Lain vaatimusten toteutumista valvotaan pelastusviranomaisen suorittamien palotarkastuksien ja asiakirjavalvonnoin.

Asuinrakennuksissa ja tiloissa, joissa asuvien toimintakyky on tavanomaista huonompi, on toiminnanharjoittajan laadittava pelastuslain (379/2011) 19 §:n mukaan poistumisturvallisuusselvitys, josta selviää, miten rakennuksen tai tilan käyttötapa ja henkilöiden rajoittunut, heikentynyt tai poikkeava toimintakyky sekä muut poistumisturvallisuuteen vaikuttavat tekijät otetaan huomioon tulipaloihin ja muihin vaaratilanteisiin varautumisessa ja poistumisjärjestelyissä. Pelastuslakia tullaan uudistamaan tällä hallituskaudella 2023-2026 ja poistumisturvallisuutta koskevaa sääntelyä tarkastellaan myös siinä yhteydessä.

1.1.2024 tuli voimaan pelastuslain muutos, jossa asuntojen palovaroittimien hankinta- ja kunnossapitovastuu siirtyy asukkaalta rakennuksen omistajalle. Muutoksen toimeenpanoon liittyen valmistellaan yhteistä ohjeistusta ja viestintäaineistoa, ja tässä vammaisjärjestöt ovat olleet mukana.

Hätäkeskustoiminnasta annettu laki (692/2010) päivitettiin vastaamaan esteettömyysdirektiivin esteettömyysvaatimuksia. Lakiin lisättiin sääntely yleisen hätänumeron 112 esteettömyydestä. Sen mukaan Hätäkeskuslaitoksen on vastattava yleiseen hätänumeroon 112 tehtyihin hätäilmoituksiin, jotka on tehty käyttämällä reaaliaikaista puhetta tai tekstiä. Hätäkeskuslaitos voi vastata myös hätäilmoitukseen, joka on tehty muuta hätäilmoituksen tekijän ja Hätäkeskuslaitoksen välisen vuorovaikutuksen mahdollistavaa tapaa käyttäen.

Hätäkeskuslaitoksen on vastattava yleiseen hätänumeroon 112 käyttämällä samaa kommunikaatiotapaa, kuin millä hätänumeroon on otettu yhteyttä. Samalla hätätekstiviestiä ja hätätekstiviestin käyttäjärekisteriä koskeva sääntely kumottiin esteellisinä. Hätäkeskustoiminnasta annetun lain esteettömyyttä koskevat muutokset tulevat voimaan 28.6.2025, kuitenkin niin, että hätänumeroon vastaaminen on saatettava lain vaatimusten tasolle vuoden 2025 loppuun mennessä.

Poliisin keskeiset toimivaltuussäännökset (esitutkintalaki, poliisilaki ja pakkokeinolaki) velvoittavat poliisia toimimaan niissä säädeltyjen yleisten periaatteiden mukaisesti. Noudatettavia periaatteita ovat perus- ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen sekä suhteellisuus-, tarpeellisuus- ja tarkoituksenmukaisuusperiaatteet. Poliisin toimenpiteiden on oltava puolustettavia suhteessa tehtävän tärkeyteen, vaarallisuuteen ja kiireellisyyteen, tavoiteltavaan päämäärään, toimenpiteen kohteena olevan henkilön käyttäytymiseen, ikään, terveyteen ja muihin vastaaviin häneen liittyviin seikkoihin sekä muihin tilanteen kokonaisarviointiin vaikuttaviin seikkoihin. Poliisin on työssään kunnioitettava perus- ja ihmisoikeuksia sekä toimivaltuuksia käyttäessään valittava perusteltavissa olevista vaihtoehdoista se, joka parhaiten edistää näiden oikeuksien toteutumista. Poliisin toimenpiteillä ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää eikä kenellekään saa aiheuttaa suurempaa vahinkoa tai haittaa kuin on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi.

Esitutkintatoimenpiteen ja siitä aiheutuvan henkilön oikeuksiin puuttumisen on oltava puolustettavia suhteessa selvittävään rikokseen, selvittävän asian selvittämistarpeeseen sekä toimenpiteen kohteena olevan henkilön ikään, terveyteen ja muihin vastaaviin häneen liittyviin seikkoihin ja muihin asiaan vaikuttaviin seikkoihin nähden. Jos asianomistaja on erityisen suojelun tarpeessa ottaen huomioon etenkin hänen henkilökohtaiset olosuhteensa ja rikoksen laatu eikä se merkittävästi viivytä asian käsittelyä tai siitä aiheudu muuta haittaa, asianomistajan kuulustelu on suoritettava suojelun tarpeessa olevien henkilöiden kuulusteluun suunnitelluissa tiloissa; saman henkilön tai samojen henkilöiden on suoritettava kaikki asianomistajan kuulustelut, jos tämä sitä pyytää; ja rikoslain 20 luvussa tarkoitettussa seksuaalirikosta koskevassa asiassa ja muussa rikosasiassa,

jossa asianomistajalla on siihen rikoksen luonteen vuoksi perusteltu tarve, kuulustelijan on oltava asianomistajan kanssa samaa sukupuolta, jos tämä sitä pyytää. Esitutkintaviranomaisen on ilman aiheutonta viivytystä arvioitava, onko asianomistaja asiaa esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä käsiteltäessä erityisen suojelun tarpeessa sekä arvioitava, ovatko esitutkintalaissa tarkoitetut suojelutoimenpiteet tarpeen. Arvioinnissa on otettava huomioon etenkin asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet ja rikoksen laatu.

Poliisihallitus on vahvistanut eettisen koodiston poliisihallinnossa sovellettavaksi. Eettinen koodisto muodostuu kahdeksasta periaatteesta, jotka on johdettu poliisin arvoista. Koodiston tarkoituksena on vahvistaa jo olemassa olevia hyviä toimintatapoja.

Laissa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021; sote-järjestämislaki) säädetään hyvinvointialueiden varautumisesta häiriötilanteisiin ja poikkeusoloihin (luku 7). Lain 50 §:n mukaan hyvinvointialueen tulee varautua ennakkoon tehtävillä valmiussuunnitelmilla sekä muilla toimenpiteillä häiriötilanteisiin ja poikkeusoloihin. Hyvinvointialueen on myös varmistettava palvelujen jatkuvuuden turvaaminen myös silloin kun palveluja toteutetaan hankkimalla niitä yksityiseltä palveluntuottajalta. Valmiussuunnitelman sisällöstä säädetään sote-järjestämislain 50 §:n nojalla annetussa valtioneuvoston asetuksessa 308/2023.

Prosessi-indikaattorit

Vammaisten ihmisten asuminen huomioidaan pelastustoimen valvontatoiminnassa ja yhteistyössä sote-toimijoiden kanssa. Uusia toimintamalleja kehitetään toimintakyvyltään alentuneiden ihmisten asioiden huomioimiseksi edelleen paremmin. Esimerkiksi Etelä-Karjalan pelastuslaitoksen ja EKSOTE:n Kotona asumisen turvallisuus (KAT) -konseptin kolmessa hankkeessa pyritään tunnistamaan ja hallitsemaan kotona asumisen turvallisuusriskejä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Laajassa yhteistyössä toteutettavalla kokonaisuudella tulokseksi tavoitellaan selkeästi vastuutettua toimijaverkostoa sekä eri toimijoiden tuottamia palveluja käyttävien ihmisten yhdenvertaista asemaa. Toimintamallia pyritään levittämään muidenkin pelastuslaitosten alueille.

Pelastustoimen onnettomuuksien ehkäisyn toimintaohjelma rakentuu kahdeksan vaikuttavuustavoitteen ympärille. Näissä tavoitteissa näkyy vahvasti myös vammaisten henkilöiden turvallisuuden varmistaminen. Esimerkiksi ihmisten arjen turvallisuuden toimintakykyä vahvistetaan, toimintakyvyltään rajoittuneiden palokuolemat sekä tapaturmat pyritään kääntämään laskuun vuoteen 2024 mennessä,

kaikki väestöryhmät kattavat pelastuslaitosten sähköiset palvelut tulee olla käytössä vuoteen 2022 mennessä, koteihin palveluita tuottavat tahot halutaan nähdä turvallisuuden aktiivisina edistäjinä vuoteen 2025 mennessä, asiakasryhmien tarpeet tulee tunnistaa systemaattisesti ja pelastustoimen tulee tuottaa tarpeisiin perustuen samankaltaista palvelua. Myös välittämisen tunteen tavoitellaan lisääntyvän ihmisten kuuluessa vahvemmin yhteisöihin.

Pelastustoimen onnettomuuksien ehkäisyn toimintaohjelmaa päivitetään vuoden 2024 aikana. Päivityksessä otetaan huomioon erityisesti hallitusohjelman tavoite 10.1 *"Onnettomuuksia ehkäistään tehokkaasti. Hallituksen tavoitteena on, että tulipalojen määrä puolitetaan vuoteen 2030 mennessä"*.

Vuonna 2019 päättynyt vammaisjärjestöjen, pelastusviranomaisten ja liikennöitsijöiden välinen yhteishanke Mutual Trust auttoi kartoittamaan pelastusviranomaisten valmiutta pelastaa vammaisia sekä kehitti osaltaan vammaisten pelastamiseen liittyvää tietotaitoa ja ymmärrystä.

Hätäilmoituksen on voinut tehdä suomalaisella viittomakielellä kokeilun aikana (15.6.2021–31.12.2023). Tulkkaus suoritetaan ulkopuolisen palveluntuottajan, Kansaneläkelaitoksen (KELA) toimesta ja nämä hätäilmoitukset käsitellään Turun hätäkeskuksessa. Palvelu on ollut käytössä arkipäivisin klo 08–16 välillä. Viittomakielisen palvelun käyttäminen tapahtuu 112 Suomi -sovelluksen avulla, joka käyttäjän tulee ladata puhelimeensa. Käyttäjä saa sovelluksen avulla yhteyden KELAn viittomakielen tulkkauspalveluun, josta tulkki ottaa yhteyttä hätäkeskukseen. Yhteys palvelun käyttäjän ja tulkikeskuksen välillä sisältää ääniyhteyden sekä myös tekstitysmahdollisuuden chatin avulla. Yhteys tulkin ja hätäkeskuksen välillä tapahtuu puheen välityksellä.

Petteri Orpon hallitusohjelman mukaan (2.4.) *"Arvioidaan mahdollisuutta hyödyntää videopuheluiden käyttömahdollisuutta hätäilmoitusten yhteydessä"*.

Poliisin henkilöstölle on olemassa pakollinen yhdenvertaisuuskoulutus. Koulutus on valmistettu osana Tiedolla vihaa vastaan -hanketta ja myös vammaiset on koulutuksessa huomioitu. Poliisin koulutusta on jatkettu osana Osaavat -hanketta.

Viharikosten tunnistamisen helpottamiseksi ja luokittelujen parantamiseksi Poliisi-hallitus on toteuttanut myös teknisiä parannuksia poliisin sähköiseen asiointiin. Nyt poliisin sähköisessä asiointissa kysytään ilmoittajalta henkeen, terveyteen tai kunniaan kohdistuvien rikosten yhteydessä, epäileekö hän joutuneensa rikoksen kohteeksi etnisen tai kansallisen taustan, uskonnon tai vakaumuksen, seksuaalisen suuntautumisen, sukupuolen ilmaisun, sukupuoli-identiteetin tai vammaisuuden

takia. Jos ilmoittaja vastaa kysymykseen myöntävästi, ohjaa poliisin tietojärjestelmä rikosilmoituksen käsittelijää luokittelemaan ilmoituksen oikein. Poliisi vastaanottaa sähköisesti noin puolet rikosilmoituksistaan.

Mahdollisissa kriisitilanteissa rajanylityspaikoilla huomioidaan aina erikseen erityisen haavoittuvassa asemassa olevat henkilöt.

Sosiaali- ja terveydenhuollon valmiussuunnittelu toteutettiin ennen hyvinvointialueita osana kuntien valmiussuunnittelua. Valmiussuunnitelmien sisällöt eri kunnissa erosivat toisistaan ja esimerkiksi vammaisten huomioiminen valmiussuunnittelussa on tunnistettu puutteelliseksi esimerkiksi eri vammaisjärjestöiltä saadussa palautteessa. Hyvinvointialueuudistuksen jälkeen valmiussuunnittelua on kehitetty kansallisesti yhtenäisin periaattein niin että hyvinvointialueiden valmiussuunnittelua on pyritty yhtenäistämään luomalla muun muassa yhteisiä materiaaleja hyvinvointialueiden käyttöön. Valmiussuunnitelmia varten on rakennettu yhteinen valmiussuunnitteluportaaali (Valsu). Valsu-portaalissa on kesästä 2023 alkaen ollut erillinen kohta erityisryhmien huomioimiseksi valmiussuunnitelmissa. Kehitysvammaliiton, Kuntaliiton ja THL:n yhteisessä Tulevaisuutta luomassa -hankkeessa (01.02.2021–31.07.2023) kehitettiin ohjeita ja suunnitelmia sekä toimintamalleja kuntatason poikkeus- ja kriisitilanteiden hoitoon. Hankkeen tavoitteena oli tukea vammaisten, toimintarajoitteisten ja ulkomaalaistaustaisten ihmisten selviytymistä ja toimintamahdollisuuksia poikkeus- ja kriisitilanteissa. Hankkeen aikana tuotettiin kolme toimintakorttia, jotka vietiin Valsu-portaaliin tukemaan hyvinvointialueiden valmiussuunnittelua. Toimintakortit ovat: 1. Saavutettava viestintä häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa 2. Ammattilaisten yhteistyö häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa 3. Palvelujen turvaaminen häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa.

Valmiussuunnittelua koskevan asetuksessa (308/2023) säädetään että hyvinvointialueiden valmiussuunnitelmien tulee olla valmiina 31.12.2023 mennessä. Aluehallintovirastojen vastuulla on valmiussuunnitelmien valvonta. Hyvinvointialueilla valmiussuunnittelua tullaan kehittämään vuoden 2024 aikana. Asetuksen 1 § 4. kohdan mukaan valmiussuunnitelmien tulee sisältää suunnitelmat yhteistyön toteutuksesta myös kolmannen sektorin toimijoiden kanssa.

Lopputulosindikaattorit

Sisäministeriössä on tunnistettu, että vammaisten henkilöiden erityisistä turvallisuustarpeista tarvitaan enemmän tuotettua tietoa.

Pelastustoimessa erityisryhmien huomioimista pyritään jatkuvasti kehittämään tietojohtamisen perusteilla muun muassa palontutkinnan ja onnettomuustilastojärjestelmän (PRONTO) tietojen analysoinnin avulla.

Vammaisjärjestöt pitävät tärkeänä, että vammaiset ihmiset huomioidaan vaaratilanteiden ennaltaehkäisyssä ja ennakoinnissa, kuitenkin siten, ettei vammaisten ihmisten itsenäisyyttä rajoiteta perusteettomasti. Vammaisjärjestöt ovat tuoneet esiin, että vammaisilla ihmisillä on ollut vaikeuksia asumisturvallisuuden osalta esimerkiksi palovaroittimen huoltamisessa ja toimintavarmuudessa. fyysisesti vammaisten ihmisten osalta runsaslumiset talvet aiheuttavat riskitilanteita useiksi päiviksi, koska aina taloyhtiöt eivät saa avattua kovin nopeasti pelastusteitä tai pidettyä niitä auki. Viittomakielisen tulkkauspalvelun käyttö hätäilmoituksen tekemisessä on nähty tärkeäksi vammaisjärjestöissä.

Poliisiammattikorkeakoulu on julkaissut katsauksen poliisin tietoon tulleesta viharikollisuudesta Suomessa 2022.

Vammaisjärjestöt ovat olleet aktiivisesti yhteydessä hyvinvointialueisiin ja esittäneet halunsa osallistua valmiussuunnitelmien laatimiseen. Vammaisjärjestöiltä saadun palautteen mukaan vammaiset henkilöt ja vammaisjärjestöt tulee jatkossa nähdä yhä vahvemmin valmiussuunnittelun yhteistyötahoina eikä ainoastaan suunnittelu-työn kohteena. Vammaisilla on runsaasti osaamista ja tietotaitoa muun muassa liittyen erityisryhmien evakuointiin, kotona pärjäämiseen sähkökatkojen aikana ja saavutettavan viestinnän suunnitteluun. Viranomaisten tulee kyetä jatkossa paremmin tunnistamaan ja huomioimaan vammaisten henkilöiden tarpeet valmiussuunnittelussa ja häiriötilanteisiin varautumisessa.

Yhteenveto ”Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta”¹³ -selvityksen tuloksista, Esteettömyys ja saavutettavuus:

”Turvallisuuteen liittyvät puutteet ja epävarmuus vaikuttavat läpileikkaavasti vammaisten ihmisten arkeen. Tämänhetkisten turvajärjestelyjen ei nähdä olevan riittäviä takaamaan vammaisten ihmisten turvallisuutta Suomessa. Vastaajista 88 prosenttia arvioi, etteivät nykyiset järjestelyt takaa vammaisten ihmisten turvallisuutta eri vaara- ja hätätilanteissa yhdenvertaisesti muiden kansalaisten kanssa. Vastaajien mielestä niin eri toimijat ovat huonosti varautuneita

13 Katsui, Mietola, Laitinen, Honkasilta ja Ritvaniemi: Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta. Selvitys ihmisoikeuksien toteutumisesta vammaisen henkilöiden arjessa. Helsingin yliopisto, Helsinki; saatavilla verkossa <https://tuhat.helsinki.fi/ws/portalfiles/portal/283164457/loppuraportti.pdf>

kriisitilanteisiin. Yhtä lailla tärkeää on sen huomioonottaminen, kuinka vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien toteutumisen epävarmuus aiheuttavat turvattomuuden tunnetta vammaisten ihmisten arjessa.”

Tavoitteet ja toimenpiteet turvallisuuden varmistamiseksi ja vaaratilanteiden estämiseksi

Tavoite: Edistetään vammaisten ihmisten yhdenvertaisuutta poliisin toiminnassa.

Toimenpide:

27. Poliisin yhdenvertaisuuskoulutuksia jatketaan ja huomioidaan vammaiset ihmiset osana koulutuksia.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: SM

Tavoite: Hätäilmoituksen esteettömyys.

Toimenpide:

28. Saatetaan yleiseen hätänumeroon vastaaminen esteettömyysdirektiivin ja hätäkeskustoiminnasta annetun lain 28.6.2025 voimaan tulevien muutosten edellyttämälle tasolle vuoden 2025 loppuun mennessä.

Aikataulu: 2025

Vastuutaho: SM

Tavoite: Vammaisten henkilöiden osallistaminen ja kuuleminen kaikessa valmistelussa.

Toimenpide:

29. a) Sisäministeriön käynnistämässä hankkeessa laaditaan ohjeet pelastussuunnitelmiin, väestönsuojien käyttöönottoon ja käyttöön, kunnossapitoon ja tarkistuksiin.
b) Sisäministeriössä käynnistetään pelastuslain II vaiheen uudistus.
c) Sisäministeriössä tehdään vuoden 2024 tulipalojen puolittamisen toimenpidesuunnitelma.
d) Sisäministeriössä päivitetään pelastustoimen onnettomuuksien ehkäisyn toimintaohjelma 2024 loppuun mennessä.
Vammaiset ihmiset osallistetaan edellä mainittuun valmistelutyöhön.
Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana
Vastuutaho: SM

Tavoite: Viranomaiset huomioivat vammaisten erityistarpeet häiriötilanteissa.

Toimenpide:

30. Sosiaali- ja terveydenhuollon valmiussuunnitelmissa huomioidaan vammaisiin henkilöihin liittyvät erityiskysymykset.
Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana
Vastuutaho: Hyvinvointialueet yhteistyössä STM:n kanssa

4.6 Eläminen itsenäisesti ja osallisuus (Vammaisyleissopimus 12, 14, 19 ja 29 artiklat)

Vammaisilla henkilöillä tulee olla yhdenvertaisesti muiden kanssa mahdollisuus valita asuinpaikkansa sekä se, missä ja kenen kanssa he asuvat. Vammaisen henkilön saatavilla on oltava palveluja, joita tarvitaan tukemaan elämistä ja osallisuutta yhteisössä. Tällaisia palveluita ovat muun muassa asumispalvelut ja henkilökohtainen apu. Koko väestölle tarkoitettut palvelut tulee olla vammaisten henkilöiden saatavissa yhdenvertaisesti muiden kanssa. Itsenäisen elämän tukena tulee olla

myös erityispalveluita, tukitoimia ja mukautustoimenpiteitä. Vammaisilla henkilöillä tulee olla muiden kanssa yhdenvertainen mahdollisuus osallistua poliittiseen ja julkiseen elämään.

Rakenneindikaattorit

Vammaisten henkilöiden erityispalvelut järjestetään vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/1987) sekä kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain (519/1977) nojalla. Uusi vammaispalvelulaki (675/2023) tulee voimaan 1.1.2025 ja se korvaa nykyisen vammaispalveluja koskevan erityislainsäädännön. Palvelujen asiakasprosessiin ja järjestämiseen liittyvää lainsäädäntöä ovat lisäksi muun muassa asiakasmaksulaki (734/1992) sekä lait potilaan ja asiakkaan asemasta ja oikeuksista (785/1992, 812/2000). Vammaisten ihmisten itsenäiseen elämään liittyvät olennaisesti muun muassa itsemääräämisoikeus ja turvallisuuteen liittyvät seikat. Näitä kysymyksiä on käsitelty aiemmin ohjelman kohdissa 4.2 ja 5.4.5.

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus myöntää investointiavustuksia erityisryhmien asumisen hankkeille. Niitä säätelee laki avustuksista erityisryhmien asunto-olojen parantamiseksi (1281/2004). Avustusten tavoitteena on lisätä erityisryhmiin kuuluvien henkilöiden asumistarpeisiin soveltuvien ja asumiskustannuksiltaan kohtuullisten vuokra-asuntojen tarjontaa. Avustus voidaan myöntää vain yhdessä ARAn hyväksymän korkotukilainan kanssa, joten erityisryhmien asuntohankkeet saavat myös valtion korkotukea ja takauksen.

Prosessi-indikaattorit

Pääministeri Orpon hallitusohjelmassa mainitaan, että vammaisten henkilöiden itsemääräämis- ja ihmisoikeuksia sekä yhdenvertaisuutta on kunnioitettava päätöksenteossa koko elämänkaaren ajan ja heidän arkensa toimivuus on varmistettava palveluiden suunnittelussa. Hallitusohjelmassa todetaan myös, että asumispalvelujen valikoimaa monipuolistetaan, jotta se vastaisi paremmin vammaisten henkilöiden yksilöllisiin tarpeisiin.

Maamme vammaispoliittisena tavoitteena on ollut, että vuonna 2020 kehitysvammalaitoksissa ei olisi enää ollut ketään. Vuoden 2023 lopussa kehitysvammalaitosten pitkäaikaipaikoilla oli 372 henkilöä ja lyhytaikaipaikoilla 79 henkilöä.

THL:n Sotkanetin mukaan vuoden 2022 lopussa paikkoja oli yli 8 600 ryhmäkodeissa, jossa henkilökuntaa oli paikalla ympäri vuorokauden. Yhteisöllisen ja tuetun asumisen määrä on pysynyt samalla tasolla pitkään, noin 3 500–4 000 paikassa. Erilaisissa kehittämishankkeissa on arvioitu, että suuri osa ryhmäkodeissa asuvista ihmisistä pärjäisi omassa asunnossa tuetusti.

Ympäristöministeriö ja Ara teettivät selvityksen kehitysvammaisten ihmisten asumistilanteesta. Selvityksen mukaan (Aran raportti 2023, Yksilöllisyys kehitysvammaisten ihmisten asumisessa) nykyinen asumispalvelujen rakenne ja asumisratkaisut ovat liian yksipuolisia, sillä ne ovat pääasiassa ryhmämuotoista asumista, eivätkä vastaa riittävästi yksilöllisiin tarpeisiin, eivätkä kansainvälisiin linjauksiin. Vaikka erilaisia kehittämistoimia on tehty ja kehitysvammaisten ihmisten asumisen tilannetta on pyritty parantamaan, selvityksen perusteella muutos näyttää pysähtyneen.

Hyvinvointialueet tarvitsevat tukea tulevan vammaispalvelulain asumista ja itsenäistä elämää koskevien säännösten toimeenpanossa. Olemassa olevia hyviksi havaittuja toimintatapoja tulee käyttää vammaisten ihmisten yksilöllisten asumisratkaisujen suunnittelussa ja toteutuksessa.

Lopputulosisindikaattorit

Vuonna 2025 voimaan tuleva vammaispalvelulaki tukee vammaisten henkilöiden asumisen järjestämistä monipuolisin keinoin yksilöllisiin tarpeisiin vahvasti nojautuen. Uudessa laissa on myös lasten osallisuuteen ja asumiseen liittyen omat säännöksensä. Vammaisten henkilöiden laitosten lakkauttaminen ja yksilöllisten tarpeiden mukainen asuminen ja palvelut saavutetaan ottamalla käyttöön entistä monipuolisempia asumisen ja palvelujen järjestämis- ja hankintatapoja. Asumisratkaisujen ja asumisen järjestämisen tulee lähteä tavallisen asumisen näkökulmasta. Koska ihmisten tarpeet ovat erilaisia, asumispalveluiden toteuttamisessa korostuu myös yksilöllisten ratkaisujen merkitys.

Asuntoja tarvitaan edelleen laitoksista tuleville ja lapsuudenkodeista muuttaville kehitysvammaisille ihmisille. Osa ryhmäkodeissa asuvista vammaisista ihmisistä haluaa itsenäiseen asumiseen. Siksi asumisratkaisuja on tarpeen suunnata monimuotoisiksi tarvelähtöisesti. Tavallisten vuokra-asuntojen lisäksi tarvitaan asuntoryhmiä ja asuntoverkostoja, joissa on tuki- ja palvelupisteitä. Asuntoverkostot ovat tapa yhdistää eri tavoin tuettuja asumisratkaisuja ja niiden avulla voidaan tarjota yhtäaikaaisesti asuntoon ja asuinympäristöön liittyvää tukea ja vahvistaa osallisuutta.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos julkaisi keväällä 2023 sosiaali- ja terveysministeriön tilaamaan selvityksen Vammaispalvelut 2022.¹⁴ Hankkeen tavoitteena oli selvittää ja arvioida vammaisten henkilöiden erityispalvelujen nykytilannetta ennen lain-säädännön uudistusten voimaantuloa. Tilannekuvaa tarvitaan, jotta tulevana vuosina voidaan seurata ja arvioida vuonna 2025 voimaan tulevan uuden vammaispalvelulain sekä osittain sote-uudistuksen vaikutuksia. Hankkeessa käsiteltiin asumisen tuen kokonaisuutta.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos toteutti vammaisten henkilöiden henkilökohtaisen budjetoinnin kokeiluhankkeen vuosina 2020–2021, jota sosiaali- ja terveysministeriö ohjasi.¹⁵ Hanke koostui alueellisesta ja valtakunnallisesta yhteiskehittämisestä. Hankkeessa henkilökohtainen budjetointi nähtiin yksilöllisesti räätälöidyn avun ja tuen järjestämisen tapana, jossa henkilö on itse keskiössä suunnittelemassa, valitsemassa ja järjestämässä tarvitsemaansa apua, tukea ja palvelujen kokonaisuutta. Hankkeessa käsiteltiin asumisen palveluja.

Yhteenveto ”Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta”¹⁶ -selvityksen tuloksista, Eläminen itsenäisesti ja osallisuus:

”Vastaajista joka viides (21 %) kokee vaikuttaneensa asumiseensa joko vähän tai ei lainkaan. Lisäksi vastaajista, joilla on kognitiivinen tai sosiaalinen vamma, niin ikään viidesosa kokee, ettei ole vaikuttanut omaan asumiseensa lainkaan. Oikeuden itsenäiseen elämään ja osallisuuteen arvioitiin toteutuvan huonosti kaikilla kysytyillä aihealueilla, ja mitä tuli tarvittavaan tukeen päätöksenteossa ja yhdenvertaiseen mahdollisuuteen osallistua poliittiseen ja julkiseen elämään, lähes 49 puolet vastaajista näkivät oikeuden toteutuvan huonosti tai melko huonosti. Avovastauksissa esteettömyys näyttäytyy läpikulkevana ehtona osallisuuden toteutumiselle: tämä suuntaa asumista koskevia valintoja, vaikuttaa arjessa tarvittavan tuen määrään ja on ehto julkiseen ja poliittiseen elämään osallistumiselle. Vastaavasti esteettömyyteen liittyvät puutteet ovat merkittäviä arkisia ja yhdenvertaisuuden toteutumisen esteitä. Esteettömien asuntojen riittämätön tarjonta rajoittaa valinnanvapautta, kohtuuhintaisten

14 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/146522/URN_ISBN_978-952-408-074-3.pdf?sequence=1?isAllowed=y

15 https://julkari.fi/bitstream/handle/10024/14379/URN_ISBN_978-952-343-801-9.pdf?sequence=1?isAllowed=y

16 Katsui, Mietola, Laitinen, Honkasilta ja Ritvaniemi: Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta. Selvitys ihmisoikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa. Helsingin yliopisto, Helsinki; saatavilla verkossa <https://tuhat.helsinki.fi/ws/portalfiles/portal/283164457/loppuraportti.pdf>

esteettömien asuntojen tarjonnan niukkuus johtaa jopa kohtuuttomiin ratkaisuihin vammaisten ihmisten elämässä (esim. pariskuntien asuminen erillään, itsenäistymisen viivästyminen). Kauimpana artikla 19 toteutumisesta on niiden henkilöiden tilanne, jotka tarvitsevat arjessa jatkuvaa apua ja tukea. Heidän kohdallaan eivät toteudu asumiseen liittyvät perustavanlaatuiset oikeudet (missä, miten ja kenen kanssa asutaan), vaan usein kyse on asukkaan sijoittamisesta vapautuvalle paikalle. Lisäksi vastauksista piirtyy hyvin jähmeä kuva ryhmämuotoisista asumispalveluista (laitoskäytänteet, puutteet yksilöllisiin tarpeisiin ja elämäntyyliin vastaamisessa)."

Tavoitteet ja toimenpiteet itsenäisen elämän ja osallisuuden vahvistamiseksi

Tavoite: Uuden vammaispalvelulain tulee säilyä erityislakina, jotta turvataan vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen ja palveluiden saatavuus.

Toimenpide:

31. Suoritetaan vammaispalvelulakia koskevat lainsäädäntötoimet, joiden avulla vammaispalvelulaki säilyy erityislakina eli turvataan vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen ja palveluiden saatavuus.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: STM

Tavoite: Uuden vammaispalvelulain toimeenpanossa edistetään palvelujen monipuolista käyttöönottoa ja uusien toimintamallien kehittymistä.

Toimenpide:

32. Uuden vammaispalvelulain toimeenpanossa edistetään palvelujen monipuolista käyttöönottoa ja uusien toimintamallien kehittymistä. Merkittäviä palveluja ovat muun muassa asumisen tuen kokonaisuus, liikkumisen tuen kokonaisuus sekä vammaisten lasten palvelut. Toimeenpanon kanssa huomioidaan uuden vammaispalvelulain lähtökohta siitä, että palvelut myönnetään yksilöllisen tarpeen perusteella.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: STM yhteistyössä THL:n kanssa

Tavoite: Uuden vammaispalvelulain tullessa voimaan vuoden 2025 alussa on tärkeää tunnistaa lainsäädännön seurannan tarpeet.

Toimenpide:

33. Edistetään uuden vammaispalvelulain seurantaa. On tärkeää saada luotettavaa tietoa muun muassa lain uusista palveluista ja niiden toteutumisesta sekä vammaisten henkilöiden palvelutarpeen tyydyttymisestä ja oikeuksien toteutumisesta, jotta lainsäädännön tavoitteiden toteutumista voidaan arvioida.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: STM yhteistyössä THL:n kanssa

Tavoite: Edistetään vammaisten ihmisten yksilöllisen asumisen toteutumista. Ohjataan valtion tukemaa asuntotuotantoa vammaisten asumisessa yksilölliseen ja monimuotoiseen suuntaan.

Toimenpiteet:

34. Kehitetään vammaisten henkilöiden asumisen ratkaisuja ja käytäntöjä yhteistyössä hyvinvointialueiden kanssa
35. Edistetään vammaisten henkilöiden yksilöllistä asumista valtion tukemassa asuntotuotannossa
36. Tuetaan olemassa olevan asuntokannan esteettömyyttä korjausavustuksilla.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: YM ja Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus Ara yhteistyössä STM:n kanssa

4.7 Liikkuminen (Vammaisyleissopimus 9, 18 ja 20 artiklat)

Vammaisella henkilöllä tulee olla mahdollisuus liikkumisvapauteen. Vammaisilla henkilöillä on oikeus mahdollisimman itsenäiseen henkilökohtaiseen liikkumiseen. Se tulee varmistaa helpottamalla liikkumista sillä tavalla kuin ja silloin kun he haluavat ja järjestää siinä tarvittava kohtuullinen apu ja tuki. On tärkeää turvata myös esteetön pääsy kuljetukseen ja esteetön tiedonsaanti palveluista.

Rakenneindikaattorit

Liikkumisen ensisijainen lähtökohta on esteetön ja toimiva julkinen joukkoliikenne. Vammaisten henkilöiden kuljetuspalvelut järjestetään tällä hetkellä sosiaalihuoltolain (1301/2014), vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/1987) sekä kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain (519/1977) nojalla. Uusi vammaispalvelulaki (675/2023) tulee voimaan 1.1.2025 ja se korvaa nykyisen vammaispalveluja koskevan erityislainsäädännön. Uuden lain liikkumisen tuen palvelun kokonaisuus lähtee siitä, että vammaisella henkilöllä on oikeus saada tarvitsemansa kohtuullinen liikkumisen tuki, jos hänellä on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa eikä hän pysty itsenäisesti käyttämään julkista

joukkoliikennettä ilman kohtuuttoman suuria vaikeuksia. Laissa säädetään muun muassa siitä, mihin tarpeisiin palvelua myönnetään, miten sitä toteutetaan sekä minkälaisilla määrillä ja laajuudella. Muun muassa määrän ja toteuttamistapojen suhteen on pyritty etenevissä määrin joustavuuden ja yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamiseen.

Kansaneläkelaitos korvaa sairauden hoidon vuoksi terveydenhuoltoon tehtyjä matkoja sairausvakuutuslain (1224/2004) nojalla. Matkat korvataan valtion tai hyvinvointialueen terveydenhuollon toimintayksikköön. Yksityiseen terveydenhuoltoon tehtyt matkat korvataan sillä edellytyksellä, että suoritettu tutkimus tai annettu hoito on sairausvakuutuslain mukaan korvattavaa. Matkakustannukset korvataan sen mukaan, kuinka paljon matka olisi tullut maksamaan lähimpään tutkimus- ja hoitopaikkaan, jossa vakuutettu voi saada hänen terveydentilansa vaarantumatta tarpeellista tutkimusta ja hoitoa, käyttäen halvinta käytettävissä olevaa matkustustapaa, ensisijaisesti julkista joukkoliikennettä. Erityisajoneuvon, kuten oman auton tai taksin, käytöstä aiheutuneita kustannuksia korvataan, jos vakuutetun sairaus, vaikea vamma tai liikenneolosuhteet edellyttävät erityisajoneuvon käyttöä.

Taksin käytön korvaamisen edellytyksenä on lisäksi, että taksi tulee olla tilattu Kansaneläkelaitoksen kanssa sopimuksen tehneestä tilausvälityskeskuksesta, jos alueella on sellainen tilausvälityskeskus. Lainsäädännössä ei säädetä oikeudesta tiettyyn vakiotaksiin terveydenhuollon matkoilla. Korvauskäytännössään Kansaneläkelaitos on kuitenkin myöntänyt oikeuksia vakiotaksiin yksilöllisen harkinnan perusteella. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi asiakkaalla, joka matkustaa ilman saattajaa ja ei voi terveydentilansa vuoksi matkustaa muun kuin sellaisen kuljettajan kanssa, joka tuntee, millaista apua hän tarvitsee matkan aikana.

Vammaisilla henkilöillä on oikeuksia myös joukkoliikenteessä. Euroopan unionin matkustajanoikeudet koostuvat viidestä eri liikennemuotoja koskevasta asetuksesta: lento-liikenteen¹⁷, raideliikenteen¹⁸, meri- ja sisävesiliikenteen¹⁹ ja linja-autoliikenteen²⁰ asetukset. Matkustajanoikeudet kattavat muun muassa vammaisten ja liikuntarajoitteisten henkilöiden oikeuden syrjimättömään kuljetukseen ja sekä oikeuden avustamiseen liikennevälineissä ja asemilla.

17 (EY) N:o 261/2004 ja (EY) N:o 1107/2006

18 (EU) 2021/782

19 (EU) N:o 1177/2010

20 (EU) N:o 181/2011

Liikennepalvelujen tarjoajilla eri liikennemuodoissa on nykyisen sääntelyn mukaan velvollisuus huolehtia siitä, että matkustajan saatavilla on olennainen tieto palveluista ja esteettömästä kalustosta. Esteettömien ajoneuvojen teknisistä vaatimuksista säädetään erikseen.

Liikennepalvelulakiin sisältyvään taksisääntelyyn lisättiin keväällä 2021 vapaaehtoinen erityisryhmien kuljettajakoulutusmalli käytännön harjoituksineen ja luotiin siihen liittyvä koulutusorganisaatioiden ja koulutussuunnitelmien hyväksymismalli.

Lento-, rautatie-, meri- ja sisävesi- sekä linja-autoliikennettä koskevat EU-asetukset vahvistavat liikkumis- ja toimimisesteisille henkilöille syrjimättömyyden ja yhdenvertaisen oikeuden matkustamiseen. Viimeisimpänä on uudistettu Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2021/782 rautatieliikenteen matkustajien oikeuksista ja velvollisuuksista. Uudistuksessa vahvistettiin muun muassa henkilökunnan osaamiseen liittyviä vaatimuksia.

Joukkoliikenteen esteettömyyttä kehitetään jatkuvasti, mutta siitä huolimatta vammaiset henkilöt tarvitsevat liikkumisessaan edelleen myös erityispalveluja. Vammaisten ihmisten kuljetuspalvelut järjestetään tällä hetkellä sosiaalihuoltolain (1301/2014), vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/1987) sekä kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain (519/1977) nojalla ja 1.1.2025 alkaen sosiaalihuoltolain (1301/2014) ja vammaispalvelulain (675/2023) nojalla.

Prosessi-indikaattorit

Liikenne- ja viestintäministeriössä on vireillä useita liikennepalveluihin ja liikennejärjestelmään liittyviä säädösvalmistelu- ja politiikkahankkeita, jolla on kytköksiä esteettömyyteen.

Hallituksen tavoitteena on uudistaa liikenteen palveluita digitalisaatiota hyödyntäen. Hallitusohjelma sisältää seuraavan kirjauksen: *”Hallitus kehittää julkisesti järjestettyjä liikennepalveluita kokonaisuutena yhteistyössä kuntien ja hyvinvointialueiden kanssa. Varmistetaan, että palveluiden järjestämiseen suunnatuista resursseista saadaan mahdollisimman suuri lisäarvo.”*

Lisäksi hallitusohjelmassa on linjattu palveluiden saatavuuden kehittämisestä eri käyttäjäryhmien tarpeet huomioiden. Digitaalisten palveluiden lisääntyessä palveluiden saatavuus ja riittävä tuki halutaan varmistaa myös sellaisille henkilöille, joille digitaalisten ratkaisujen käyttäminen on vaikeampaa.

Euroopan komissio on loppuvuodesta 2023 julkaissut kaksi matkustajienn oikeuksia koskevaa lainsäädäntöaloitetta. Toisella niistä pyritään yhdenmukaistamaan eri liikennemuotoja koskevia matkustajanoikeusasetuksia laajentamalla tiettyjä uudistetun rautatievastuuasetuksen velvoitteita koskemaan myös muita liikennemuotoja. Lisäksi ehdotuksella pyritään parantamaan vammaisen matkustajan oikeutta ilmaiseen saattajaan lentoliikenteessä. Toinen aloite on kokonaan uusi matkustajan-oikeusasetus, joka koskisi multimodaalisia matkoja. Aloitteen tavoitteena on muun muassa vammaisten matkustajien matkanteon sujuvoittaminen sellaisilla matkoilla, jotka sisältävät vaihdon liikennemuodosta toiseen.

Valtakunnallisen liikennejärjestelmän puitteissa on toteutettu esteettömyyden edistämiseen liittyviä hankkeita. Valtakunnallinen liikennejärjestelmäsuunnitelma vuosille 2021–2032 (ns. Liikenne 12 -suunnitelma) on strateginen suunnitelma liikennejärjestelmän kehittämisestä. Valtakunnallinen liikennejärjestelmäsuunnitelma sisältää kuvauksen liikennejärjestelmän nykytilanteesta ja toimintaympäristön muutoksista, vision liikennejärjestelmän kehittämiselle vuoteen 2050, suunnitelmalle asetetut tavoitteet ja niitä tarkentavat strategiset linjaukset ja valtion ja kuntien toimenpiteitä sisältävän ohjelman tavoitteisiin pääsemiseksi. Lisäksi suunnitelmaan sisältyvät valtion rahoitusohjelma sekä tiivistelmä vaikutusten arvioinnista.

Liikenne 12 -suunnitelman mukaan valtio määrittelee yhteistyössä muiden toimijoiden, erityisesti eri väestöryhmien, kanssa tavoitetilan liikennejärjestelmän esteettömyydelle ja liikenteen digitaalisten palveluiden saavutettavuudelle ja tunnistaa eri vastuutahojen roolit niin matkaketjun eri osien toimivuuden kuin matkustajien oikeuksien toteutumisen kannalta. Valtion tulisi myös määritellä valtakunnallisesti merkittävät yhteysvälit, joilla tavoitellaan design for all -periaatteen mukaisesti korkean tason esteettömiä matkaketjuja sekä varmistetaan näillä myös digitaalisen esteettömyystiedon saatavuus ja saavutettavuus. Lisäksi toteutetaan esteettömien matkaketjujen pilottihankkeita. Suunnitelman edistämiseksi esteettömyyden osalta liikenne- ja viestintäministeriö asetti syksyllä 2021 työryhmän, jonka tehtävänä oli panna täytäntöön valtakunnalliseen liikennejärjestelmäsuunnitelmaan sisältyvät esteettömyystoimenpiteet.

Syksyllä 2023 julkaistiin liikenteen esteettömyysvisio, joka asettaa Liikenne 12 -suunnitelmassa tarkoitetun esteettömyyden tavoitetilän²¹. Visio määrittelee, millaista kehitystä liikennejärjestelmän esteettömyydessä ja saavutettavuudessa tavoitellaan koko Suomessa. Visio pyrkii takaamaan jokaiselle sujuvan, turvallisen ja itsenäisen matkanteon, henkilökohtaisista rajoitteista riippumatta. Vision arvot ovat esteetön matkaketju, moniaistisuus, käyttäjäkokemus ja yhteistyö. Visio sisältää tavoitteita, jotka koskevat liikennejärjestelmän eri osa-alueita.

Esteettömyysvision tavoitteita pyritään toteuttamaan osana ministeriön tavanomaista virkatyötä. Esteettömyysvisio yhdistetään myös Liikenne 12 -suunnitelman jatkotyöhön. Vuosina 2024-2025 ministeriön on tarkoitus järjestää vision osa-alueisiin liittyviä keskustelutilaisuuksia keskeisille toimijoille ja järjestöille asenne-muutoksen tueksi ja lainsäädännön minimivaatimukset ylittävien ratkaisujen löytämiseksi.

Liikenne- ja viestintäministeriössä on myös käynnissä hallitusohjelmakirjauksen mukainen mikroliikkumista koskeva säädöshanke. Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmaan on kirjattu, että hallituskauden aikana luodaan mikroliikkumista (muun muassa sähköpotkulaudat) ohjaavaa lainsäädäntöä sekä annetaan kaupungeille ja kunnille työkalut mikroliikkumisen hallintaan. Liikenne- ja viestintäministeriö asetti 16.10.2023 työryhmän valmistelemaan hallitusohjelmakirjauksen mukaista hallituksen esitystä mikroliikkumista ohjaavasta lainsäädännöstä²². Mikroliikennepalveluiden nopea kehitys on tehnyt liikkumisesta helpompaa ja nopeampaa. Samalla uudet kulkuvälineet ja kasvaneet nopeudet ovat aiheuttaneet huolta liikenteen turvallisuuden ja esteettömyyden toteutumisen näkökulmista. Käynnissä olevassa lainsäädäntöhankkeessa arvioidaan, millaista sääntelyä tarvitaan, jotta kevyillä sähköajoneuvoilla ja polkupyörillä liikkuminen ja pysäköiminen on jatkossa mahdollisimman turvallista, eikä vaaranna esteettömyyttä.

Liikenne- ja viestintäministeriö on jo usean vuoden ajan pyrkinyt ottamaan huomioon toimintarajoitteisten ja iäkkäiden henkilöiden näkökulman erilaisten hankkeiden valmistelussa järjestämällä näistä muun muassa erilaisia kuulemistilaisuuksia ja pyytämällä järjestöiltä tai niiden kattojärjestöiltä lausuntoja. Järjestöjä tullaan osallistamaan myös jatkossa.

21 <https://valtioneuvosto.fi/-/1410829/esteettomyysvisio-julki-tavoitteena-sujuva-turvallinen-ja-itsenainen-matkanteko-kaikille>

22 <https://lvm.fi/-/tyoryhma-valmistelemaan-mikroliikkumista-ohjaavaa-lainsaadantoa>

Myös rautatieaseman ns. asemanhaltijan lakisääteisten tehtävien ja vastuiden järjestämistä kansallisesti selvitetään parhaillaan. Asiasta on laadittu laajahko arviomuistio, joka on lähetetty lausuntokierrokselle 16.8.2024. Asemanhaltija on EU-sääntelyssä käytetty termi, jolla tarkoitetaan rautatieasemalla toimivaa tahoa, jolle on yhtenä raideliikenteen toimijana asetettu lainsäädännössä raideliikenteen hallinnointiin ja esteettömyyteen liittyviä velvoitteita. Asemanhaltijan tehtävistä säädetään EU-asetuksissa, jotka ovat suoraan sovellettavia. Asemanhaltijan käsitettä ei ole täsmennetty Suomen olosuhteisiin nähden eikä asemanhaltijan tehtäviä ole muulla tavoin nimenomaisesti osoitettu toimijoille kansallisessa lainsäädännössä. Tästä syystä EU-asetusten rautatieasemien asemanhaltijoille osoittamat tehtävät tai toiminnot eivät ainakaan kaikilta osin tällä hetkellä Suomessa toteudu asetuksessa tavoitellulla tavalla.

Lopputulostulindikaattorit

Liikenne- ja viestintäministeriö julkaisi vuonna 2017 hallinnonalalleen toimenpideohjelman ”Liikenteen ja viestinnän digitaaliset palvelut esteettömiksi. Toimenpideohjelma 2017–2021”. Ohjelmaa toteutti ministeriön lisäksi Liikenne- ja viestintävirasto, Väylävirasto ja Ilmatieteen laitos. Toimenpideohjelma jakautui viiteen tarkempaan osakokonaisuuteen sisältäen yhteensä 20 erilaista toimenpidettä. Yhtenä keskeisenä toimenpiteenä oli lainsäädännön selkeyttäminen ja ohjeistuksien päivittäminen. Esteettömyystietojen määrittelyä, saatavuutta ja liikkumispalvelujen tuottajien tietoisuutta parannettiin. Liikenteen ja viestinnän hallinnonalan virastojen tulee lisäksi jatkossa tarjota tietoa vaihtoehtoisista palveluista niille, jotka eivät pysty käyttämään sähköisiä palveluja ja ovat näin vaarassa syrjäytyä.

Toimenpideohjelman aikana virastot ovat panostaneet tietoisuuden lisäämiseen esteettömyydestä sekä digitaalisten palvelujen tutkimus- ja kehittämistoimintaan. Liikenne- ja viestintäviraston julkaisemissa tutkimuksissa on selvitetty keinoja, joilla esimerkiksi automaattisten ajoneuvojen ja älykkäiden liikennepalveluiden avulla voidaan parantaa iäkkäiden ja toimintarajoitteisten henkilöiden edellytyksiä käyttää digitaalisia liikenteen palveluja.

Toimenpideohjelma koski lähtökohtaisesti vain digitaalisia palveluja. Sillä on kuitenkin ollut selkeä kytkentä myös liikenteen ja viestinnän yleiseen esteettömyyteen. Liikennepalvelujen kehittäminen korostuu erityisesti valtakunnallisen liikennejärjestelmäsuunnitelman (Liikenne 12) toimenpiteitä suunniteltaessa ja toteutettaessa.

Osana Liikenne 12 -työtä ja Liikenne- ja viestintäministeriö julkaisi vuonna 2022 selvityksen joukkoliikenteen matkaketjujen saavutettavuudesta.²³ Selvityksessä näkö- ja kuulovammaiset matkustajat, liikkumisesteiset matkustajat ja helppo-käyttäjät selvittivät, miten nykyiset joukkoliikennepalvelut, liikenneinfrastruktuuri ja matkaketjut toimivat erilaisten käyttäjäryhmien näkökulmasta. Selvityksessä erilaisiin vammaisryhmiin kuuluvat matkustajat kokeilivat joukkoliikenteen matkaketjua ja matkan varaamista. Kokeilumatkan aikana matkustajat käyttivät sekä lähi- että kaukoliikenteen palveluita tarkoituksenaan simuloida arkista tilannetta. Kokeilumatkat paljastivat merkittäviä saavutettavuuspuutteita useissa osissa matkaketjua. Erityisesti tiedon hajanaisuus ja puutteellisuus aiheuttivat haasteita.

Yhteenveto ”Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta”²⁴ -selvityksen tuloksista, Liikkuminen:

”Selvityksen tuloksista käy ilmi, että vammaisten ihmisten liikkumisvapauden nähdään toteutuvan Suomessa heikosti. 51 prosenttia vastaajista kokee liikkumisen omassa arjessa sujuvan heikosti tai vaihtelevasti. Lisäksi vastaajista 80 prosenttia arvioi vammaisten ihmisten mahdollisuuden itsenäiseen liikkumiseen ja 81 prosenttia julkisen liikenteen esteettömyyden toteutuvan heikosti (huonosti/melko huonos-ti/vaihtelevasti). Mahdollisuus henkilökohtaiseen ja vapaaseen liikkumiseen on perustavanlaatuinen ihmisoikeus, joka on olennaisesti yhteydessä kaikkiin muihin selvityksessä tarkasteltuihin osa-alueisiin. Kun palvelujen puutteen ja rajallisuuden takia liikkuminen toteutuu huonosti tai vaihtelevasti, eivät vammaiset ihmiset pääse osallistumaan yhteiskunnan toimintaan oikeudenmukaisella tavalla.”

23 <https://lvm.fi/-/selvitys-joukkoliikenteen-matkaketjujen-saavutettavuudessa-parantamisen-varaa-1856984>

24 Katsui, Mietola, Laitinen, Honkasilta ja Ritvaniemi: Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta. Selvitys ihmisoikeuksien toteutumisesta vammaisen henkilöiden arjessa. Helsingin yliopisto, Helsinki; saatavilla verkossa <https://tuhat.helsinki.fi/ws/portalfiles/portal/283164457/loppuraportti.pdf>

Tavoitteet ja toimenpiteet itsenäisen liikkumisen oikeuden vahvistamiseksi

Tavoite: Turvata kestävät liikkumispalvelut kaikille sopivilla kulkuvälineillä. Jotta liikkumisen riittävä palvelutaso voidaan turvata, tulee julkisen liikenteen järjestämistä tarkastella kokonaisuutena. Samalla on varmistettava, että liikenteen järjestämiseen suunnatuista resursseista saadaan mahdollisimman suuri lisäarvo. Tämä edellyttää liikkumispalveluiden toteuttamiseen liittyvän tiedon hyödyntämisen voimakasta lisäämistä yli hallinnonalojen rajojen.

Toimenpide:

37. Edistetään esteettömien liikkumispalveluiden saatavuutta eri asiakasryhmien tarpeisiin esteettömyysvision mukaisesti. Edistetään esteettömyyden toteutumista liikenteen palveluissa ja infrastruktuurissa ja edistetään esteettömiä liikkumispalveluita koskevien tietojen saatavuutta ja tiedon hyödyntämistä.
Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana
Vastuutaho: LVM

Tavoite: Palveluntarjoajien ja -tuottajien henkilöstön koulutuksen kehittäminen. Palveluntarjoajat ja -tuottajat tunnistavat erilaisten erityisryhmien tarpeet sekä heidän tarvitsemansa palvelut ja avuntarpeen kehittämällä henkilöstön koulutusta niin, että vammaisten ja toimintarajoitteisten ihmisten parempi kohtaaminen on mahdollista.

Toimenpide:

38. Edistetään palveluntarjoajien ja -tuottajien asiantuntemusta jatkamalla yhteistyötä eri toimijoiden ja hallinnonalan välillä.
Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana
Vastuutaho: LVM yhteistyössä eri toimijoiden kanssa

4.8 Koulutus (Vammaisyleissopimus 24 artikla)

Vammaisilla henkilöillä on oikeus koulutukseen yhdenvertaisesti muiden kanssa. Vammaisia henkilöitä ei saa sulkea yleisen koulujärjestelmän ulkopuolelle vammaisuutensa perusteella. Vammaisten henkilöiden tulee päästä osallistamaan, hyvälaatuiseen ja maksuttomaan ensimmäisen ja toisen asteen koulutukseen omista lähiyhteisöissään. Vammaisia henkilöitä varten tulee tehdä heidän yksilöllisten tarpeidensa mukaiset kohtuulliset mukautukset. Heidän tulee saada yleisessä koulutusjärjestelmässä tarvitsemansa tuki.

Rakenneindikaattorit

Suomen koulutusjärjestelmän eri koulutustasojen läpileikkaavana tavoitteena on mahdollistaa kaikille koulutus jatkuvan oppimisen periaatteiden mukaisesti. Lainsäädännöt varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen, taiteen perusopetuksen, vapaan sivistystyön, lukiokoulutuksen, ammatillisen koulutuksen, ammattikorkeakoulutuksen ja yliopistokoulutuksen osalta mahdollistavat yhdenvertaisesti koulutukseen.

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) mukaisesti kaikissa koulutuksissa tulee mahdollistaa vammaisten henkilöiden tarvitsemat kohtuulliset mukautukset. Varhaiskasvatuksen tai koulutuksen järjestäjän on arvioitava, miten sen toiminta vaikuttaa eri väestöryhmiin ja miten yhdenvertaisuus muutoin toteutuu sen toiminnassa ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi. Edistämistoimenpiteiden on oltava varhaiskasvatuksen tai oppilaitoksen toimintaympäristö, voimavarat ja muut olosuhteet huomioon ottaen tehokkaita, tarkoituksenmukaisia ja oikeasuhtaisia. Varhaiskasvatuksen tai koulutuksen järjestäjän on huolehdittava, siitä, että oppilaitoksella on suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Varhaiskasvatusta, opetusta ja koulutusta koskeissa lainsäädännöissä on säännöksiä, joiden osalta on erikseen turvattu erityistä tukea tarvitsevien ja vammaisten henkilöiden erityisen tuen tarpeet ja niiden huomioon ottaminen osana koulutusta. Yksilölliset suunnitelmat auttavat ottamaan huomioon yksilöiden erilaiset ohjauksen ja tuen tarpeet. Lainsäädännössä on vammaisten henkilöiden oikeuksien varmistamiseksi säännöksiä, joilla otetaan huomioon erityisen tuen, erityisopetuksen tai erityisjärjestelyjen mahdollistaminen opetuksen, koulutuksen tai tutkintojen suorittamiseksi.

Säännökset antavat yksilöille oikeuksia sekä opetuksen ja koulutuksen järjestäjille velvoitteita, jotka mahdollistavat yhdenvertaisen osallistumisen varhaiskasvatukseen, opetukseen ja koulutukseen sekä koulutuksen edellyttämät tuki- ja avustajapalvelut sekä apuvälineet. Perusopetuksen päättymisen jälkeen vammaisten opiskelijoiden tarvitsemat palvelut järjestetään pääosin vammaispalvelulain perusteella.

Oppilaiden ja opiskelijoiden osallisuuden vahvistamiseksi on säädetty oppilas- ja opiskelijakunnista osana opetuksen tai koulutuksen järjestämistä sekä opiskelu- huollosta, jolla tarkoitetaan opiskelijan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa oppilaitosyhteisössä.

Vuonna 2021 voimaan tulleen oppivelvollisuuslain (1214/2020) mukaan oppivelvollisuus kestää siihen asti, kunnes henkilö täyttää 18 vuotta. Oppivelvollinen tai hänen huoltajansa voi hakea oppivelvollisuuden suorittamisen keskeyttämistä, jos pitkäaikainen sairaus tai vamma estää oppivelvollisuuden suorittamisen.

Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatustalakeia (540/2018) uudistettiin pääministeri Marinin hallituskaudella (2019–2023) lapsen saaman tuen osalta hallitusohjelmakirjauksen mukaisesti. Varhaiskasvatukseen luotiin yleisen, tehostetun ja erityisen tuen malli ja lakiin kirjattiin varhaiskasvatuksen toteuttamisesta inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. Uudistuksessa varhaiskasvatustalakiin lisättiin uusi luku lapsen tuesta varhaiskasvatuksessa. Lakimuutos astui voimaan 1.8.2022. Varhaiskasvatustalaki tunnisti aiemminkin tuen, mutta siinä ei säädetty esimerkiksi varhaiskasvatuksessa annettavan tuen rakenteesta.

Varhaiskasvatuksen tuen uudistuksella vahvistettiin YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen (SopS 59–60, voimaan Suomessa 1991) ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksista annetun sopimuksen (SopS 27/2016) sekä Unescon Salamancan julistuksen (1994) toimeenpanoa Suomessa.

Varhaiskasvatustalain 15 a §:n mukaisesti lapsella on varhaiskasvatuksessa oikeus hänen yksilöllisen tarpeensa mukaisesti yleiseen, tehostettuun tai erityiseen tukeen heti tuen tarpeen ilmettyä. Jos lapsi osallistuu useamman kuin yhden varhaiskasvatuksen järjestäjän tai tuottajan varhaiskasvatukseen ja lapsella on tuen tarve, on tuki suunniteltava, toteutettava ja arvioitava varhaiskasvatuksen järjestäjien ja tuottajien yhteistyössä.

Lain 15 b–15 d §:ssä säädetään tuen toteuttamisesta, tukipalveluista ja tuen tarpeen arvioinnista. Lapselle annettava tuki voi toteutua pedagogisina, rakenteellisina ja hoidollisina toimenpiteinä. Lapsella on hänen tuen tarpeensa sitä edellyttäessä oikeus saada varhaiskasvatuksen erityisopettajan antamaa opetusta ja konsultaatiota, varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämiä tulkitsemis- ja avustamispalveluja ja apuvälineitä. Lapsen tuen tarvetta tulee arvioida säännöllisesti. Lain 23 §:n mukaisesti lapsen 15 b §:ssä tarkoitetun tuen tarve, tukitoimenpiteet ja niiden toteuttaminen sekä tuen vaikuttavuuden arviointi tulee kirjata lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Jos tuen tarpeen arviointi edellyttää sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten asiantuntemusta, on näiden osallistuttava arvioinnin tekemiseen varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä.

Lain 15 e §:n mukaisesti lapsen tuesta tulee tehdä hallintopäätös. 62 §:n mukaisesti huoltajat voivat vaatia päätökseen oikaisua aluehallintovirastolta. Aikaisemmin huoltajilla ei ole ollut mahdollisuutta hakea muutosta lapsen saamaan tukeen koska hallinnollista päätöstä lapsen tuesta ei tehty. Lapsen tuesta tehtävä hallintopäätös lisäsi merkittävästi huoltajien oikeusturvaa ja lapsen oikeutta tarvitsemaansa tukeen varhaiskasvatuksessa.

Lakimuutoksen katsottiin vahvistavan erityisesti vammaisten, sairaiden ja kehityksessään viivästyneiden lasten asemaa, oikeusturvaa ja tasavertaisuutta lapsen varhaiskasvatuksen toimipaikasta tai asuinkunnasta riippumatta. Lapsen oikeutta tarvitsemaansa tukeen vahvistavat osaltaan myös lakiin tehdyt täsmennykset 35 §:n ja 38 §:n osalta. Jos päiväkodissa/ perhepäiväkodissa on yksi tai useampi vammaisen tai tehostetun tai erityisen tuen tarpeessa oleva lapsi, on tämä otettava huomioon lasten taikka lain 1 momentissa tarkoitettujen henkilöiden lukumäärässä, jollei päiväkodissa ole tällaista lasta varten avustajaa.

Esi- ja perusopetus

Perusopetuslain (628/1998) 16 §:n mukaan oppilaalla, jolla on vaikeuksia oppimisessaan tai koulunkäynnissään, on oikeus saada osa-aikaista erityisopetusta muun opetuksen ohessa. 16 a §:n mukaan oppimisessaan ja koulunkäynnissään säännöllistä tukea tai samanaikaisesti useita tukimuotoja tarvitsevalle oppilaalle on annettava tehostettua tukea hänelle laaditun oppimissuunnitelman mukaisesti. Perusopetuslain 17 §:ssä säädetään erityisestä tuesta, joka muodostuu erityisopetuksesta ja muusta perusopetuslain mukaan annettavasta tuesta.

17 §:ssä tarkoitettu erityisopetus järjestetään oppilaan etu ja opetuksen järjestämisedellytykset huomioon ottaen muun opetuksen yhteydessä tai osittain tai kokonaan erityisluokalla tai muussa soveltuvassa paikassa. Erityisen tuen

antamiseksi tulee tehdä kirjallinen päätös, jossa määrätään oppilaan pääsääntöinen opetusryhmä, mahdolliset tulkitsemis- ja avustajapalvelut sekä muut palvelut ja tarvittaessa oppilaan opetuksen poikkeava järjestäminen. Ennen päätöksen tekemistä on kuultava oppilasta ja tämän huoltajaa sekä hankittava oppilaan opetuksesta vastaavilta selvitys oppilaan oppimisen etenemisestä, oppilaan saamasta tehostetusta tuesta ja kokonaistilanteesta sekä arvio erityisen tuen tarpeesta. Tätä selvitystä täydennetään tarvittaessa psykologisella tai lääketieteellisellä asiantuntijalausunnolla tai sosiaalisella selvityksellä. Ilman edellä kuvattua pedagogista selvitystä erityisen tuen päätös voidaan tehdä, jos psykologisen tai lääketieteellisen arvion perusteella ilmenee, ettei oppilaan opetusta vamman, sairauden, kehityksessä viivästyksen tai tunne-elämän häiriön tai muun vastaavan erityisen syyn vuoksi voida antaa muuten.

Perusopetuslain 31 § mukaan vammaisella ja muulla erityistä tukea tarvitsevalla oppilaalla on lisäksi oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustajapalvelut, muut opetuspalvelut sekä erityiset apuvälineet.

Perusopetuslain 10 §:ssä säädetään koulun opetuskielestä, joka voi olla myös viittomakieli. 10.2 §:n mukaan kuulovammaisille tulee tarvittaessa antaa opetusta myös viittomakielellä.

Lukio- ja ammatillinen koulutus sekä tutkintokoulutukseen valmentava koulutus

Lukiolain (714/2018) 28 §:n mukaan opiskelijalla, jolla on kielellisten erityisvaikeuksien tai muiden oppimisvaikeuksien vuoksi vaikeuksia suoriutua opinnoistaan, on oikeus saada erityisopetusta ja muuta oppimisen tukea yksilöllisten tarpeidensa mukaisesti. Tukitoimet toteutetaan opetushenkilöstön yhteistyönä. Tuen tarvetta tulee arvioida opintojen alussa sekä säännöllisesti opintojen edetessä. Tukitoimet kirjataan opiskelijan pyynnöstä opiskelijan henkilökohtaiseen opintosuunnitelmaan.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (531/2017) mukaan opiskelijalla on oikeus erityiseen tukeen, jos hän oppimisvaikeuksien, vamman, sairauden tai muun syyn vuoksi tarvitsee pitkäaikaista tai säännöllistä erityistä oppimisen ja opiskelun tukea tutkinnon tai koulutuksen perusteiden mukaisten ammattitaitovaatimusten tai osaamistavoitteiden saavuttamiseksi. Erityisellä tuella tarkoitetaan opiskelijan tavoitteisiin ja valmiuksiin perustuvaa suunnitelmallista pedagogista tukea sekä erityisiä opetus- ja opiskelujärjestelyitä. Vaativan erityisen tuen tehtävän saaneen koulutuksen järjestäjän tehtävänä on järjestää koulutusta opiskelijoille, joilla on vaikeita oppimisvaikeuksia taikka vaikea vamma tai sairaus, joiden vuoksi

opiskelija tarvitsee yksilöllistä, laaja-alaista ja monipuolista erityistä tukea. Osana vaativaa erityistä tukea järjestetään vaikeimmin vammaisille opiskelijoille työhön ja itsenäiseen elämään valmentavaa koulutusta.

Tutkintokoulutukseen valmentavasta koulutuksesta annetun lain (1215/2020) mukainen erityinen tuki on saman sisältöinen ammatillisesta koulutuksesta annetun lain kanssa. Myös tutkintokoulutukseen valmentavaa koulutusta voidaan järjestää vaativana erityisenä tukena.

Korkeakoulutus

Korkeakoululainsäädännössä (yliopistolaki 558/2009, 37 a ja ammattikorkeakoululaki 932/2014, 26§) säädetään siitä, ettei hakijan terveydentilaan tai toimintakykyyn liittyvä seikka saa olla esteenä opiskelijaksi ottamiselle.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on ohjeistanut korkeakouluja laatimaan omat saavutettavuussuunnitelmansa korkeakoulutuksen saavutettavuussuunnitelman yhteisten suuntaviivojen pohjalta vuoden 2022 aikana. Korkeakoulujen saavutettavuussuunnitelmien tavoitteiden toteutumista seurataan korkeakouluissa säännöllisesti.

Prosessi-indikaattorit

Opetus- ja kulttuuriministeriön koulutuslainsäädäntöjen käynnissä olevat uudistamishankkeet perustuvat pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman tavoitteisiin. Hallitusohjelman tavoitteena on selkeyttää oppimisen tukea ja yhtenäistää tuen ketju varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle. Tavoitteena on, että jokainen oppija saisi tarvitsemansa tuen koulutuspolutun aikana.

Hallitus uudistaa esi- ja perusopetuksen tukea koskevan lainsäädännön siten, että tavoitteena on turvata riittävä tuki sekä vähentää opetushenkilöstön hallinnollista taakkaa. Myös tarpeellinen pienryhmäopetus sekä erityisluokissa annettava opetus on mahdollista. Hallituksen esitys on tavoitteena antaa eduskunnalle syksyllä 2024. Opetus- ja kulttuuriministeriössä virkatyönä tehtävä lainvalmistelu pohjautuu Oikeus oppia -hankkeeseen ja sen loppuraportissa työryhmän työskentelyn pohjalta esitettyihin kehittämissuhteisiin.

Toisen asteen oppimisen tukea kehittävän työryhmän tehtävänä on laatia hallitusohjelman mukaisesti esitykset 1) oppimisen tuen yhdenmukaistamisesta lukiokoulutuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa huomioiden opiskelijoiden

ohjauksen kehittämisestä; 2) tuen tarpeiden varhaisesta havaitsemisesta ja tuen eri muotojen järjestämisestä toisella asteella; 3) tarvittavan oppimisen tuen ja ohjauksen sekä moniammatillisen tuen turvaamisesta toisen asteen koulutuksen opiskelijoille ja 4) pedagogisten tukitoimien, ohjauksen ja opiskelijan hyvinvoinnin kokonaisvaltaisen tukemiseen.

Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Opetushallitus ovat käynnistäneet lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen oppimisen tuen kehittämisohjelman, jonka tavoitteena on suunnata lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen järjestäjien oppimisen tuen järjestelmää kohti hallitusohjelmassa mainittuja lainsäädäntömuutoksia. Oppimisen tuella tarkoitetaan laajaa kokonaisuutta, jonka muodostavat opintojen henkilökohtaistaminen, opinto-ohjaus, erityinen tuki / erityisopetus, sekä opiskelijan opiskeluvalmiuksia ja hyvinvointia tukevat toimet. Oppimisen tuen keskiössä on opiskelija, jonka hyvinvointi, jaksaminen ja opintojen sujuvuus ovat tuen tavoitteina. Tähän sisältyy opiskelijoiden ohjaus- ja tukitarpeiden nykyistä systemaattisempi kartoittaminen sekä oikea-aikaisten ja oikean laajuisten pedagogisten tukitoimien sekä yhteisöllisten opiskeluhuollon palvelujen tarjoaminen opiskelijan hyvinvoinnin ja opiskelukyvyn vahvistamiseksi.

Hallitus laatii myös selvityksen TUVA-koulutuksen toimivuudesta. Selvityksen tavoitteena on arvioida, miten koulutus auttaa lukioon ja ammatilliseen koulutukseen hakeutuvia sekä tukee opiskelijoiden perustaitojen vahvistumista. Selvityksen perusteella arvioidaan mahdolliset lainmuutostarpeet. Yhtenä tarkastelukohteena on, miten TUVA-koulutus palvelee eri ryhmiä, esimerkiksi vaikeimmin vammaisia opiskelijoita.

Vuonna 2021 voimaan tullutta oppivelvollisuuden laajentamista arvioidaan seurantasuunnitelman mukaisesti vuoden 2024 loppuun asti. Hallituksen esityksen 173/2020 mukaan oppivelvollisuuden laajentamisen vaikutuksia nuorten koulutukseen pääsyyn, koulutukseen kiinnittymiseen, toisen asteen tutkinnon suorittamiseen sekä jatko-opintoihin sijoittumiseen tai työllistymiseen seurataan systemaattisesti.

Lopputulosindikaattorit

Yhteenveto ”Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta”²⁵ selvityksen tuloksista,
Koulutus:

”Oikeus koulutukseen ja koulutuksen yhdenvertaisuus toteutuvat vastausten perusteella vaihtelevasti. On huomionarvoista, että niin lähikouluperiaatteen, opiskelun tuen kuin oppilaitosten tekemien kohtuullisten mukautusten koetaan vastausten perusteella toteutuvan enimmäkseen melko hyvin tai hyvin. Sen sijaan yleinen näkemys vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden toteutumisesta koulutuksessa on negatiivisempi. Yhdenvertainen oikeus koulutukseen ei kannaa peruskoulun jälkeen samanlaista inklusiivista yhdenvertaisuuden periaatetta kuin peruskoulunpidossa. Oppijat kokevat syrjintää vammaisuuden perusteella aina peruskoulusta elinikäiseen oppimiseen – varhaiskasvatuksesta ei tutkimuksessa kysytty. Koulutuksen yhdenvertaisuuden toteutumisen sattumanvaraisuus näkyy avovastauksissa siinä, kuinka koulutuksen saavutettavuuden osa-alueet (fyysinen ja materiaallinen, pedagoginen, sosiaalinen, psykologinen) sekä raskas byrokratia limittyvät ja kerrostuvat vammaisten ihmisten arjessa. Tämä sattumanvaraisuus kulminoituu siinä, minkälainen valta yksittäisillä toimijoilla asenteine ja tietotaitoine on näiden kokemusten muodostumisessa ja oikeuksien toteutumisessa.”

25 Katsui, Mietola, Laitinen, Honkasilta ja Ritvaniemi: Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta. Selvitys ihmisoikeuksien toteutumisesta vammaisen henkilöiden arjessa. Helsingin yliopisto, Helsinki; saatavilla verkossa <https://tuhat.helsinki.fi/ws/portalfiles/portal/283164457/loppuraportti.pdf>

Tavoitteet ja toimenpiteet yhdenvertaisten koulutusmahdollisuuksien vahvistamiseksi

Tavoite: Uudistetaan esi- ja perusopetuksen oppimisen tuen lainsäädäntö.

Toimenpide:

39. Uudistuksen tavoitteena on turvata riittävä tuki ja vähentää opetushenkilöstön hallinnollista taakkaa. Tavoitteena on, että oppimisen tukea on tarjolla yksilöllisesti ja oppilaan tarpeita vastaavasti, tuen muodot ovat valtakunnallisesti yhtenäiset, selkeät ja monipuoliset. Lisäksi myös tarpeellinen pienryhmäopetus sekä erityisluokissa annettava opetus on mahdollista ja erityisopettajien riittävistä koulutusmääristä huolehditaan.

Aikataulu: uusi lainsäädäntö tulee voimaan 1.8.2025

Vastuutaho: OKM

Tavoite: Uudistetaan lukiokoulutuksen oppimisen tukea koskeva lainsäädäntö.

Toimenpide:

40. Uudistuksen tavoitteena on selkeyttää oppimisen tukea lukiokoulutuksessa ja yhtenäistää oppimisen tuen ketju varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle. Tavoitteena on tarvittavan oppimisen tuen ja ohjauksen sekä moniammatillisen tuen turvaamisesta lukiokoulutuksen opiskelijoille.

Aikataulu: uusi lainsäädäntö tulee voimaan 1.1.2025

Vastuutaho: OKM

Tavoite: Uudistetaan ammatillisen koulutuksen oppimisen tukea koskeva lainsäädäntö.

Toimenpide:

41. Uudistuksen tavoitteena on selkeyttää oppimisen tukea ammatillisessa koulutuksessa ja yhtenäistää oppimisen tuen ketju varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle. Tavoitteena on tarvittavan oppimisen tuen ja ohjauksen sekä moniammatillisen tuen turvaamisesta toisen asteen koulutuksen opiskelijoille.

Aikataulu: uusi lainsäädäntö tulee voimaan 1.1.2026

Vastuutaho: OKM

Tavoite: Arvioidaan tutkintokoulutukseen valmentavan koulutuksen toimivuutta ja tehdään mahdolliset lainsäädäntömuutokset.

Toimenpide:

42. Kesäkuussa 2024 lopussa valmistuvassa selvityksessä tarkastellaan TUVA-koulutuksen kokonaisuutta tilastojen, eri prosessien, vahvuuksien ja kehittämistarpeiden, tavoitteiden täyttymisen, sekä toimintaympäristön osalta. Lisäksi tarkastellaan kokonaisuutta opiskelijoiden moninaisiin tarpeisiin vastaamisen näkökulmasta, yhteistyön rakenteiden toimivuuden osalta sekä sen suhteen, miten TUVA-koulutus palvelee eri ryhmiä. Selvityksen tavoitteena on tuottaa tietoa mahdollisia lainmuutostarpeita varten.

Aikataulu: selvitys valmistuu kesällä 2024, lainsäädäntömuutosten valmistelu syksyllä 2024.

Vastuutaho: OKM

Tavoite: Seurataan oppivelvollisuuden toteutumista.**Toimenpide:**

43. Oppivelvollisuus uudistuksen tavoitteiden toteutumisen, toimeenpanon onnistumisen ja vaikuttavuuden arviointi kokoavana selvityksenä, jossa hyödynnetään teemakohtaisista seurannoista, selvityksistä ja arvioinneista saatavaa tietoa. Painopiste on uudistuksen keskeisten tavoitteiden toteutumisessa, erityisesti toisen asteen tutkinnon suorittamisasteessa, koulutuksellisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden lisääntymisessä, syrjäytymisen ehkäisyssä, lasten ja nuorten hyvinvoinnin paranemisessa sekä työelämään ja jatko-opintoihin siirtymisessä.

Aikataulu: seuranta-aika vuoden 2024 loppuun

Vastuutaho: OKM

Tavoite: Huolehditaan vammaisten oikeuksista SORA-lainsäädännön uudistamisessa.**Toimenpide:**

44. Hallituskauden aikana valmistellaan SORA-hankkeen loppuraportissa todettujen kehittämistarpeiden pohjalta SORA-lainsäädännön uudistusta. SORA-lainsäädännön uudistamisessa huomioidaan YK:n vammaisten oikeuksien sopimus ja yhdenvertaisuuslaki sekä varmistetaan vammaisjärjestöjen mahdollisuus osallistua valmisteluprosessiin.

Aikataulu: valmistelu alkaa keväällä 2025

Vastuutaho: OKM

Tavoite: Selvitetään tulkitsemis- ja tulkkauspalveluiden saatavuutta varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa.

Toimenpide:

45. Tulkitsemis- ja tulkkauspalveluista sekä viittomakielen että puhevammaisten tulkkauspalvelujen osalta kaivattaisiin selkeyttä lasten ja nuorten osalta. Varhaiskasvatuksessa ja esi- ja perusopetuksessa tulkitsemis- tulkkauspalveluiden järjestäminen kuuluu opetuksen järjestäjälle. Valtakunnallista tilastoitua tietoa palveluiden järjestämisestä ei ole saatavilla. Olisi tarpeen selvittää, kuinka lasten ja nuorten oikeus heidän tarvitsemiinsa tulkitsemis- ja tulkkauspalveluihin toteutuu varhaiskasvatuksessa/ koulussa. Huomioitavana ovat myös muut kuin opetustilanteet; osallisuuden näkökulmasta esimerkiksi natiivi viittomakieltä käyttävä opettaja/ avustaja ei aina ole riittävä tuki.

Aikataulu: selvitystyö vaatii rahoitusta, ei voi asettaa aikataulua

Vastuutaho: OKM yhteistyössä STM:n kanssa

4.9 Terveys ja kuntoutus (Vammaisyleissopimus 25 ja 26 artiklat)

Vammaisilla henkilöillä on oikeus parhaaseen mahdolliseen terveyden tasoon ilman syrjintää vammaisuuden perusteella. Vammaisille henkilöille tulee järjestää saman laajuiset, -laatuiset ja -tasoiset maksuttomat tai kohtuuhintaiset palvelut kuin muille. Lisäksi vammaisilla henkilöillä on oikeus terveyspalveluihin, joita he tarvitsevat erityisesti vammaisuutensa vuoksi. Terveystenhuollon palvelut tulee järjestää mahdollisimman lähellä ihmisen omia yhteisöjä, myös maaseudulla.

Vammaisille henkilöille tulee järjestää laaja-alaisia heidän tarvitsemiaan kuntoutuspalveluita, muun muassa vertaistukea, joiden avulla he voisivat saavuttaa ja säilyttää mahdollisimman suuren itsenäisyyden, täysimääräiset ruumiilliset, henkiset ja sosiaaliset kyvyt sekä täysimääräisen osallisuuden ja osallistumisen kaikilla elämänaloilla.

Rakenneindikaattorit

Jokaisella on perustuslain mukaan oikeus riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin. Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) toteaa, että jokaisella Suomessa pysyvästi asuvalla henkilöllä on oikeus ilman syrjintää hänen terveydentilansa edellyttämään terveyden- ja sairaanhoitoon. Hänen hoitonsa on järjestettävä ja häntä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan. Hänen äidinkielsä, yksilölliset tarpeensa ja kulttuurinsa on mahdollisuuksien mukaan otettava hänen hoidossaan ja kohtelussaan huomioon.

Sote-järjestämislain (laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä, 612/2021) mukaan hyvinvointialue vastaa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä alueellaan ja on järjestämisvastuussa asukkaidensa sosiaali- ja terveydenhuollosta. Perusterveydenhuollon, sosiaalihuollon, erikoissairaanhoidon, suun terveydenhuollon, mielenterveys- ja päihdepalvelujen, vammaispalvelujen ja ikääntyneiden asumispalvelujen järjestämisestä vastaavat 21 hyvinvointialuetta ja Helsingin kaupunki. HUS-yhtymällä on erikseen säädetty järjestämisvastuu erikoissairaanhoidosta.

Kuntoutuksista säädetään useissa eri substanssilaeissa, kuten terveydenhuoltolaissa (1326/2010), sosiaalihuoltolaissa (1301/2014), vammaispalvelulaissa (380/1987; 675/2023), Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista annetussa laissa (566/2005), työeläkelaeissa ja useassa muussa laissa. Substanssilaeissa on tarkemmat säännökset esimerkiksi kuntoutuksen järjestämisestä ja vastuunjaosta.

Kuntoutuksen uudistamiskomitea julkaisi vuonna 2017 ehdotuksensa kuntoutusjärjestelmän uudistamiseksi. Kuntoutuksen uudistamista toteutettiin komitean ehdotusten mukaisesti vuosina 2020–2023. Useat komitean ehdotukset ja niiden toimeenpanoon liittyvät seikat liittyivät vammaisiin henkilöihin ja heidän kuntoutuspalveluihinsa.²⁶

26 Kuntoutuksen uudistaminen vuosina 2020–2022
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164422>

Prosessi-indikaattorit

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelman osana kansallisessa palvelureformissa uudistetaan sosiaali- ja terveydenhuollon sisältöjä koskevaa lainsäädäntöä sekä siihen liittyvää ohjausta vastaamaan nykyisiä sote-rakenteita ja valtakunnallisia sote-tavoitteita. Kansallisella palvelureformilla täydennetään sosiaali- ja terveystalouden rakenteiden uudistusta, jossa palvelujen järjestämisen vastuu siirrettiin vuoden 2023 alusta kunnilta hyvinvointialueille. Kansallisella palvelureformilla tuetaan hyvinvointialueiden omia muutosohjelmia, joilla pyritään muun muassa tehostamaan sosiaali- ja terveydenhuollon toimintoja, uudistamaan toimintatapoja ja kehittämään etä- ja digipalveluja. Kansalliselle palvelureformille on asetettu viisi tavoitetta:

- ennaltaehkäisyyn vahvistaminen
- palveluiden integraation, saatavuuden ja jatkuvuuden parantaminen
- palvelujärjestelmän selkeyttäminen
- vaikuttavuuden ja kustannusvaikuttavuuden lisääminen
- varautumisen ja häiriötilanteiden hoidon vahvistaminen.

Hallitus toteuttaa sosiaali- ja terveystalouksissa uudistuksia, joilla hyvinvointialueet pystyvät tehokkaammin varautumaan tulevaisuuden haasteisiin. Palveluiden rakennetta uudistetaan toimimaan portaittain. Tavoitteena on painopisteen siirto korjaavista palveluista kohti varhaisempaa tukea ja apua sekä ennaltaehkäisyä. Oikea-aikainen hoitoon ja palveluihin pääsy varmistetaan ja palveluihin syntyneitä jonoja puretaan. Palveluiden vaikuttavuutta parannetaan. Palveluiden kehittämisessä tartutaan laaja-alaisesti hyvinvointia heikentäviin tekijöihin nuorten mielen-terveysongelmista aina vanhuspalveluiden epäkohtiin.

Orpon hallituksen hallitusohjelmassa kiinnitetään huomiota osallisuuden takaamiseen ja vammaisten henkilöiden kuulemiseen. Terveystalouksella on erilaisia paikallisia asiakasfoorumeita. Terveystalouksella on myös toimintamalleja, joissa kansalaisjärjestöjen vertaistukihenkilöt ovat tukemassa ja neuvomassa sairastuneita ja vammaisia henkilöitä hoito- ja kuntoutusprosessin aikana. Kelalla on kuntoutusasioissa asiakas- ja kumppanuusfoorumit.

Hallitusohjelman mukaan toimivalla kuntoutuksella vähennetään komplikaatioita, sairaalahoitoa, sairaalaan joutumista tai sairaalaan palaamista. Lisäksi kuntoutuksella tuetaan osallistumista työhön ja opiskeluun. Kuntoutuksen uudistamista jatketaan kuntoutuskomitean ehdotusten ja kuntoutuksen uudistamisesta vuosille 2023–2027 laaditun suunnitelman mukaisesti säilyttäen monikanavarahoitus. Useat ehdotukset koskettavat myös vammaisia henkilöitä.

Hallitusohjelman mukaan tarkennetaan lääkinnällisen kuntoutuksen sääntelyä päällekkäisten toimenpiteiden vähentämiseksi ja käytössä olevien resurssien paremmaksi kohdentamiseksi. Kehitetään kuntouttavan hoitotyön osaamista ja luodaan mittarit kuntoutuksen vaikuttavuuden arviointiin sekä huomioidaan kuntouttavan hoitotyön merkitys toimintakyvyn säilymisessä. Hallitusohjelma linjaa, että henkilökohtaisten erikoisapuvälineiden saantia sujuvoitetaan.

Hallitusohjelman kirjauksen mukaisesti syksystä 2023 alkaen panostetaan lasten ja nuorten neuropsykiatristen häiriöiden kuntoutukseen ja kuntoutuspalveluihin Kelan harkinnanvaraisen kuntoutuksen kautta. Kelan harkinnanvaraiseen kuntoutukseen on kohdennettu yhteensä 25 miljoonaa euroa kertaluonteista lisärahoitusta lasten ja nuorten neuropsykiatrisiin kuntoutuspalveluihin. Kela on tiedottanut, että se ohjaa varat erityisesti LAKU-perhekuntoutukseen ja nuorille suunnattuun Oma väylä -kuntoutukseen. Lisärahoitusta on mahdollista käyttää vuoteen 2027 asti.

Kuntoutuksen uudistamista jatketaan hallitusohjelman mukaisesti säilyttäen monikanavarahoitus.

Lopputulostulosindikaattorit

Yhteenveto ”Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta”²⁷ -selvityksen tuloksista, Terveys ja kuntoutus:

”Valtaosaosa vastaajista koki kuntoutukseen pääsyn joko toteutuvan huonosti (40 % huonosti/melko huonosti) tai pääsyyn liittyvän epävarmuutta (21 % vaihtelevasti). Moni vastaajista kokee liiallisen byrokratian, palveluiden esteellisuuden ja korkean henkilökunnan vaihtuvuuden johtaneen siihen, etteivät terveydenhuollon palvelut ja kuntoutus ole olleet riittäviä tai itselle sopivia. Lisäksi moni vastaajista on havainnut hakemuksiensa saavan yhä vähemmän positiivisia päätöksiä.”

27 Katsui, Mietola, Laitinen, Honkasilta ja Ritvaniemi: Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta. Selvitys ihmisoikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa. Helsingin yliopisto, Helsinki; saatavilla verkossa <https://tuhat.helsinki.fi/ws/portalfiles/portal/283164457/loppuraportti.pdf>

Tavoitteet ja toimenpiteet kuntoutukseen ja terveystalveluihin pääsyn vahvistamiseksi

Tavoite: Vammaisten ihmisten työ- ja toimintakyvyn parantaminen sekä osallisuuden mahdollistaminen.

Toimenpide:

46. Kehitetään kuntoutusta lähtökohtana kuntoutuskomitean ehdotukset sekä kuntoutuksen uudistamisen toimenpiteet ottaen huomioon vammaisten ihmisten kuntoutustarpeet. Päivitetään lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteita ajanmukaisiksi. Arvioidaan lääkinnälliseen kuntoutukseen ohjaamisen oppaan päivityksen tarvetta suhteessa vammaisten henkilöiden kuntoutustarpeeseen.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: STM

Tavoite: Kehitetään kuntoutustalveluita, etuuksia ja niiden toimeenpanoa.

Toimenpide:

47. a) Kela kehittää kuntoutustalveluita muun muassa saamenkielisille, perhekuntoutustalvelua vaikeasti sairaille lapsille ja kuntoutusta elämäntapojen muutokseen diabetesta ja uniapneaa sairastaville.
b) Selvitetään mahdollisuutta vajaakuntoinen-termin poistamiseksi ammatillisen kuntoutuksen osalta kuntoutuslainsäädännöstä.
c) Keväällä 2024 on valmistunut kuntoutuksen uudistamiskomitean suosituksiin liittyen lakisääteisten kuntoutusetuuksien toimeenpanijoille yhteistyöohje, jonka tavoitteena on parantaa eri laitosten toimeenpanemien kuntoutusetuuksien toimeenpanon sujuvuutta. Yhteistyöohjeen jalkauttaminen jatkuu. Lisäksi ohjeeseen liittyviä kehittämistarpeita tarkastellaan vuosittain toimeenpanijoiden kesken. Tavoitteena on parantaa asiakasohjautuvuutta ensisijaisiin talveluihin ja toimeenpanon sujuvuutta.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: Kela

Tavoite: Sujuvoitetaan sähköisen lääkärinlausunnon käyttöä.**Toimenpide:**

48. Suunnitellaan sähköistä lääkärinlausuntoa, jossa yhdistyvät B- ja C-lausunnot. Lausunto suunnitellaan niin, että sitä on mahdollisimman helppo ja sujuva terveydenhuollossa käyttää. Tavoitteena sähköisen lääkärinlausunnon käytön lisääminen aiemmasta.

Aikataulu: vuoden 2026 loppuun mennessä

Vastuutaho: Kela

4.10 Työ ja työllistyminen (Vammaisyleissopimus 27 artikla)

Vammaisilla henkilöillä on oikeus tehdä työtä yhdenvertaisesti muiden kanssa. Heillä on oikeus ansaita elanto valitsemallaan työllä. Työympäristön on oltava avoin, osallistava ja vammaisten henkilöiden saavutettavissa. Oikeus tehdä työtä on turvattava myös niille, jotka ovat vammautuneet palvelussuhteen aikana.

Rakenneindikaattorit

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen mukaisesti vammaisten ihmisten työllisyyden edistämiseksi tulee pyrkiä ensisijaisesti avoimilla työmarkkinoilla hankittavaan työkokemukseen ja työuralla etenemiseen. Tässä mielessä työ, jossa vammasta ei koidu olennaista haittaa, on aina ensisijainen lähtökohta. Tällaiseen työhön työllistymistä voidaan tukea erilaisilla palveluilla, joista keskeisimmät liittyvät apuvälineisiin ja muihin työn mukautustoimiin.

Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014, 15 §) tarkoittaa kohtuullisia mukautuksia vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi. Yhdenvertaisuuslain uudistuksessa (2023) täsmennettiin yhdenvertaisuuslain kohtuullisten mukautusten käsitettä vastaamaan paremmin YK:n vammaisyleissopimuksen määräyksiä. Viranomaisella, työnantajalla, tavaroiden tai palvelujen sekä koulutuksen tarjoajalla on yhdenvertaisuuslain mukaan velvollisuus tehdä kohtuullisia mukautuksia vammaisten henkilöiden yhtäläisten oikeuksien toteutumiseksi. Säädestä täsmennettiin lain uudistuksessa niin, että kohtuullisuutta arvioitaessa lähtökohdaksi

on aikaisempaa selkeämmin otettava vammaisen henkilön tarpeet. Kohtuullisen mukautuksen käsitettä täsmennettiin myös niin, että mukautusten piiriin aikaisempaa selkeämmin kuuluvat myös viranomaispalvelujen sisältö eikä vain (fyysinen) pääsy palveluihin.

Julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta annetun lain (916/2012) 8 §:n perusteella työ- ja elinkeinotoimiston, työ- ja elinkeinohallinnon asiakaspalvelukeskuksen ja elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen on tarjottava julkisia työvoima- ja yrityspalveluja tasa-puolisesti samojen periaatteiden mukaisesti riippumatta henkilöasiakkaan sukupuolesta ja yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 8 §:n 1 momentissa tarkoitetuista seikoista. Työ- ja elinkeinoviranomaisen on esiteltävä työ- ja koulutusvaihtoehtoja, avoimia työpaikkoja ja työnhakijoita siten, että henkilöasiakkailta on samanlaiset mahdollisuudet työnhakuun, ammatilliseen kehitykseen ja koulutukseen sukupuolestaan tai yhdenvertaisuuslain edellä mainitussa säädöksessä tarkoitetuista seikoista riippumatta.

Julkiset työvoima- ja yrityspalvelut (TE-palvelut) siirtyvät kunnille 1.1.2025 alkaen. Julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta annettu laki (916/2012) on kumottu lailla työvoimapalveluiden järjestämisestä annetun lain ja eräiden siihen liittyvien lakien voimaanpanosta (383/2023). Uusi laki astuu voimaan 1.1.2025 alkaen. Työvoimapalveluiden järjestämisestä annetun lain (380/2023) 5 §:n mukaan julkisten työvoimapalveluiden järjestämisessä, tuottamisessa, kehittämisessä ja palveluista tiedotettaessa sekä niihin ohjattaessa on edistettävä yhdenvertaisuuden toteutumista sekä naisten ja miesten välistä tasa-arvoa työmarkkinoilla. Julkisten työvoimapalveluiden järjestämisessä on huolehdittava erityisesti heikossa työmarkkina-asemassa olevien työllistymisen edistämisestä.

Julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta annetun laissa (916/2012) säädetään työnantajalle myönnettävästä palkkatuesta. Palkkatuki on työttömän työnhakijan työllistymisen edistämiseksi tarkoitettu tuki, jonka työ- ja elinkeinotoimisto voi myöntää työnantajalle palkkakustannuksiin. Palkkatuella tuetun työn tarkoituksena on edistää työttömän työnhakijan työllistymistä avoimille työmarkkinoille parantamalla hänen ammatillista osaamistaan. Palkkatuella tuetulla työllä edistetään myös alentuneesti työkykyisen mahdollisuuksia saada työtä ja osallistua työelämään. Työ- ja elinkeinotoimisto voi myöntää palkkatukea, kun työttömän työnhakijan mahdollisuudet sopivan työn saamiseen ovat olennaisesti vähentyneet vamman tai sairauden vuoksi. Tuki myönnetään alentamaan rekrytointikynnystä tarkoituksena saattaa vammaiset ja pitkäaikaissairaat työhönotossa yhdenvertaisempaan asemaan niiden työnhakijoiden kanssa, joilla ei ole vammaa tai sairautta.

Työ- ja elinkeinotoimisto voi myös myöntää työolosuhteiden järjestelytukea työnantajalle, jos työhön palkattavan tai työssä olevan henkilön vamma tai sairaus edellyttää työvälineiden hankkimista tai työpaikalla tehtäviä muutoksia ja hankinnasta tai muutoksesta työnantajalle aiheutuvia kustannuksia on pidettävä työnantajan taloudellinen tilanne huomioon ottaen merkittävinä. Työolosuhteiden järjestelytukea voidaan myöntää myös korvaamaan toisen työntekijän antamaa apua. Työolosuhteiden järjestelytukea korvattavista kustannuksista, tuen enimmäismäärästä ja -kestosta sekä menettelystä tukea myönnettäessä säädetään valtioneuvoston asetuksella.

Koska avoimille työmarkkinoille työllistyminen ei ole aina mahdollista, välityömarkkinatoimijoilla on tärkeä rooli edesauttaa avoimille työmarkkinoille työllistymisessä. Välityömarkkinat käsitteellä ei ole kaikkien sitä käyttävien yhteisesti hyväksymää vakiintunutta sisältöä. Työ- ja elinkeinohallinnossa välityömarkkinoilla tarkoitetaan työttömille tarjottavia määräaikaista työmahdollisuuksia joko palkkatuetussa työsuhteessa tai työkokeilua ilman työsuhdetta. Laajasti tulkittuna välityömarkkinatoimijoita ovat myös kunnat, koulutusorganisaatiot ja erilaiset hankkeet, jotka on perustettu edistämään heikossa työmarkkina-asemassa olevien työllistymistä. Välityömarkkinoiden työpaikka tai työ-mahdollisuus mahdollistuu yhteiskunnan taloudellisen tuen avulla. Odotuksena on, että työntekijälle tarjotaan normaalityömarkkinoita enemmän työnohjausta ja tukea myös työmahdollisuuksien etsimisessä. Välityömarkkinoilla toimivia työnantajia ovat lähinnä yhdistykset ja työllistävät säätiöt.

Vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevasta toiminnasta, työtoiminnasta ja työhönvalmennuksesta säädetään nykyisin vuoden 1982 sosiaalihuoltolain (710/1982) 27 §:ssä ja kehitysvammalain (519/1977) 2 §:n 4 kohdassa ja 35 §:ssä. Kehitysvammalain mukaan erityishuollon tarpeessa olevalle henkilölle on pyrittävä järjestämään työhönvalmennusta, työtoimintaa sekä muuta virikkeitä antavaa toimintaa. Sosiaalihuoltolain 27 §:n d kohdassa säädetään työllistymistä edistävistä toimista henkilölle, jolla vamman, sairauden tai muun vastaavan syyn johdosta on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaista elämän toiminnoista ja jotka tarvitsevat työhallinnon palvelujen lisäksi tukitoimia työllistykseen avoimille työmarkkinoille. Osana työllistymistä tukevaa toimintaa voidaan järjestää työsuhteista työtä. Sosiaalihuoltolain 27 §:n e kohdan mukaan työtoimintaa järjestetään työkyvyttömille henkilöille, joilla vammaisuudesta johtuen ei ole edellytyksiä osallistua työhön, ja joiden toimeentulo perustuu pääosin sairauden tai työkyvyttömyyden perusteella myönnettäviin etuuksiin. Uuden vammaispalvelulain tullessa voimaan 1.1.2025 kehitysvammaisten henkilöiden työtoiminnasta säädetään aiempaa lainsäädäntöä vastaavalla tavalla vammaispalvelulain (675/2023) 27 §:ssä.

Kehitysvammaisten palveluissa työ- ja päivätoiminnan ero on usein epäselvä ja työtoimintaa voidaan toteuttaa työllistymisen tukemisen välineenä tai päivätoiminnan osana. Kehitysvammaisten palvelut tulisi järjestää ensisijaisesti sosiaalihuoltolain perusteella, vaikka kehitysvammalain mukainen työtoiminta ja työhönvalmennus muistuttavat sosiaalihuoltolain mukaista vammaisten henkilöiden työtoimintaa. Kunnille ja kuntayhtymille tehdystä kyselystä vuonna 2019 selvisi, että vanhan sosiaalihuoltolain mukaisen työllistymistä tukevan toiminnan käyttö on vähäistä. Tämä on nähtävissä myös tilastoissa. Käytännössä kuitenkin kehitysvammaiselle henkilölle järjestetään työtoimintaa yleensä kehitysvammalain perusteella, koska sosiaalihuoltolain mukaista työtoimintaa ei ole pidetty riittävänä tai sopivana palveluna kehitysvammaiselle henkilölle. Lisäksi kehitysvammalain perusteella järjestetyt välttämättömät matkat työtoimintaan ovat asiakasmaksulain 4 §:n 2 kohdan perusteella maksuttomia, mikä tekee palvelusta osallistujalle taloudellisesti edullisemman²⁸.

Kehitysvammalain mukaista työtoimintaa ja työhönvalmennusta on toteutettu valtaosassa kuntia joko kokonaan tai enimmäkseen työ- ja päivätoimintakeskuksissa tai työpajoilla. Työtoiminnassa tarjotaan yksilövalmennusta tai -ohjausta, ryhmätoimintaa sekä työ- tai toimintakyvyn arviointia. Käytännössä kehitysvammaisten työtoiminta työ- ja päivätoimintakeskuksissa on usein jäänyt pysyväksi ratkaisuksi eikä työpaikalla tapahtuva avotyötoimintakaan ole usein johtanut palkkatyöhön²⁹.

Työtoimintaa on järjestetty myös ns. avotyötoimintana, jossa henkilö on sijoitettu työtehtäviin työtoimintakeskuksen ulkopuolelle tavallisille työpaikoille. Tämän toiminnan haasteeksi on saattanut muodostua se, että se muistuttaa työsuhteista työtä. Avotyö on kehittynyt käytännössä ja ollut käytössä 1980-luvulta lähtien. Kehitysvammaisille maksetaan yleensä rahallista korvausta työtoimintaan osallistumisesta. Tätä korvausta nimitetään useimmiten työosuusrahaksi. Työosuusrahaa on maksettu sekä työ- että päivätoiminnassa ja sen maksamisen määrät ja käytännöt vaihtelevat alueellisesti. Yhdenvertaisuuslain osittaisuudistuksen myötä lainsäädäntöön tehtiin muutoksia työelämään. Yhdenvertaisuusvaltuutetulla on jatkossa toimivalta käsitellä työelämän yksittäistapauksia ja työnantajan yhdenvertaisuuden edistämisvelvollisuuksia tarkennettiin ja lisättiin velvollisuus arvioida yhdenvertaisuutta myös työhönotossa.

28 Paanetoja, Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:20, <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161425>

29 Nevala, N., Pehkonen, I., Teittinen, A., & Vesala, H. T. (2018). Kehitysvammaisten toimintakykyyn ja työllistymiseen sekä sitä estävät ja edistävät tekijät. Kela.

Prosessi-indikaattorit

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman mukaisesti hallitus edistää vammaisten ja osatyökykyisten arvostusta työelämän täysivaltaisina jäseninä. Hallituksen tavoitteena on vahvistaa työelämän vastaanottokyvykkyyttä niin, että esim. osatyökykyisten, maahanmuuttajien, ikääntyneiden sekä matalan koulutustason tehtävissä toimivien henkilöiden työllistyminen paranee. Tarvittavat toimet selvitetään ja laaditaan kehittämisohjelma. Työ- ja elinkeinoministeriö vastaa ohjelman suunnittelusta ja toimeenpanosta. Vammaisten henkilöiden työllisyyden ja työelämäosallisuuden edistäminen on yksi osa tätä ohjelmaa.

Hallituksen tavoitteena on lisätä tietoisuutta vammaisten henkilöiden työllistymismahdollisuuksista. Hallitus kehittää työolosuhteiden järjestelytukea ja lisää sen tunnettuutta työnantajille ja TE-asiantuntijoille. Tavoitteena on myös luoda kannustumia työnantajille työn tarjoamiseksi vammaisille henkilöille. Vammaisten yrittäjien toimintaedellytyksiä niin ikään parannetaan.

Toimivat työvoima- ja elinkeinopalvelut ovat keskiössä, kun tavoitellaan vammaisten henkilöiden mahdollisimman nopeaa ja sujuvaa työllistymistä. Parhaillaan valmistellaan historiallisen suurta uudistusta, jossa TE-palvelut siirtyvät kunnille 1.1.2025. Uudistus on tärkeä osa hallituksen työllisyystoimien kokonaisuutta. Sen tavoitteena on järjestää työllisyyspalvelut siten, että ne tukevat mahdollisimman tehokkaasti kuntien ja alueiden elinvoimaa ja kilpailukykyä, lisäävät työllistymistä ja hyödyntävät kuntaekosysteemin monia mahdollisuuksia: työllistyminen tehostuu, kun työllisyyspalvelut, kunnan koulutuspalvelut sekä elinkeinopalvelut ovat saman järjestäjän vastuulla. Työ- ja elinkeinoministeriö vastaa työvoimapalvelujen yleisestä ohjauksesta, kehittämisestä ja valvonnasta sekä seurannasta ja arvioinnista. Valtioneuvosto asettaa hallituskausittain työllisyyden edistämisen valtakunnalliset tavoitteet ja työ- ja elinkeinoministeriön yhteyteen asetetaan työllisyyden edistämisen valtakunnallinen neuvottelukunta (järjestämislaki 22 §).

Hallituksen tavoitteena on hyvä työelämä. Hallitus edistää työelämässä sukupuolten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Se haluaa kitkeä kaikenlaisen syrjinnän työelämästä. Hallituksen yhtenä tavoitteena on toteuttaa toimintaohjelma, joka lisää työelämässä aliedustettujen ryhmien, kuten vammaisten, romanien ja eri maahanmuuttajaryhmien työelämään osallistumista. Lisäksi hallitus poistaa työelämässä esiintyviä syrjiviä käytäntöjä ja rakenteita edistämällä syrjintää koskevan lainsäädännön noudattamista tehokkaammalla informoinnilla.

Vammaisten henkilöiden työllisyydestä ei ole Suomessa tarkkoja tilastoja. Suomessa ei ylläpidetä rekisteriä, josta yksiselitteisesti ilmenisi työelämässä tai työttömänä olevien vammaisten ihmisten määrä. Tämä tekee eri vammaisten henkilöiden työllisyyden seurannasta sekä politiikkatoimien arvioinnista ja seurannasta vaikeaa. EU:n tulo- ja elinolotilastot, Kelan tilastot sekä THL:n selvitykset antavat kaikki hieman erilaiset luvut vammaisten ihmisten työllisyydestä. Kaiken kaikkiaan vammaisten työllisyysasteen on arvioitu olevan noin kolmannes väestön keskimääräisestä. Vammaisfoorumin ja Ihmisoikeuskeskuksen (2018) toteuttamassa kyselyssä vammaisten ihmisten työllisyysasteeksi arvioitiin 20 prosenttia.

Komissio on kehottanut jäsenvaltioita asettamaan vuoteen 2024 mennessä tavoitteet vammaisten henkilöiden työllisyysasteen nostamiseksi ja työllisyyserojen kaventamiseksi. Lisäksi Euroopan tilintarkastustuomioistuin toi kertomuksessaan esille puutteet vammaisten henkilöiden tilastoinnissa. Tieto vammaisten työllisyyden laajuudesta on tärkeää korkean työllisyysasteen edellyttämien toimien suunnittelemiseksi.

Marinin hallitusohjelman (2019-2023) Työkykyohjelman tavoitteena oli saada yksilöiden olemassa oleva työkyky käyttöön tukemalla työ- ja toimintakykyä ja työllistymistä sekä ehkäisemällä työkyvyttömyyttä. Ohjelma pyrki lisäämään osatyökykyisten työttömien työllistymisen edellytyksiä, työ- ja toimintakykyä ja yhteiskunnallista osallisuutta. Lisäksi tavoitteena oli luoda monialainen palvelukokonaisuus, jossa osatyökykyisten työttömien työkyvyn tuen tarve tunnistetaan ja jossa palvelut ja palvelupolut toimivat asiakaslähtöisesti.

Työkykyohjelmassa toteutetun arviointi ja seurantatutkimuksen mukaan työkyvyn tuen asiakkaat kokivat palvelujen vastanneen pääsääntöisesti hyvin heidän tarpeisiinsa. Asiakkaiden taustalla oli usein pitkittynyttä työttömyyttä, terveyden ja työkyvyn vajeita sekä työttömyys- ja sairausetuksien käyttöä. Palvelu tavoitti henkilöitä, jotka olivat työkykyä ja työllistymistä tukevien palvelujen ulkopuolella. Sote-palvelujen Työkyvyn tuen tiimit toteutettiin monialaisesti ja moniammatillisesti. Yhteistyökumppaneita olivat muun muassa TE-palvelut ja Kela. Osana ohjelmaa todettiin, että sosiaalihuollossa toteutettu työllistymiseen tähtäävä pitkäkestoinen tuetun työllistymisen työhönvalmennus on tarpeellinen ja toimiva keino vammaisten työllistämässä. Vammaisilla asiakkailla työhönvalmennusta tuki myös vammaispalvelujen asiakkuus.

Työkyvyn tuen palveluiden juurtuminen sosiaali- ja terveyskeskuksiin on nyt tärkeää, jotta monialaisten palveluiden myönteinen kehityskulku ei katkea. Tätä juurruttamistyötä tukee Suomen kestävän kasvun ohjelma, jonka avulla työkyvyn tuen palvelut tuodaan uusille alueille ja samalla mahdollistetaan kansallinen

kehittäminen (Työkykyohjelman laajennus). Sosiaali- ja terveysministeriö on myöntänyt 4,5 miljoonaa euroa valtionavustusta kuuden hyvinvointialueen käyttöön vuosille 2023–2024.

Osana Kestävän kasvun ohjelmaa kehitetään digitaalista palvelua työ- ja toimintakyvyn itsearviointiin (Omavire). Vuoden 2024 aikana Omavireen eri toiminnallisuudet toteutetaan ja siirretään tuotantoon vaiheittain. Palvelua pilotoidaan hyvinvointialueilla vuosineljänneksillä 2–4.

Orpon hallitusohjelman kirjauksen mukaista uutta Työkykyohjelmaa ollaan suunnittelemassa (myös TEM mukana yhteistyössä). Osana ohjelmaa huomioidaan myös laatuperusteisen työhönvalmennuksen vahvistaminen esimerkiksi sosiaali- ja vammaispalveluissa, työnantajayhteistyö työssä pysymisen vahvistamiseksi ja uusien työpaikkojen luomiseksi osatyökykyisille työttömille ja vammaisille henkilöille. Toimenpiteet alkaisivat vuonna 2025.

Lopputulosindikaattorit

Vammaisten ihmisten työllistymisen yksi keskeisin este on työelämässä tapahtuva syrjintä. Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosiraportin mukaan (2022) syrjintäperusteista eniten yhteydenottoja tuli vammaisuuden perusteella. Oikeusministeriön 2021 julkaiseman perusoikeusbarometrin mukaan viimeisen viiden vuoden aikana 39 prosenttia vammaisista henkilöistä ilmoitti kokeneensa syrjintää työssä tai työnhaussa.

Työ- ja elinkeinoministeriön työnvälitystilaston mukaan vammaisia tai pitkäaikaissairaita työttömiä työnhakijoita oli marraskuun 2023 lopussa noin 30 500 henkilöä. Määrä on pysynyt melko vakaana viime vuodet. Luku nousi hieman koronaviruksen seurauksena, mutta on vuoden 2023 aikana palannut takaisin vuoden 2018 tasolle. On huomattava, että TE-hallinnon asiakastietojärjestelmään terveystieto voidaan kirjata vain, jos pitkäaikaissairaus tai vamma heikentää asiakkaan mahdollisuuksia saada työtä, valita ammattinsa tai edetä urallaan.

TE-toimiston asiakastietojärjestelmään merkittyjen vammaisten ja pitkäaikaissairaiden työttömien määrä ei kuvaa koko kohdejoukkoa. Kohderyhmään laajasti ymmärrettynä kuuluisivat myös ne henkilöt, jotka eivät syystä tai toisesta ole rekisteröityneet työnhakijoiksi. Yhtenä erityisryhmänä ovat työkyvyttömyyseläkettä saavat työttömät, jotka aktiivisesti eivät hae työtä joko lainkaan tai eivät tee sitä TE-palvelujen avulla. Ainakin välillisesti on olemassa viitteitä, että sosiaalihuoltolain

mukaiseen vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevaan toimintaan ja työtoimintaan tai kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain mukaisiin palveluihin osallistuvat eivät useinkaan ole ilmoittautuneet työnhakijoiksi.

Kehitysvammaisten henkilöiden työtoiminnan asiakasmäärät tilastoidaan yhdessä sosiaalihuoltolain mukaisen työtoiminnan kanssa. Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen mukaan näissä työtoiminnoissa oli 8 595 henkilöä 31.12.2022. Mukaan lasketaan työ- ja toimintakeskusten järjestämän toimintakykyä ylläpitävän ja sitä edistävän toiminnan asiakkaat (sosiaalihuoltolaki 27 e §:n mukaisen toiminnan asiakkaat ja kehitysvammalaki 2 §:n kohdan 4 mukaisen toiminnan asiakkaat). Vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevassa toiminnassa oli 1 818 henkilöä 31.12.2022 (sosiaalihuoltolaki 27 d §:n mukaisen toiminnan asiakkaat).

Yhteenveto ”Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta” -selvityksen tuloksista, Työ ja työllistyminen:

”Monien vammaisten ihmisten kohdalla oikeus työhön yhdenvertaisesti muiden kanssa ei toteudu tällä hetkellä. Vastaajista noin 40 prosenttia oli kokenut syrjintää työnhaussa viimeisen 12 kuukauden aikana. Vastaavasti syrjinnästä työpaikallaan viimeisen 12 kuukauden aikana raportoi 34 prosenttia vastaajista. Yli 60 prosenttia vastaajista arvioi, että vammaisten oikeus saada ja tehdä työtä yhdenvertaisesti muiden kanssa toteutui Suomessa huonosti tai melko huonosti. Avovastausten perusteella kehitysvammaisten ihmisten oli lähes mahdotonta työllistyä avoimille työmarkkinoille. Kehitysvammaisille ihmisille suunnatun työtoiminnan ongelmaksi nähtiin erityisesti työosuusrahan alhaisuus.”

Tavoitteet ja toimenpiteet yhdenvertaisen työllistymisen ja työn saannin vahvistamiseksi

Tavoite: Varmistetaan eri viranomaisten osaaminen ja toimiva monialainen yhteistyö vammaisten henkilöiden työllistymistä edistävissä palveluissa.

Toimenpide:

49. Tarkistetaan olemassa oleva koulutusmateriaali ja koulutus-käytännöt sekä tuotetaan koulutusmateriaalia yhteistyössä asianomaisten tahojen kanssa.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: STM ja TEM

Tavoite: Kehitetään työolosuhteiden järjestelytukea ja lisätään sen tunnettuutta työnantajille ja TE-asiantuntijoille.

Toimenpide:

50. Työolosuhteiden järjestelytuen käyttö on ollut vähäistä, mikä osittain johtuu siitä, että tukea ja sen käyttökohteita ei tunneta riittävän hyvin. Selvitetään järjestelytuen ja muiden vammaisten työllistymistä edistävien palvelujen kattavuus ja kehitetään järjestelytukea selvityksessä saatujen kehittämistarpeiden pohjalta. Tuotetaan lisäksi tarvittaessa koulutusmateriaalia ja työnantajille suunnattuja palvelukuvauksia.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: TEM

Tavoite: Selvitetään vammaiskiintiötä osana työ- ja elinkeinoministeriön selvitystä eri eurooppalaisissa maissa käytössä olevista malleista haastavasti työllistyvien palkkaamisen tukemiseksi.

Toimenpide:

51. Käydään läpi olemassa olevaa selvitys- ja tutkimustietoa eurooppalaisista vammaiskiintiömalleista.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: TEM

4.11 Riittävä elintaso ja sosiaaliturva (Vammaisyleissopimus 28 artikla)

Vammaisille henkilöille tulee turvata oikeus riittävään omaan ja perheidensä elintasoon ja sosiaaliturvaan. Heille tulee turvata riittävä ravinto, vaatetus ja asuminen. Oleellista on kohtuuhintaisten palveluiden, laitteiden ja muun avun saaminen vammaisuuteen liittyviin tarpeisiin.

Rakenneindikaattorit

Suomalainen sosiaaliturva koostuu toimeentuloa turvaavista etuuksista, tuista ja palveluista. Toimeentuloturva koskevaa lainsäädäntöä ovat muun muassa sairausvakuutuslaki (1224/2004), laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista (566/2005), laki vammaisetuksista (570/2007), kansaneläkelaki (568/2007), laki takuueläkkeestä (703/2010), työeläkelait, työtapaturma- ja ammattitautilaki (459/2015), liikennevakuutuslaki (460/2016), työttömyysturvalaki (1290/2002), laki yleisestä asumistuesta (938/2014), laki eläkkeensaajan asumistuesta (571/2007), laki toimeentulotuesta (1412/1997) ja opintotukilaki (65/1994).

Vammaisetuksista annetussa laissa (570/2007) säädetään vammaisetuksista, joiden tarkoituksena on tukea Suomessa asuvan vammaisen tai pitkäaikaisesti sairaan henkilön selviytymistä jokapäiväisessä elämässä, osallistumista työhön tai opiskeluun sekä hänen toimintakykynsä ylläpitämistä, hänen kotona asumistaan,

kuntoutustaan ja hoitoaan. Vammaisetuuksia ovat alle 16-vuotiaan vammaistuki, 16 vuotta täyttäneen vammaistuki, eläkettä saavan hoitotuki sekä hoitotuen osana maksettava veteraanilisä.

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea totesi järjestökantelua (no. 172/2018) koskevassa 15.2.2023 julkistetussa ratkaisussaan Suomen sosiaaliturvan tason olevan liian alhainen kattaakseen etuudensaajan perustarpeet uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan edellyttämällä tavalla. Suomi on saanut sosiaalisten oikeuksien komitealta myös aikaisemmin moitteita perusturvan riittämättömästä tasosta.

Prosessi-indikaattorit

Hallitusohjelman ja julkisen talouden suunnitelman vuosille 2025–2028 perusteella on toteutettu ja toteutetaan useita sosiaaliturvalainsäädännön muutoksia, joiden pääasiallisena tavoitteena on osaltaan vahvistaa julkista taloutta ja työllisyyttä. Muutokset koskevat muun muassa Kelan kuntoutusrahoja, kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkettä, vammaisetuuksia, sairauspäivärahaa, työttömyysturvaa, lapsilisää, eläkkeensaajan asumistukea, yleistä asumistukea, toimeentulotukea, lääkekorvausten vuosiomavastuuta eli ns. lääkekattoa, aikuiskoulutusetuuksia ja sosiaaliturvan indeksijäädytyksiä. Sosiaaliturvan indeksijäädytysten ulkopuolelle on kuitenkin rajattu toimeentulotuki, vammaisetuudet, rintamalisät, eläkkeet ja elatustuki. Etuuksia ja tukia koskevat muutokset tulevat voimaan vaiheittain. Hallituksen esitysten luonnosten lausuntokierroksilla on saatu laajasti palautetta vammaisjärjestöiltä.

Hallitusohjelma sisältää myös kirjauksen julkisen terveydenhuollon asiakasmaksujen maltillisesta korottamisesta, jolla tavoitellaan yhteensä 50 miljoonan euron sopeutusta julkiseen talouteen. Korotuksen tarkoituksena on osaltaan vahvistaa julkista taloutta ja siten hyvinvointialueiden taloudellista kestävyyttä yhdenvertaisten palvelujen tuottamiseen. Hallitusohjelman mukaan korotukset on tarkoitus toteuttaa vuoden 2025 alusta lukien. Hallitusohjelman mukaan asiakasmaksujen korottaminen toteutetaan erikoissairaanhoidon painottaen mahdollisimman oikeudenmukaisesti ja eriarvoisuutta lisäämättä niin, etteivät maksut ole este palvelujen saamiselle.

Kehysriihessä 15.–16.4.2024 päätettiin lisäksi 100 miljoonan euron lisäsäästö-tavoitteista, jotka on tarkoitus toteuttaa asiakasmaksujen korotuksilla. Lisäsäästöt on tarkoitus toteuttaa korottamalla sekä perustason että erikoissairaanhoidon asiakasmaksujen enimmäismääriä, kuitenkin erikoissairaanhoidon hallitusohjelman mukaisesti painottaen.

Työkyvyttömyyseläkkeen ja työansioden yhteensovittamista koskevan lineaarisen mallin valmistelu keskeytettiin viime hallituskaudella työmarkkinajärjestöjen eriävien näkemysten vuoksi.

Nykyisen hallituksen ohjelmassa on kirjaus, että otetaan käyttöön julkisen talouden kannalta kustannustehokas osatyökyvyttömyyden ja täyden työkyvyttömyyseläkkeen lineaarimalli, joka tukee palkan ja eläkkeen yhteensovittamista, niin että työnteko kannattaa aina. Lisäksi hallitusohjelmassa on kirjaus työkyvyttömyyseläkkeen lepäämissäännöksen vakinaistamisesta.

Hallitusohjelman mukaisesti lineaarista mallia koskeva taustavalmistelu on aloitettu. Lepäämislain vakinaistamisen tarvetta arvioidaan myöhemmin.

Parlamentaarinen sosiaaliturvakomitea jatkaa työtään pääministeri Petteri Orpon hallituskaudella. Sosiaaliturvakomitean toimikausi on 23.3.2020–31.3.2027. Ensimmäisellä kaudellaan sosiaaliturvakomitea valmisteli välimietinnön, joka sisältää komitean 31 ehdotusta tuleville hallituksille sosiaaliturvan uudistamiseksi sekä linjaukset komitean toisen kauden työlle. Välimietintö julkaistiin alkuvuodesta 2023 ja se oli laajalla lausuntokierroksella.

Sosiaaliturvakomitean tehtävänä on tehdä ehdotuksia ja aloitteita sosiaaliturvan uudistamiseksi sekä toteuttaa niitä koskevat esiselvitykset ja arvioinnit. Komitea linjaa tulevaisuuden sosiaaliturvan visiosta ja periaatteista. Se käsittelee perusturvaa, ansioturvaa, vähimmäisturvaa sekä niiden välistä yhteyttä ja rahoitusta, ja lisäksi palvelujen nykyistä parempaa yhteensovittamista etuuksiin. Työssä otetaan huomioon elämäntilanteiden moninaisuus ja niiden muutokset sekä siirtymät etuudelta toiselle.

Sosiaaliturvakomitea käsittelee syksyllä 2023 alkaneella toisella kaudellaan etuuksien yksilö- ja perhekohtaisuutta, etuuksien yhdistelmiä sekä sosiaaliturvan tasoa. Lisäksi komitea arvioi miten eri etuudet ja palvelut vastaavat ihmisten erilaisiin elämäntilanteisiin. Tässä yhteydessä tarkastellaan muun muassa työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyviä etuuksia ja palveluja. Komitea myös seuraa yleistuen valmistelun etenemistä.

Vammaisten henkilöiden osallistumisen ja vaikuttamismahdollisuuksien turvaamiseksi Vammaisfoorumi ry on edustettuna sosiaaliturvakomitean pysyvissä asiantuntijoissa.

Lopputulosindikaattorit

Yhteenveto ”Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta”³⁰ -selvityksen tuloksista, Riittävä elintaso ja sosiaaliturva:

”Köyhyys on monelle vastaajista yhteinen kokemus, jolla voi olla huomattavan negatiivinen vaikutus mielenterveyteen. Huolimatta siitä, että kyselyn vastaajakunta on oletettavasti keskimääräistä paremmin toimeentulevia vammaisia ihmisiä, kyselyn vastaajista 19 prosenttia oli hakenut toimeentulotukea viimeisten 12 kuukauden aikana. Lisäksi kyselyn työssäkäyvistä vastaajista vain 34 prosenttia vastasi tulojen riittävän aina ja työttömistä vastaajista jopa 42 prosenttia vastasi, etteivät tulot lähtökohtaisesti riitä elämiseen. Riittämätön taloudellinen tuki ja vammaisuuteen liittyvät lisäkustannukset ovat monen vastaajan kannalta keskeisiä haasteita.”

Tavoitteet ja toimenpiteet riittävän elintason ja sosiaaliturvan vahvistamiseksi

Tavoite: Vammaisten ihmisten sosiaaliturvan kehittäminen.

Toimenpide:

52. Sosiaaliturvan uudistamisessa otetaan huomioon vammaisten ihmisten elämäntilanteet. Uudistamisessa varmistetaan vammaisten ihmisten ja heitä edustavien järjestöjen osallisuus sekä arvioidaan ja seurataan vaikutuksia vammaisiin ihmisiin, lapsiin, nuoriin ja perheisiin.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: STM

30 Katsui, Mietola, Laitinen, Honkasilta ja Ritvaniemi: Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta. Selvitys ihmisoikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa. Helsingin yliopisto, Helsinki; saatavilla verkossa <https://tuhat.helsinki.fi/ws/portalfiles/portal/283164457/loppuraportti.pdf>

Tavoite: Kehitetään asiakkaiden etuus- ja palvelutarpeiden tunnistamista ja päätösten ymmärrettävyyttä.

Toimenpide:

53. a) Kelassa on meneillään etuusrajat ylittävät kokeilut nuoriin ja opiskelijoihin sekä lapsiperheisiin liittyen. Tavoitteena kehittää kyseisten asiakasryhmien etuus- ja palvelutarpeiden tunnistamista kokonaisvaltaisesti ja sitä myötä tehdä aktiivisesti Kelan etuusrajoja ylittävää yhteistyötä. Muut asiakasryhmät tulevat kokeiluun mukaan vaiheittain.

b) Kehitetään etuuspäätösten ymmärrettävyyttä työ- ja toimintakykyetuksissa.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana ja jatkuva

Vastuutaho: Kela

Tavoite: Kehitetään ja sujuvoitetaan vammaisetuksien toimeenpanoa.

Toimenpide:

54. a) Selvitetään mahdollisuuksia alle 16-vuotiaan vammaistuen hakemuslomakkeen parantamiseen siltä osin, että rasituksen ja sidonnaisuuden kuvaaminen lomakkeella olisi helpompaa.

b) Pyritään helpottamaan vammaisetuksien hakemista myöntämällä enenevästi mahdollisuuksien mukaan pidempiä etuusjaksoja, jolloin tarve etuuden jatkohakemusten toimittamiselle vähenee.

c) Kehitetään toisen puolesta asiointia OmaKelassa

d) Hyödynnetään enenevästi automatiikkaa asiakkaiden etuus- ja palvelutarpeiden tunnistamisessa.

e) Selvitetään mahdollisuutta vika-termin poistamiseksi vammaisetuslainsäädännöstä.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana ja jatkuva

Vastuutaho: Kela

4.12 Kulttuuri-, virkistys- ja vapaa-ajan toiminta ja urheilu (Vammaisyleissopimus 30 artikla)

Vammaisilla henkilöillä on oikeus osallistua kulttuurielämään ja kehittää luovia, taiteellisia ja älyllisiä kykyjään ja ymmärrystään. On oleellista varmistaa tilojen ja palveluiden esteettömyys ja yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet.

Vammaisilla henkilöillä on oikeus yhdenvertaisesti muiden kanssa kulttuuri- ja kieli-identiteettiinsä, kuten viittomakielten ja kuurojen kulttuurin, tunnustamiseen ja tukeen.

Rakenneindikaattorit

Taiteesta ja kulttuurista saatavat kokemukset ovat tärkeitä meille kaikille. Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien sopimuksessa (TSS-sopimus) tunnustetaan jokaisen oikeus ottaa osaa kulttuurielämään. On tärkeä varmistaa, että toimimisesta riippumatta myös vammaisilla henkilöillä on oikeus osallistua kulttuurielämään ja kehittää luovia, taiteellisia ja älyllisiä kykyjään ja ymmärrystään.

On oleellista varmistaa tilojen ja palveluiden esteettömyys ja yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet, jotta saavutettavuus toteutuu mahdollisimman laaja-alaisesti kaikilla osa-alueilla.

Suomen kulttuuri-, liikunta- ja nuorisosektorit perustuvat vahvaan ja elinvoimaiseen kansalaisyhteiskuntaan. Opetus- ja kulttuuriministeriöllä on merkittävä rooli kulttuurin ja taiteen ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Tavoitteena on turvata kaikille mahdollisuudet osallistua yhdenvertaisesti kulttuuriin ja tuoda tasa-arvoisesti esiin luovuuttaan.

Liikunta-, nuoriso- ja kulttuuripolitiikkaa koskee laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta ja saavutettavuudesta (306/2019). Mainitun lain lisäksi näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten toimintamahdollisuuksia parantavia ajankohtaisia säädöksiä ovat EU:n lukemisedirektiivi (EU) 2017/1564 ja EU:n esteettömyysdirektiivi (EU) 2019/882. Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnon-alalle kuuluva Saavutettavuuskirjasto Celia on saavutettavan kirjallisuuden ja julkaisemisen asiantuntijakeskus, joka tukee yhdenvertaisuutta lukemisessa ja oppimisessa tarjoamalla palveluita näkövammaisille ja muille lukemisesteisille.

Opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa liikuntapolitiikan sekä nuorisotyön ja -politiikan yleisestä johdosta, yhteensovittamisesta ja kehittämisestä sekä liikunnan yleisten edellytysten luomisesta valtionhallinnossa. Myöntäessään avustuksia ministeriö ottaa huomioon, että hakija noudattaa yhdenvertaisuuslakia (1325/2014), tasa-arvolakia (609/1986), nuorisolakia (1285/2016) sekä liikuntalakia (390/2015). Käytännössä tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että avustuksia myöntäessään ministeriö ottaa huomioon näiden lakien noudattamisen.

Opetus- ja kulttuuriministeriö edellyttää liikuntaa edistäviltä järjestöiltä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia järjestöjen toiminta-avustushaun yhteydessä. Ministeriö arvioi ja seuraa suunnitelmien laatua ja kehitystä. Suunnitelmat vaikuttavat myönnettävän avustuksen määrään.

Opetus- ja kulttuuriministeriö edellyttää, että liikuntapaikkarakentamisen perustamishankkeet, joihin myönnetään valtionavustusta, täyttävät esteettömyydelle ja saavutettavuudelle asetetut vaatimukset. Lisäksi huomioidaan paraurheilun erityisvaatimusten toteutuminen. Opetus- ja kulttuuriministeriö avustaa liikuntapaikkarakentamisen tutkimus- ja kehittämishankkeita, joissa tuotetaan ohjeistusta liikuntapaikkarakentamisen esteettömyysratkaisusta.

OKM:n nimittämä urheilun eettisten asioiden neuvottelukunta toimii eri hallinnonalojen ja urheilun toimijoiden välisenä koordinaatio- ja yhteistyöelimenä. Neuvottelukunta toimii nyt kolmatta kautta (2023–2027). Yhdenvertaisuuden edistäminen on yksi niistä urheilun eettisistä kysymyksistä, joita neuvottelukunta käsittelee säännöllisesti. Neuvottelukunnan jäsenistöön kuuluvat muun muassa Suomen Paralympiakomitea, Ihmisoikeusliitto ja SETA.

Nuorisolain (1285/2016) tavoitepykälään (2 §) sisältyy yhtenä tavoitteena nuorten yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja oikeuksien toteutumisen edistäminen. Lain mukaisesti yhdenvertaisuuden (mukaan lukien vammaisten oikeudet) edistäminen otetaan lähtökohtaisesti huomioon, yhdenvertaisuuslain säännösten ohella, kaikessa nuorisotyön ja -toiminnan edistämisessä ja nuorisopolitiikassa sekä niihin liittyvässä valtionhallinnon ja kunnan vastuussa ja yhteistyössä sekä valtionrahoituksessa lain soveltamisalan mukaisesti. Nuorisolain 1 §:ään sisältyy vielä erikseen säännös siitä, että sen lisäksi mitä nuorisolaissa säädetään, noudatetaan Suomea sitovia kansainvälisiä velvoitteita (mukaan lukien YK:n vammaisyleissopimus).

Nuorisolain nojalla annetun valtioneuvoston asetuksen 5 § mukaan valtakunnallisten nuorisolaan järjestöjen valtionapukelpoisuutta arvioidessa huomioidaan miten yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja osallisuuden edistäminen toteutuu järjestön sisäisessä toiminnassa ja yhteiskunnallisesti järjestön tavoitteiden ja sen

toteuttamien toimenpiteiden kautta sekä kuinka saavutettavaa järjestön toiminta on eri ryhmiin kuuluvien nuorten kannalta. Ministeriö myös seuraa, onko avustusta saavilla valtakunnallisilla nuorisoalan järjestöillä voimassa olevat tasa-arvosuunnitelmat, yhdenvertaisuussuunnitelmat tai niiden yhdistelmät.

Kulttuuripolitiikan osalta opetus- ja kulttuuriministeriön tehtävä on huolehtia kulttuurin toimialan lainsäädännöstä, hallintorakenteesta ja -käytännöistä, rahoituksesta, strategisesta ohjauksesta ja muista yleisistä toiminnan ja sen kehittymisen edellytyksistä. Osallisuuden edistäminen kulttuurin avulla ja kulttuuriosallistumisen kynnysten madaltaminen ovat keskeisiä kulttuuripolitiikan tavoitteita.

Valtionavustuksia myönnettäessä opetus- ja kulttuuriministeriö ottaa huomioon tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslakien noudattamisen. Opetus- ja kulttuuriministeriön tavoitteena on vuodesta 2025 alkaen ottaa taiteen ja kulttuurin valtakunnallisten yhteisöjen yleisavustusten haussa käyttöön toiminnan vastuullisuutta koskevia arviointikriteereitä. Tässä yhteydessä on mahdollista kiinnittää huomiota myös yhdenvertaisuuden ja saavutettavuuden edistämiseen.

Prosessi-indikaattorit

Opetus- ja kulttuuriministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön asettaman Taiku 4 -yhteistyöryhmän (2023–2027) tavoitteena on edistää ja koordinoita sosiaali- ja terveydenhuollon sekä kulttuurin ja taiteen kansallisen tason toimijoiden yhteistyötä kulttuurihyvinvoinnin palveluiden kehittämisessä sekä lisätä yhteiskunnallista tietoisuutta kulttuurin ja taiteen hyvinvointivaikutuksista.

Opetus- ja kulttuuriministeriö valmisti toimenpideohjelman taiteen ja kulttuurin moninaisuuden edistämiseksi 2023. Toimenpideohjelman jalkauttamiseksi käynnistettiin kuukausittaiset verkkoklinikat virkamiehille ja muille kulttuurialan toimijoille Kulttuuria kaikille -palvelun vetämänä.

Yleisillä kirjastoilla on erityinen merkitys vammaisten henkilöiden kulttuuristen oikeuksien edistämiseksi. Yleisiä kirjastoja koskevan lain tavoitteena on edistää väestön yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen ja kulttuuriin, tiedon saatavuutta ja käyttöä, lukemiskulttuuria ja monipuolista lukutaitoa, mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen ja osaamisen kehittämiseen sekä aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta. Opetus- ja kulttuuriministeriö tukee Kuurojen Liiton ylläpitämän viittomakielisen kirjaston toimintaa vuosittaisella valtionavustuksella.

Vuoden 2023 alussa tuli voimaan laki Saavutettavuuskirjasto Celiasta, joka korvasi aiemman lain Näkövammaisten kirjastosta. Lain uudistuksella turvattiin kirjaston tehtävää edistää palvelujensa avulla näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten henkilöiden yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa myös tulevaisuudessa. Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla toimivalla Taiteen edistämiskeskuksella on vuosittaisena tukimuotona avustus osallisuuden ja kulttuurihyvinvoinnin edistämiseen.

Opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää vuosittain hankeavustusta Kehitysvamma-liiton alaiselle Selkokeskukselle, joka edistää selkokirjallisuutta ja jakaa edelleen tuotantotukea selkokirjojen tekijöille. Selkokieltä tarvitsee yli 10 % väestöstä ja määrä on kasvussa. Lastenkulttuurin toimitus OKM on tukenut taideharrastusten saavutettavuutta erityistä tukea tarvitseville lapsille ja nuorille kuten SATA2-hankkeella (2018–2019)³¹ ja Saavutettava Harrastamisen Suomen malli -hankkeella (2023–2024) Saavutettava Harrastamisen Suomen malli -lastenkulttuuri.fi

Harrastamisen Suomen mallissa edistetään lasten ja nuorten, mukaan lukien vammaisten lasten ja nuorten, yhdenvertaisia mahdollisuuksia mieluisaan ja maksuttomaan harrastamiseen koulupäivän yhteydessä. Opetus- ja kulttuuriministeriön myöntää vuosittain harrastamisen Suomen mallin avustuksia kunnille.

Pääministeri Orpon hallitusohjelmassa ei ole suoraa viittausta vammaisurheilun edistämiseen. Hallitusohjelmassa painotetaan kuitenkin tasa-arvoista mahdollisuutta liikunnan harrastamiseen sekä jokaiselle turvallista harrastamista. Vammaisten liikunnan integraation toteutuminen edellyttää laajoja ennakoivia toimia, ei ainoastaan puuttumista syrjintätapauksiin. Keskeisintä on, että vammaisten liikunnan edistämismääräys otetaan huomioon kaikessa liikunta-sektorin toiminnassa ja avustusten jaossa.

Liikkuva koulu on koordinoanut opetus- ja kulttuuriministeriön tukemia koulupäivän liikkumista edistäviä hankkeita. Rahoitetuissa hankkeissa on ollut mukana myös soveltavan liikunnan tai erityisen tuen tarpeessa olevien oppilaiden liikkumista edistäviä sisältöjä, muun muassa oppimis- ja ohjauskeskus Valterin toteuttama Iloon yli esteiden -hanke jalkautui kouluihin osana Liikkuvaa koulua vuonna 2018. Hankkeen tavoitteena oli lisätä jokaisen oppilaan, unohtamatta erityisen tuen tarpeessa olevia koululaisia, mahdollisuutta osallistua koulupäivän aikana tapahtuviin liikunnallisiin hetkiin, muun muassa liikuntatunneille, toiminnalliseen opetukseen ja välitunneille. Hanke tuotti ideapankin, jonka sisältöjä on otettu käyttöön peruskouluissa.

31 <https://www.lastenkulttuuri.fi/sata2/>

Vuoden 2023 hankeverkostossa on ollut muun muassa Lasten liikunnan tuen Liikkuminen osana varhaiskasvatuksen kolmitasoista tukea -hanke. Hankkeessa pilotoidaan malli, jossa oppilaitoksen lähihoitaja- ja lastenohjaajaopiskelijoille tarjotaan aito oppimisympäristö päästä seuraamaan ja toteuttamaan liikkumisen käyttämistä yleisen tuen välineenä. Hanke on järjestänyt myös webinaareja varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Liikkuva koulu -viestinnässä on nostettu esille tuen tarpeessa olevien oppilaiden tukemista. Esimerkiksi vuonna 2023 julkaistussa Liikkuva ja oppiva -podcastissa pohdittiin, mitkä asiat ovat tärkeitä toimintakyvyltään erilaisten lasten liikkumisen huomioinnissa? Asiantuntijavieraat kertoivat, miten lähtevät omassa työssään liikkeelle, jos ryhmässä on erityistä tukea tarvitseva lapsi.

Liikkuva varhaiskasvatus -verkoston tuottamaa Liikkumisen inklusion käsikirja varhaiskasvatukseen (opinnäytetyö) on levitetty valtakunnallisen viestinnän, verkostojen ja seminaarin kautta. Sisältö pohjautuu liikkumisen inklusion tukemiseen, jolla tarkoitetaan sellaisia liikkumista edistäviä toimia, jotka soveltuvat kaikille ja edesauttavat jokaisen lapsen mahdollisuuksia liikkua osana varhaiskasvatuksen laadukasta perustoimintaa.

Yhdenvertaisuuden huomioiminen kulkee läpileikkaavasti kaikissa Liikkuvat -toiminnoissa. Asian tueksi on tuotettu esimerkiksi Liikkuva opiskelu -koordinaattoreille suunnattu tukimateriaali, jonka avulla teemaa voidaan tarkastella arjen eri toiminnoissa ja erityisesti opiskelijoille suunnattujen liikkumista tukevien palvelujen suunnittelussa ja toteutuksessa.

Valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma (VANUPO) on poikkihallinnollinen, valtioneuvoston päättämä ohjelma, joka hyväksytään joka neljäs vuosi. Voimassa olevan, vuosille 2024–2027 hyväksytyn ohjelman teemana on ”Vahvistetaan nuorten hyvinvointia monialaisin toimenpitein”. VANUPO edistää kaikkien nuorten yhdenvertaisten mahdollisuuksien toteutumista ja sen toimeenpanossa otetaan huomioon nuorten erilaiset lähtökohdat, alkuperä ja toimintakyky. Ohjelmaan sisältyvässä toimenpidekokonaisuudessa muun muassa pilotoidaan nuorten osallistumisrakenteita valtionhallinnossa. Nuorten kuulluksi tulemistä edistävissä toimenpiteissä otetaan huomioon erityisesti eri ryhmiin kuuluvien nuorten yhdenvertaiset mahdollisuudet, selkeäkielisyys ja viestinnän monikanavaisuus. Toimenpiteissä luodaan ilmapiiri, jossa kaikki omalla toiminnallaan edistävät yhdenvertaista, kunnioittavaa ja avointa keskustelua. Nuorisolakiin sisältyvät säännökset valtakunnallisista nuorisoalan osaamiskeskusten valtionapukelpoisuuden hyväksymisestä ja niiden rahoituksesta.

OKM tukee vähemmistöihin kuuluviin nuoriin liittyvää toimintaa muun muassa nuorisotalon järjestöjen yleisavustuksien kautta sekä erinäisin erityisavustuksin, jotka vaihtelevat vuosittain järjestöjen lähettämien hankehakemusten mukaan. Yhdenvertaisuus on nuorisotyön ja -politiikan määrärahoissa tärkeä avustamisen mittari.

Lopputulosindikaattorit

Osin opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama kulttuuripolitiikan tutkimussäätiö Cupore teki ministeriön toimeksiannosta vuonna 2017 selvityksen Yhdenvertainen kulttuuri! Selvitys vammaisyhteisöjen kulttuuritoimintaan ja kulttuurin saavutettavuuden edistämiseen myönnettävistä valtionavustuksista. Selvityksessä tuodaan esiin, kuinka julkinen tuki on ollut edellytys vammaisyhteisöjen kulttuuritoiminnan säilymiselle ja kehittämiselle sekä vammaisille henkilöille saavutettavien taide- ja kulttuuripalvelujen lisääntymiselle, mutta huomiota kiinnitetään myös tuen riittämättömyyteen ja sen epätasaiseen jakautumiseen.

Valtion liikuntaneuvosto toteutti Liikkuva koulu -arvioinnin keväällä 2019.³² Liikkuvan koulun yhtenä tavoitteena ollut oppilaiden osallisuuden lisääminen on toteutunut kohtuullisesti toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa. Arvioinnin perusteella oppilaiden osallisuus erityisesti Liikkuva koulu -toiminnan arvioinnissa vaatii kehittämistoimia kunnissa ja kouluissa. Käytettävissä olevan aineiston perusteella ei ollut mahdollista arvioida kovin laajalti, onko vähiten liikkuvien tai erityisryhmien osallisuus lisääntynyt kouluissa. Aineisto antoi viitteitä siitä, että erityisryhmien ja vähemmistöjen huomiointi on vaihdellut paikallisesti. Liikkuva koulu -ohjelman yhtenä keskeisenä tavoitteena on tukea kaikkien oppilaiden osallisuutta ja näin vahvistaa koulujen ja hankkeiden inklusiivista toimintaa.

Valtion liikuntaneuvosto toteutti keväällä 2021 selvityksen soveltavan liikunnan tilanteesta kunnissa.³³ Selvitys osoitti vammaisten liikkujien tarpeiden vaihtelevan voimakkaasti asuinympäristön sekä vammojen ja sairauksien aiheuttamien rajoitteiden mukaan. Monilla kohderyhmään kuuluvilla on useita rajoitteita, ja heille näyttäisi olevan muita haastavampaa käyttää liikunnan palveluja. Selvityksen perusteella resurssien taso kunnissa ja päävastuullisten järjestäjätahojen ryhmien määrät olivat vuonna 2019 edellisiin tarkasteluvuosiin verrattuna pääpiirteittäin ennallaan.

32 Valtion liikuntaneuvoston julkaisu 2019:4

33 Valtion liikuntaneuvoston julkaisu 2021:3

Yhteenveto ”Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta”³⁴ -selvityksen tuloksista, Kulttuuri-, virkistys- ja vapaa-ajan toiminta ja urheilu:

”Vammaiset ihmiset eivät ole yhdenvertaisessa asemassa suhteessa muuhun väestöön vapaa-ajan osallisuuden osalta. Heikoiten oikeus osallistua kulttuuri-, virkistys- ja vapaa-ajantoimintaan ja liikuntaan toteutuu alle 17-vuotiaiden vammaisten ihmisten kohdalla, joista valtaosa ei pysty osallistumaan heitä kiinnostavaan kulttuuri- ja vapaa-ajantoimintaan. Huomionarvoista on, että 13–16-vuotiaista vastaajista 64 prosenttia ja alle 13-vuotiaista vastaajista jopa 78 prosenttia ei pystynyt harrastamaan itselleen mielekästä liikuntaa ja urheilua. Monen vastaajan osalta liikunta- ja kulttuuriharrastamista rajoittaa harrastuspaikkojen ja liikunta- ja kulttuuritilojen fyysinen esteellisyys. Osalla harrastamista ja vapaa-aikaan osallistumista rajoittavat vammaispalveluiden ja tulkkauspalveluiden puutteet tai riittämättömyys, esimerkiksi henkilökohtaisen avun määrässä, viittomakielen tulkkauksen ja apuvälineiden saatavuudessa. Esteenä osallistumiselle voi olla myös puutteet tarpeiden mukaisten harrastusmahdollisuuksien tarjonnassa (esim. erityisliikunta- tai harrastusryhmät). Yhteenvetona voidaan todeta, että myös vapaa-ajan kohdalla vammaiset henkilöt kohtaavat erilaisten esteiden kasaantumista ja osallistumisen mahdollisuuksiin vaikuttavat liikunta- ja kulttuuritilojen esteettömyys, tarpeiden mukaisten harrastusmahdollisuuksien tarjonta ja näissä tapahtuva alueellinen vaihtelu, sekä vammaispalveluiden tarpeidenmukainen toteutuminen.”

34 Katsui, Mietola, Laitinen, Honkasilta ja Ritvaniemi: Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta. Selvitys ihmisoikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa. Helsingin yliopisto, Helsinki; saatavilla verkossa <https://tuhat.helsinki.fi/ws/portalfiles/portal/283164457/loppuraportti.pdf>

Tavoitteet ja toimenpiteet kulttuuri-, virkistys- ja vapaa-ajan toimintaan ja urheiluun osallistumisen vahvistamiseksi

Tavoite: Arvioidaan paraurheilun organisoituminen ja tila Suomessa.

Toimenpide:

55. Suomessa on arvioitu huippu-urheilua useita kertoja viime vuosikymmenen aikana, mutta paraurheilua ei ole huomioitu arvioinneissa perusteellisesti. Arviointi tuottaa kokonais kuvan paraurheilun rakenteista ja organisoitumisesta Suomessa sekä arvioi järjestelmän toimivuutta ja vaikuttavuutta. Arvioinnissa tarkastellaan myös lajiliittointegraation nykytilaa. Arviointi tuottaa kehittämis- ja toimenpide-ehdotuksia valtionhallinnolle, Suomen Paralympiakomitealle, Suomen Olympiakomitealle ja sen huippu-urheiluyksikölle, Urheiluakatemioiden, KIHU:lle ja lajiliitoille paraurheilun kehittämiseksi Suomessa.

Aikataulu: arviointi valmistuu syyskuussa 2024

Vastuutaho: OKM

Tavoite: Selvitetään soveltavan liikunnan kuntapalvelut.

Toimenpide:

56. Soveltavan liikunnan palveluista on tehty systemaattista selvitystyötä noin neljän vuoden välein vuodesta 2000 lähtien. Edellinen selvitys kuntien soveltavan liikunnan palveluista koskee vuotta 2019. Selvityksessä tarkastellaan muun muassa kuntien soveltavan liikunnan palveluiden järjestämistä/organisointia ja asemaa kunnassa, resursointia, tarjottavia palveluita, tukea järjestöille ja liikuntaolosuhteita. Selvityksen tulosten perusteella laaditaan yleiset ja koulutusalaan liittyvät kasvatusalan kehittämissuositukset, joiden avulla kasvatusalan koulutuksissa voidaan huomioida aiempaa paremmin liikkumisen ja liikunnan edistäminen.

Aikataulu: selvitys valmistuu elokuussa 2024

Vastuutaho: OKM

Tavoite: Edistetään vammaisten henkilöiden osallisuutta taide- ja kulttuuritoiminnassa.

Toimenpiteet:

57. Tuetaan valtakunnallisten vammaisjärjestöjen ja -yhteisöjen taide- ja kulttuuritoimintaa myöntämällä valtionavustuksia sekä tuetaan taiteen ja kulttuurin saatavuutta ja saavutettavuutta parantavia hankkeita ja toimintaa.
58. Otetaan käyttöön vastuullisuuskriteerit (mukaan lukien yhdenvertaisuuden edistäminen) OKM:n taiteen ja kulttuurin toimialan yhteisöavustusten myöntämisessä.

Aikataulu: toimintaohjelmakausi

Vastuutaho: OKM

Tavoite: Otetaan huomioon vammaiset henkilöt ja heidän erityistarpeensa Suomi liikkeelle -ohjelman toimeenpanossa.

Toimenpide:

59. Huomioidaan vammaiset henkilöt valtavirtaistettusti kaikissa Suomi liikkeelle -ohjelman toimenpiteissä sekä toteutetaan rahoituksen varmistuessa kohdennettuja toimenpiteitä.

Aikataulu: 2024-2027

Vastuutahot: OKM sekä muut Suomi liikkeelle -ohjelman toimenpiteiden vastuuministeriöt

Tavoite: Parannetaan virkistyspalveluiden tarjoajien osaamista ja keinoja lähiluonnon saavutettavuuden ja käytettävyyden kehittämiseksi.

Toimenpide:

60. Päivitetään reitteihin ja rakenteisiin liittyvät esteettömyyttä koskevat ohjeistukset Paralympiakomitean Esteettömät reitit ja rakenteet -suositusten pohjalta Metsähallituksen julkisessa rakennuspiirustuskokoelmassa.
Aikataulu: 2025 rahoituksen mahdollistaessa Metsähallituksen julkisen rakennuspiirustuskokoelman kehityshankkeen
Vastuutaho: OKM, YM, Metsähallitus

Tavoite: Lisätään tietoisuutta kulttuuritoiminnan saavutettavuudesta.

Toimenpide:

61. Tuetaan valtakunnallisia yhteisöjä, jotka tarjoavat tietoa ja tukea saavutettavuuden ja moninaisuuden kysymyksissä.
Aikataulu: toimintaohjelmakausi
Vastuutaho: OKM

Tavoite: Edistetään saavutettavia kirjastopalveluita.**Toimenpide:**

62. Saavutettavuuskirjasto Celia vahvistaa tulossopimuskaudella 2024–2027 erityisesti lasten ja nuorten kykyjä ja osaamista sekä osallisuutta kulttuuriin kehittämällä ja tuomalla tarjolle lukemisesteisille lapsille ja nuorille sopivia aineistoja, tuotteita ja palveluita sekä edistämällä kirjastojen ja koulujen välistä yhteistyötä. Saavutettavuuskirjasto Celian tarjoamien digitaalisten kirjastopalveluiden, mukaan lukien kuuntelusovelluksen, käytettävyyttä ja asiakaslähtöisyyttä parannetaan.
- Aikataulu:* toimintaohjelmakausi
- Vastuutaho:* OKM yhteistyössä Saavutettavuuskirjasto Celian kanssa

4.13 Kansainvälinen yhteistyö (Vammaisyleissopimus 11, 32 ja 33 artiklat)

Vammaisten henkilöiden oikeudet tulee varmistaa myös vaaratilanteissa kuten aseellisissa selkkauksissa, humanitaarisissa hätätiloissa ja luonnonkatastrofeissa. Vammaisten henkilöiden osallistumista kansainväliseen yhteistyöhön on tuettava. Kehittämistoimintaa tulee tukea muun muassa vaihtamalla ja jakamalla tietoa, kokemuksia, koulutusohjelmia ja parhaita käytäntöjä kansainvälisesti.

Rakenneindikaattorit

Vammaisten henkilöiden oikeuksien edistäminen ja toteutuminen on yksi Suomen ihmisoikeuspolitiikan ja kehityspolitiikan läpileikkaavista tavoitteista. Tavoitteena on lisätä vammaisten henkilöiden osallistumista poliittiseen päätöksentekoon niin Suomessa kuin kansainvälisesti, vahvistaa kansainvälistä vammaisliikettä sekä vammaisten henkilöiden perusoikeuksia.

Vammaisten henkilöiden oikeudet huomioidaan osana kansainvälistä ihmis- oikeuksien edistämistä EU:n, YK:n, Euroopan neuvoston, Etyjin ja muiden kansainvälisten järjestöjen toiminnassa. Tämä kattaa vammaisten henkilöiden oikeuksien edistämisen muun muassa puheissa, päätöslauselmaneuvotteluissa ja tapahtumien

järjestämisessä. Vammaisten henkilöiden oikeudet ovat yksi Suomen prioriteeteista YK:n ihmisoikeusneuvostossa, jonka jäsen Suomi on vuosina 2022–2024. Suomi tukee kansalaisjärjestöjen, mukaan lukien vammaisjärjestöjen, osallistumista eri YK-foorumeilla. Vammaisten naisten ja tyttöjen oikeudet sekä YK:n järjestelmänlaajuisen vammaisstrategian (UNDIS) toimeenpano ovat Suomelle tärkeitä. Suomi on lisäksi Global Action on Disability (GLAD) -verkoston aktiivinen jäsen³⁵.

Suomen Etyj-puheenjohtajuus vuonna 2025 tarjoaa vammaisten henkilöiden oikeuksien edistämiseen hyvän mahdollisuuden ja teema otetaan huomioon puheenjohtajuuskauden valmisteluissa.

Vammaisten henkilöiden sekä heitä edustavien järjestöjen näkemykset huomioidaan Suomen linjauksia muodostettaessa. Kuulemisia järjestetään muun muassa ulkoministeriön vetovastuulla toimivan Kansainvälisen vammaispolitiikan koordinaatiotyöryhmän puitteissa.

Sekä Euroopan unioni (EU) että kaikki sen jäsenmaat ovat hyväksyneet YK:n vammaisyleissopimuksen, ja sen täytäntöönpanon vahvistaminen on yhteinen tavoite. Vammaisyleissopimus tuli voimaan EU:n osalta vuonna 2011. EU on sitoutunut yleissopimukseen toimivaltaansa kuuluvien osien, mistä on tarkemmin määrätty päätöksen liitteessä olevassa julistuksessa unionin toimivallasta yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvissa asioissa. Jaettua toimivaltaa jäsenvaltioiden kanssa unioni käyttää vammaisuuteen perustuvan syrjinnän torjumista koskevissa toimissa, tavaroiden, henkilöiden, palvelujen ja pääoman vapaata liikkuvuutta, maataloutta, rautatie-, maantie-, meri- ja lentoliikennettä, verotusta, sisämarkkinoita, miesten ja naisten samapalkkaisuutta ja tilastoja koskevissa asioissa sekä Euroopan laajuisia verkkoja koskevassa politiikassa.

Osana EU:n vammaisten henkilöiden oikeuksien strategian toimeenpanoa komissio on perustanut EU:n vammaisfoorumin. Foorumin jäseniä ovat YK:n vammaisyleissopimuksen kansallisten yhteystahojen edustajat kaikista EU:n jäsenmaista. Lisäksi jäsenenä on EU-tason kansalaisjärjestöjä, EU-instituutioiden edustajia ja vammaisille henkilöille tarkoitettujen palvelujen tarjoajien edustaja. Vammaispolitiikassa EU-tason toimenpiteillä voidaan EU-lainsäädännön lisäksi tukea kansallisia toimenpiteitä ja edistää jäsenmaiden tiedon ja kokemuksen vaihtoa.

35 GLAD:n tavoitteena on edistää vammaisinklusiivista kehitystä ja humanitaarista toimintaa ja tukea YK:n vammaisyleissopimuksen (CRPD) täytäntöönpanoa globaalisti. Järjestö toimii vaikuttamalla, jakamalla tietoa ja koordinoimalla eri rahoittajien välisiä toimia ja kantoja.

Vammaisten henkilöiden osallistaminen on pohjoismaisessa yhteistyössä yksi tärkeistä tavoitteista. Vammaisalan pohjoismainen yhteistyöneuvosto on Pohjoismaiden ministerineuvoston neuvoa-antava elin, joka tukee eri politiikan aloja ja kaikkea pohjoismaista yhteistyötä tämän osallisuuden edistämiseksi. Neuvostossa on 16 asiantuntijaa, joista puolet on Pohjoismaiden hallitusten nimeämiä ja puolet vammaisjärjestöjen nimeämiä.

Prosessi-indikaattorit

Suomen ensimmäinen määräaikaisraportti YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanosta annettiin 9.8.2019. Raportti laadittiin ulkoministeriössä yhteistyössä eri ministeriöiden ja muiden keskeisten viranomaisten kanssa. Vammaisia henkilöitä edustavien järjestöjen osallistuminen raportointiin huomioitiin yleissopimuksen 4 artiklan 3 kohdan mukaisesti.

Määräaikaisraportin laatiminen aloitettiin syyskuussa 2017 ulkoministeriön järjestämällä keskustelutilaisuudella. Raporttiluonnos oli avoimesti kommentoitavana lausuntopalvelussa (www.lausuntopalvelu.fi) maaliskuu–huhtikuussa 2018. Luonnos jaettiin palvelun kautta myös suoraan yli sadalle eri viranomais- ja järjestötoimijalle lausuntoa varten. Lausuntokierroksen aikana ulkoministeriö järjesti kuulemistilaisuuden raportin sisällöstä viranomaisille ja järjestöille.

Ahvenanmaan maakunnan hallitus antoi kattavan raportin yleissopimuksen täytäntöönpanosta Ahvenanmaalla. Määräaikaisraportissa huomioitiin yleissopimuksen täytäntöönpano Ahvenanmaalla ja sen liitteenä julkaistiin ulkoministeriön verkkosivuilla edellä mainittu Ahvenanmaan raportti kokonaisuudessaan.

Euroopan unionin neuvoston, jäsenvaltioiden ja komission välisten yleissopimustakoskevien käytännönsäätöjen (2010/C 340/08) mukaisesti Suomen raporttiluonnos annettiin tiedoksi komissiolle heinäkuussa 2019.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean (CRPD) istuntoja valmisteleva työryhmä on syyskuussa 2023 kuullut kansalaisjärjestöjä ja kansallista ihmisoikeusinstituutiota luottamuksellisesti niiden toimittamista rinnakkaisraporteista ja hyväksynyt Suomelle listan kysymyksiä, joiden kautta täydennetään ja päivitetään

raportissa annettuja tietoja. Suomen vastaukset komitean kysymyksiin toimitettiin 15. huhtikuuta 2024. Määräaikaishavaintointiin liittyvät aineistot ovat saatavilla YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimiston verkkosivulla³⁶.

Vammaisjärjestöjen osallistuminen myös muiden YK:n ja EN:n keskeisten ihmis-oikeussopimusten täytäntöönpanon määräaikaishavaintointiin lisää vammaisten henkilöiden oikeuksien käsittelyä sopimusvalvontaelimissä ja heijastuu Suomen suhteen hyväksyttyjen päätelmien ja suositusten sisältöön.

Kehitysyhteistyössä vammaisten oikeuksia edistetään kolmen pääasiallisen kanavan kautta: erityishankkeilla, valtavirtaistamalla sekä poliittisen vaikuttamisen ja vuoropuhelun kautta. Esimerkkejä Suomen toimista ovat muun muassa YK:n vammaiskumppanuusohjelman (UN Partnership on the Rights of Persons with Disabilities, UNPRPD) rahoitus sekä YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien erityisraportoijan työn tuki. Suomi rahoittaa myös vammaisten omia järjestöjä sekä verkostojaan kehittyvissä maissa. International Disability Alliance, Abilis-säätiö ja Vammaiskumppanuus ovat ulkoministeriön tukea saavista kansalaisjärjestöistä näkyvimät.

Vuoden 2019 lähtien vammaisinklusiivisuuden tulosohejausta on vahvistettu integroimalla se osaksi kehityspolitiikan painopisteitä, tavoitteita ja niiden saavuttamista mittaavia indikaattoreita. Lisäksi vammaisten henkilöiden oikeuksille on erillinen tulosalueensa naisten ja tyttöjen oikeudet -painopisteen alla. Vammaisinklusiota pyritään kuitenkin tekemään laajemmin kuin vain naisten ja tyttöjen oikeuksien ja sukupuolten tasa-arvon edistämiseen tähtäävän työn parissa. Kaikki kehityspolitiikan tulokset pyritään erittelemään iän, sukupuolen ja vammaisuuden mukaan, mikäli tämä on mahdollista ja tarkoituksenmukaista.

Vammaisten henkilöiden oikeuksiin liittyviä tavoitteita ja rahoitusta seurataan muun muassa Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD-DAC:n vammais-markkerilla sekä ulkoministeriön omalla vammaisrahoitusmarkkerilla. Lisäksi tuloksista raportoidaan kerran neljässä vuodessa eduskunnalle osana kehityspolitiikan tulosraporttia. Viimeisin tulosraportti julkaistiin marraskuussa 2022³⁷.

36 https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=2623&Lang=en

37 <https://um.fi/web/kehityspolitiikan-tulosraportti-2022/>.

Ulkoministeriö tukee vammaishankkeita sekä kehitysyhteistyö- että humanitaarisiin varoin. Esimerkiksi suomalaiset kansalaisjärjestöt paikallisine kumppaneineen edistävät hankkeissaan haavoittuvassa asemassa olevien, mukaan lukien vammaisten henkilöiden, oikeuksien toteutumista. Järjestöjen hankkeiden kautta edistetään muun muassa vammaisten lasten ja nuorten oppimis- ja toimeentulomahdollisuuksia, inklusiota sekä palveluiden esteettömyyttä. Lisäksi järjestöjen hankkeet tukevat paikallisten toimijoiden tavoitteita, kapasiteettia ja vaikuttamistyötä. Vammaisten oikeuksiin keskittyviä hankkeita toteutetaan ulkoministeriön tuella monissa vähiten kehittyneissä maissa ja hauraimissa valtioissa, erityisesti Afrikassa ja Aasiassa. Venäjän hyökkäyssodan myötä Ukraina on Suomen suurin yksittäinen kehitysyhteistyön kumppanimaa ja humanitaarisen avun vastaanottajamaa. Myös Ukrainassa toteutetaan vammaisinklusiivisia hankkeita sekä kehitysyhteistyön että humanitaarisen avun puolella. Vammaisten henkilöiden oikeudet ja vammaisinkluisio tulee huomioida myös Ukrainan jälleenrakennuksessa.

Pyrkimyksenä on varmistaa, että vammaisilla henkilöillä on mahdollisuus täysimääräiseen ja merkitykselliseen osallistumiseen humanitaarisen avustustoiminnan kaikissa vaiheissa. Suomi humanitaarisen avun antajana -linjauksen mukaisesti Suomen tukemien järjestöjen tulee huomioida vammaiset henkilöt humanitaaristen hankkeiden suunnittelussa sekä raportoida edunsaajista niin, että vammaisten avunsaajien määrä on eriteltyinä. Tätä tukee pääministeri Orpon hallitusohjelman kirjaus siitä, että Suomi jatkaa humanitaarisen avun antamista painottaen kaikkein haavoittuvimpien auttamista. Suomi painottaa humanitaarisessa avussa sekä kohdennettua apua vammaisille henkilöille että vammaisinklusiivisuuden valtavirtaistamista. Suomi tekee aktiivisesti vaikuttamistyötä kumppaneittensa suuntaan ja tukee monenkeskisiä kumppaneitaan mahdollisuuksien mukaan myös vammaisinkluisioon kohdennetuilla varoilla.

Euroopan unionin neuvoston puheenjohtajuuskaudella 2019 yksi pääsaavutus oli Suomen aloitteesta laaditut neuvoston päätelmät, joissa kaikki EU-jäsenvaltiot sitoutuivat vammaisinklusion vahvistamiseen humanitaarisessa työssä sekä antoivat tukensa Inter-Agency Standing Committee (IASC) Guidelines on the Inclusion of Persons with Disabilities in Humanitarian Action³⁸ -ohjeistukselle, joka julkaistiin vuoden 2019 lopulla. Ohjeistus edistää muun muassa humanitaaristen toimijoiden vammaisinklusiivisuutta koskevia yhteisiä standardeja. Suomi on

38 <https://interagencystandingcommittee.org/iasc-task-team-inclusion-persons-disabilitieshumanitarian-action/documents/iasc-guidelines>.

seurannut ohjeistuksen toimeenpanoa, jossa on edelleen merkittäviä haasteita erityisesti maatasolla. Suomi kannustaa myös humanitaarisia kumppaneitaan yhteistyöhön vammaisjärjestöjen kanssa.

Suomi oli Hyvän humanitaarisen avunannon -ryhmän rinnakkaispuheenjohtaja vuosina 2021–2023. Vammaisinklusion liittyen teetettiin tutkimus, jolla kartoitettiin Suomen keskeisten kumppanien toimia. Genevessä Suomi toimii yhtenä humanitaarisen toiminnan vammaisinklusion ystävryhmän (Group of Friends to the Charter on Inclusion of Persons with Disabilities in Humanitarian Action) rinnakkaispuheenjohtajana. Suomi on lisäksi Global Action on Disability (GLAD) -verkoston aktiivinen jäsen³⁹.

Osittain Suomen vaikuttamistyön tuloksena vammaisinklusio määriteltiin yhdeksi prioriteetiksi YK:n humanitaarisen koordinaatiotoimiston OCHA:n hallinnoimissa korirahastoissa⁴⁰. Suomi jatkaa vaikuttamistyötään suhteessa OCHA:an, joka vastaa kansainvälisen humanitaarisen järjestelmän koordinaatiosta. Suomen tekemä kartoitus osoitti, että vammaisinklusiolle ei ole osoitettu virallista sijaa järjestelmässä. Suomi pyrkii vaikuttamaan tilanteen korjaamiseksi.

Vuoden 2022 vammaishuippukokouksessa Suomi teki viisi uutta sitoumusta vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen edistämiseksi. Nämä käsittelivät muun muassa yleistä vaikuttamistyötä, vammaisten henkilöiden nykyistä parempaa huomioimista katastrofiriskien vähentämisessä samoin kuin rauhanprosesseissa sekä inklusiivista opetusta. Sitoumusten toimeenpano on parhaillaan käynnissä. Suomi on ollut mukana järjestämässä useita vammaisteemaa käsitteleviä tapahtumia yhdessä eri YK- ja vammaisjärjestöjen kanssa.

Vuonna 2022 ulkoministeriön kansainvälisen kaupan osasto tilasi selvityksen inklusiivisesta kaupasta ja vammaisista henkilöistä. Tutkimuksen tavoitteena on lisätä tietämystä siitä, miten kansainvälinen kauppa voi vaikuttaa vammaisten henkilöiden oikeuksiin ja hyvinvointiin monin tavoin. Ulkoministeriö teetti vuonna 2023 tilausselvityksen siitä, miten vammaisinklusiota voitaisiin edistää kansainvälisissä ilmasto- ja biodiversiteetti-neuvotteluissa ja yhteistyössä ilmasto-rahoituksen vastaanottajatahojen kanssa. Suomi on pyrkinyt edistämään

39 GLAD:n tavoitteena on edistää vammaisinklusiivista kehitystä ja humanitaarista toimintaa ja tukea YK:n vammaisyleissopimuksen (CRPD) toimeenpanoa globaalisti. Järjestö toimii vaikuttamalla, jakamalla tietoa ja koordinoimalla eri rahoittajien välisiä toimia ja kantoja.

40 YK:n keskitetty hätäapurahasto (Central Emergency Response Fund (CERF) ja maakohtaiset korirahastot (Country-Based Pooled Funds (CBPFs)).

vammaisinkluusiota kansainvälisissä järjestöissä rahoittamalla useita suomalaisia asiantuntijoita, viimeisimpänä YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimistossa (OHCHR) vuonna 2023 aloittaneen apulaisasiantuntijan (JPO).

Syksyllä 2020 ulkoministeriössä aloitti kansainvälisten vammaisasioiden suurlähettiläs, jonka toimikenttänä on koko ulkoasiainhallinto. Suurlähettilään tehtävänä on edistää vammaisten henkilöiden oikeuksia Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa, taloudellisissa ulkosuhteissa sekä kehityspolitiikassa.

Pääministeri Orpon hallitusohjelman mukaisesti Euroopan unioni on Suomen tärkein poliittinen ja taloudellinen viitekehys ja arvoyhteisö. Suomen tavoitteena on globaalisti vahva ja toimintakykyinen Euroopan unioni, joka edistää jäsenvaltioidensa ja kansalaistensa turvallisuutta, hyvinvointia ja taloudellisia etuja.

Euroopan komissio julkaisi keväällä EU:n vammaisten henkilöiden oikeuksien strategian vuosille 2021–2030. Vammaisstrategian tavoitteena on varmistaa vammaisten henkilöiden täysipainoinen osallistuminen yhteiskunnan toimintaan. Strategian keskeisiä periaatteita ovat yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys.

Strategia on kunnianhimoinen ja laaja. Se sisältää seitsemän lippulaiva-aloitetta, 57 komission aloitetta sekä 23 jäsenmaille suunnattua toimenpidealoitetta. Strategiassa korostetaan, että toimeenpano edellyttää koordinoitua yhteistyötä sekä kansallisella että EU-tasolla. Strategian sisältö kattaa YK:n vammaisyleis-sopimuksen keskeiset sisältöalueet. Strategian toimeenpano tukee myös vammais-yleissopimuksen kansallista toimeenpanoa.

Vammaisalan pohjoismainen yhteistyöohjelma 2023–2027⁴¹ on Pohjoismaiden ministerineuvoston strateginen yhteistyöasiakirja vammaisalalla. Vuositasolla toimintasuunnitelmaa koordinoidaan yhteistyössä sen maan kanssa, joka kulloinkin on Pohjoismaiden ministerineuvoston puheenjohtajana. Suomi on ministerineuvoston puheenjohtajana vuonna 2025.

41 Vammaisalan pohjoismainen yhteistyöohjelma 2023–2027, saatavilla verkossa: <https://pub.norden.org/politiknord2022-732/#113354>

Lopputulosindikaattorit

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealla on vuodessa ainoastaan kaksi istuntoa. Sopimuspuolten, joita on 191, määräaikaisraporttien tarkastelu on edelleen ruuhkautunut ja käsittelyajat venyneet pitkiksi. Suomen raportti käsitellään todennäköisesti vasta vuonna 2026.

Euroopan Tilintarkastustuomioistuimen raportissa ”Vammaisten henkilöiden tukeminen, EU:n toiminnan käytännön vaikutus on vähäinen” todetaan, että EU:n toimilla on todellisuudessa vain vähäinen vaikutus vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseen. EU-lainsäädännöllä on kuitenkin viime vuosina pystytty edistämään erityisesti esteettömyyden toteutumista, millä on suoria vaikutuksia vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseen.

Tavoitteet ja toimenpiteet vammaisten henkilöiden oikeuksien vahvistamiseksi kansainvälisessä yhteistyössä

Tavoite: Suomi jatkaa vammaisten henkilöiden oikeuksien edistämistä EU:n, YK:n, Euroopan neuvoston, Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön (Etyj) ja muiden kansainvälisten järjestöjen toiminnassa.

Toimenpide:

63. Edistetään vammaisten henkilöiden oikeuksia osana Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa EU:ssa, YK:ssa, Euroopan neuvostossa ja Etyjissä sekä mahdollisuuksien mukaan muiden kansainvälisten järjestöjen toiminnassa. Huomioidaan vammaisten henkilöiden oikeudet erilaisissa politiikkaprosesseissa ja neuvotteluissa. Kuullaan vammaisia henkilöitä ja heitä edustavia järjestöjä Suomen kantoja muodostettaessa.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: UM

Tavoite: Lisätään tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista ja valtavirtaistetaan vammaisten henkilöiden oikeuksia kehitysyhteistyössä.

Toimenpide:

64. a) Ulkoministeriön järjestämissä ihmisoikeus- ja humanitaarisissa koulutuksissa huomioidaan kattavasti vammaisten henkilöiden oikeudet. Nämä on sisällytetty myös muun muassa läpileikkaavia tavoitteita sekä ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan toimeenpanoa käsitteleviin koulutuksiin.
- b) Tuetaan kansalaisjärjestöjen toimintaa korostaen ihmisoikeusperustaista lähestymistapaa sekä läpileikkaavien tavoitteiden huomioimista. Edellytetään vammaisten henkilöiden oikeuksien huomioimisen arvioimista hankehakemuksissa.
- c) Jatketaan vammaisten oikeuksien valtavirtaistamista edistävien ohjeiden ja työkalujen kehittämistä kaikissa kehitysyhteistyömuodoissa.
- d) Seurataan vammaistyöhön kohdennettavaa rahoitusta ja tiedotetaan tästä osana kehityspoliittista raportointia.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: UM

Tavoite: Tuetaan poliittisesti ja mahdollisuuksien mukaan taloudellisesti vammaisten henkilöiden oikeuksia edistäviä hankkeita.

Toimenpide:

65. Suomi jatkaa poliittista ja mahdollisuuksien mukaan myös taloudellista tukea YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia tukevalle toiminnalle ja kiinnittää erityistä huomiota YK:n vammaisinkluusiostrategian toimeenpanoon. Jatketaan mahdollisuuksien mukaan YK:n vammaiskumppanuusrahaston tukemista.
- b) Jatketaan Oslon vammaishuippukokouksessa tehtyjen sitoumusten toimeenpanoa ja valmistaudutaan tekemään uusia sitoumuksia vuoden 2025 vammaishuippukokouksessa.
- c) Edistetään vammaisten henkilöiden omaa merkityksellistä osallistumista hankkeiden suunnitteluun, toteutukseen sekä arviointiin.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: UM

Tavoite: Edistetään kansainvälisellä vaikuttamistyöllä, mukaan lukien johtokuntatyöllä, vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista.

Toimenpide:

66. Vammaisinkluusio on yksi Suomen prioriteeteista yhteistyössä YK-järjestöjen sekä Punaisen Ristin ja Punaisen Puolikuun kansainvälisen liikkeen kanssa. Suomi pitää vammaisinkluusiota vahvasti esillä järjestöjen johtokuntatyössä ja tilaisuuksien mukaan tukee tämän lisäämistä vakituisesti asiakohdaksi. Suomen prioriteetteja ovat myös muun muassa vammaisten naisten ja tyttöjen aseman vahvistaminen, organisaatioiden vammaisasioiden vastuuhenkilöiden nimittäminen sekä vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan osaamisen vahvistaminen.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: UM

Tavoite: Huomioidaan vammaisten henkilöiden oikeudet humanitaarisissa kriiseissä.

Toimenpide:

67. a) Suomi jatkaa panostamista vammaistoimintaan humanitaarisissa kriiseissä. Yhtenä toimista Suomi vaikuttaa siihen, että YK:n vammaisinkluusiostategiaa (UNDIS) jatketaan. Mahdollisuuksien mukaan, Suomi pyytää vuosittain keskeisten YK-kumppaneittensa järjestökohtaisia UNDIS-raportteja nähtäväksi ja järjestää niiden ympäriltä keskustelun. Suomi kannustaa kumppaneitaan julkaisemaan raporttinsa.
- b) Suomi tukee YK-järjestöjen ja suomalaisten järjestöjen humanitaarista vammaisinkluusiotyötä mukaan lukien korva-merkityllä tuella, silloin kun se on tarkoituksenmukaista. Suomi mittaa vuosittain vammaisinkluusion kohdennetun tuen määrän.
- c) Suomi vaikuttaa siihen, että vammaisinkluusio sijoitetaan virallisesti osaksi humanitaarista koordinaatiojärjestelmää. Tavoitteena on, että 1) vammaisinkluusio olisi jonkin virallisen koordinaatiojärjestelmän vastuulla ja että 2) jokin YK-järjestö nimettäisiin teemaa vetäväksi järjestöksi.
- d) Suomi edistää vammaisinkluusiota myös YK:n OCHA:n maakohtaisissa korirahastoissa, joita se rahoittaa.
- e) Suomi pyrkii erilaisin keinoin tuomaan yhteen vammaisjärjestöjä ja humanitaarisia järjestöjä.

Aikataulu: Jatkuva

Vastuutaho: UM

Tavoite: Edistetään vammaisten henkilöiden oikeuksia ja osallistumista rauhanprosesseihin ja rauhanrakennukseen yhdessä vammaisjärjestöjen kanssa ja niitä konsultoiden. Vaikutetaan rauhanprosessien saavutettavuuden parantamiseksi, vammaisten henkilöiden näkemysten ja tarpeiden huomioimiseksi, sekä vammaisten henkilöiden ja heitä edustavien järjestöjen osallistumisen lisäämiseksi konfliktien ehkäisemisessä ja ratkaisemisessa sekä rauhanrakennuksessa.

Toimenpide:

68. a) Vammaisten henkilöiden osallisuutta lisäävien toimintatapojen tukeminen Suomen tukemissa rauhanprosesseissa ja vuoropuheluissa.
b) Vaikuttamistyö rauhanvälityksen alan toimijoiden piirissä sekä yhteistyössä alan kumppaneiden kanssa.
c) Vammaisten henkilöiden osallistumisen lisääminen Suomen järjestämissä ja/tai rahoittamissa rauhanvälityskoulutuksissa.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: UM

Tavoite: Edistetään vammaisten henkilöiden ja vammaisjärjestöjen oikeuksia ja aktiivista osallistumista YK:n rauhan ja turvallisuuden pilarilla. Vaikutetaan YK:n normatiiviseen työhön kuten neuvoteltaviin päätöslauselmiin, raportteihin, lausuntoihin ja muihin asiakirjoihin vammaisten henkilöiden oikeuksia ja inklusiota tukevan kielen lisäämiseksi. Lisäksi vaikutetaan aktiivisesti YK:n kanssa tehtävän yhteistyön ja YK:lle mahdollisesti annettavan tuen kautta.

Toimenpide:

69. a) Pyritään neuvottelemaan vammaisten henkilöiden oikeuksia ja aktiivista osallistumista edistävää kieltä YK:n rauhaa ja turvallisuutta koskeviin päätöslauselmiin ja asiakirjoihin, kuten erilaisiin päätöslauselmiin rauhanrakennuksesta ja poliittisista operaatioista (SPM) sekä rauhanturvaamisen erityiskomitea C34:n raporttiin.
- b) Tuetaan vammaisten henkilöiden oikeuksien ja osallistumisen huomioimista YK:n laajemmissa prosesseissa kuten vuonna 2025 toteutettavassa rauhanrakennuksen arkkitehtuurin arvioinnissa.
- c) Painotetaan YK:n kanssa tehtävässä yhteistyössä sekä linjauksissa, puheissa ja kannanotoissa vammaisten henkilöiden ja vammaisjärjestöjen osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksia rauhanrakennukseen sekä YK:n muuhun rauhaa ja turvallisuutta edistävään toimintaan.
- d) Edistetään vammaisinklusion huomioimista, kun toimeenpannaan naiset, rauha ja turvallisuus; nuoret, rauha ja turvallisuus sekä ilmasto ja turvallisuus -agendoja.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: UM

Tavoite: Edistetään vammaisten henkilöiden osallisuutta kansainvälisten ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanon valvonnassa.

Toimenpide:

70. Kannustetaan vammaisten henkilöiden oikeuksia edistäviä järjestöjä osallistumaan laajemmin kansainvälisten ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanon valvontaan, mukaan lukien toimittamaan YK:n sopimusvalvontaelimille tietoa vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisesta kunkin ihmisoikeussopimuksen soveltamisalan osalta sekä komitean kysymyslistaa varten, johon annettavat vastaukset muodostavat hallituksen määräaikaisraportin, että ns. riippumattomana rinnakkaisraportointina hallituksen antaman määräaikaisraportin rinnalla.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: UM

Tavoite: Edistetään vammaisten henkilöiden ja vammaisjärjestöjen osallisuutta YK:n vammaisyleissopimuksesta annetun Suomen ensimmäisen määräaikaisraportin tarkastelussa sekä tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean Suomelle antamista suosituksista.

Toimenpide:

71. a) Tiedotetaan YK:n vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanosta annetun Suomen ensimmäisen määräaikaisraportin tarkastelusta vammaisten henkilöiden oikeuksien komiteassa ennen sen käsittelyä, mukaan lukien vammaisjärjestöjen mahdollisuudesta toimittaa komitealle kirjallisia lausuntoja, ns. rinnakkaisraportteja, viimeistään neljä viikkoa ennen tarkastelua sekä osallistua komitean suljettuun kuulemistilaisuuteen.
- b) Käännetään YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean hyväksymät päätelmät ja suositukset yleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomessa kansalliskielille, suomeksi ja ruotsiksi.
- c) Tiedotetaan laajalti ja saavutettavassa muodossa YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean Suomelle antamista päätelmistä ja suosituksista.
- d) Järjestetään pyöreän pöydän keskustelu YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean Suomelle antamista suosituksista.

Aikataulu: 2025–2026

Vastuutaho: UM

Tavoite: Lisätään vammaisten henkilöiden tietoisuutta YK:n vammaisyleissopimuksesta.

Toimenpide:

72. a) Tuetaan mahdollisuuksien mukaan vammaisjärjestöjen edustajan osallistumista YK:n vammaisyleissopimuksen sopimuspuolten kokouksen vuosittaiseen istuntoon New Yorkissa osana Suomen valtuuskuntaa.
- b) Rohkaistaan vammaisjärjestöjä kommentoimaan vammaisten henkilöiden oikeuksien komiteassa laadittavina olevia luonnoksia yleiskommenteiksi, jotka ovat komitean tulkintaa sopimusmääräysten sisällöstä ja soveltamisesta.
- c) Jaetaan laajalti tiedoksi vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean hyväksymät yleiskommentit.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: UM

Tavoite: Vahvistetaan vammaisten tyttöjen ja naisten oikeuksia kansainvälisessä yhteistyössä.

Toimenpide:

73. Suomi edistää vammaisten naisten ja tyttöjen oikeuksia yhteistyössään YK-järjestöjen kanssa. Suomi kannustaa järjestöjä sisällyttämään vammaisinkluusio ja erityisesti vammaisten naisten ja tyttöjen tilanteen edistäminen säännöllisesti johtokuntakokouksiin ja toimintaansa. Suomi tekee vammaisten naisten ja tyttöjen oikeuksien edistämisessä yhteistyötä esimerkiksi UNICEFin kanssa, mukaan lukien Helsingissä toimivien oppimisinnovaatioiden ja innovatiivisen rahoituksen keskusten kautta.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: UM

Tavoite: Varmistetaan EU:n vammaisstrategian tehokas kansallinen toimeenpano.

Toimenpide:

74. Jaetaan kansallisesti tietoa EU:n vammaisstrategiasta ja sen toimeenpanosta erityisesti vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANEn kautta. Toimeenpannaan EU:n vammaisstrategian jäsenvaltioille suunnattuja toimenpiteitä eri hallinnonaloilla.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutahot: STM yhteistyössä muiden ministeriöiden kanssa

Tavoite: Edistetään YK:n vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanoa ja vammaisasioiden valtavirtaistamista vammaisalan pohjoismaisen yhteistyön kautta.

Toimenpide:

75. Vaikutetaan erityisesti pohjoismaisen ministerineuvoston puheenjohtajuusvuonna 2025 siihen, että vammaisasiat valtavirtaistuvat pohjoismaisessa yhteistyössä. Pyritään puheenjohtajuusvuoden aikana edistämään YK:n vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanoa erityisesti huomioimalla tietopohjan vahvistaminen ja intersektionaalinen näkökulma.

Aikataulu: erityisesti vuosi 2025, jatkuva

Vastuutahot: STM yhteistyössä THL:n ja muiden ministeriöiden kanssa

5 Seuranta ja arviointi

Toimintaohjelman toteutumisen seurannasta vastaa vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE yhteistyössä muiden vastuutahojen ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa. Vuosittaista seurantaan tehdään VANEn kokouksissa.

Vammaisten henkilöiden osallisuus myös seurantaan varmistetaan järjestämällä heille mahdollisuus osaltaan arvioida toimintaohjelman toteutumista. Seuranta-raportissa arvioidaan myös vammaisjärjestöjen kuulemisessa ja lopputulos-indikaattoreissa esiin nostettujen asiakokonaisuuksien edistyminen ohjelmakaudella. Näin luodaan pohjaa myös seuraavan ohjelmakauden tilannekuville, tavoitteille ja toimenpiteille.

Liite 1. Tavoitteet ja toimenpiteet listattuna

Tavoitteet ja toimenpiteet osallisuuden vahvistamiseksi

Tavoite: Varmistetaan vammaisten henkilöiden osallisuus heitä koskevassa päätöksenteossa.

Toimenpide:

1. Osallistetaan vammaiset henkilöt heitä koskeviin lainsäädäntö- ja muihin hankkeisiin valmistelun eri vaiheissa. Kiinnitetään erityistä huomiota monipuolisiin ja saavutettaviin osallistamisen tapoihin ja varhaisen vaikuttamisen mahdollistamiseen.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutahot: kaikki ministeriö

Tavoite: Edistetään vammaisten henkilöiden osallisuutta ja yhdenvertaisuutta.

Toimenpide:

2. Huomioidaan vammaisten henkilöiden moninaisuus ja intersektionaalinen näkökulma, eli eri tekijöiden vaikutukset vammaisten henkilöiden asemaan ja oikeuksien toteutumiseen. Kiinnitetään erityistä huomiota muun muassa vammaisten romanien ja vammaisten saamelaisten oikeuksien edistämiseen.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutahot: kaikki ministeriöt

Tavoite: Edistetään systemaattisesti vammaisten lasten osallisuutta lasten kuulemisissa.

Toimenpide:

3. Kehitetään ja vahvistetaan vammaisten lasten osallisuutta ja kuulemista osana Lapsistrategian toimeenpanoa ja pysyvien rakenteiden luomista lasten ja nuorten kuulemiselle valtionhallinnossa, kunnissa ja hyvinvointialueilla. Tämä edellyttää laajempaa ymmärrystä ja tukea erilaisille kommunikaatitavoille sekä vammaisten lasten tarpeisiin soveltuvien kuulemisen ja osallistamisen menetelmien kehittämistä ja käyttöönottoa. Työtä tehdään yhdessä vammaisjärjestöjen ja muiden sidosryhmien kanssa.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutahot: Kansallinen lapsistrategia yhteistyössä ministeriöiden, hyvinvointialueiden, kuntien ja vammaisjärjestöjen kanssa

Tavoite: Tuetaan vaikuttamistoimielinten toimintaa

Toimenpide:

4. Perustetaan epävirallinen verkosto parantamaan kuntien, hyvinvointialueiden, kuntalaisten ja järjestöjen yhteistyötä. Verkostossa olisi mukana viranomaisten lisäksi asukkaiden ja järjestöjen edustus. Erityisenä painopisteenä olisi vaikuttamistoimielinten työn tukeminen myös vanhusneuvostojen ja vammaisneuvostojen osalta. Tiukasta kehystilanteesta huolimatta verkoston toiminta pyritään toteuttamaan mahdollisimman käytännönläheisenä ja erilaisia alueita hyödyttävänä. Verkosto vaikuttaisi myös vuoden 2025 kunta- ja hyvinvointialuevaalien tiedonvaihtoon.

Aikataulu: 2024–2025

Vastuutaho: VM

Tavoitteet ja toimenpiteet yhdenvertaisuuden vahvistamiseksi

Tavoite: Arvioidaan hankkeiden vaikutukset vammaisten henkilöiden oikeuksiin.

Toimenpide:

5. Arvioidaan vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseen vaikuttavien lainsäädäntö- ja muiden hankkeiden vaikutukset vammaisten henkilöiden oikeuksiin. Kiinnitetään vaikutusten arvioinnissa erityistä huomiota YK:n vammaisyleissopimuksen velvoitteisiin. Kiinnitetään huomiota myös eri hankkeiden yhteisvaikutuksiin.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutahot: kaikki ministeriöt

Tavoite: Yhdenvertaisuuslainsäädännön osittaisuudistusta arvioidaan eduskunnan lausuman mukaisesti.

Toimenpide:

6. Yhdenvertaisuusvaltuutetun työelämämandaatin arvioinnissa tarkastellaan erityisesti vammaisten oikeuksien toteutumista.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: OM

Tavoite: Kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessi toteutetaan yhteistyössä viittomakielisen yhteisön kanssa.

Toimenpide:

7. Kuurojen ja viittomakielisten valtiollinen totuus- ja sovintoprosessi käynnistyy.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana / jatkuva

Vastuutaho: OM

Tavoite: Kehitetään hyvää keskustelukulttuuria.

Toimenpide:

8. Asetetaan hyvän keskustelukulttuurin koordinaatioverkosto, jossa otetaan huomioon vammaisiin liittyvä puhe.

Aikataulu: 2024–2027

Vastuutahot: OM, SM, Poha, Polamk, Tivi

Tavoite: Lähisuhdeväkivaltaa tai sen uhkaa kokevat vammaiset henkilöt saavat apua turvakotipalveluista.

Toimenpiteet:

9. Lisätään turvakodin henkilöstön ja muiden sote-ammattilaisten tietoa vammaisista henkilöistä lähisuhdeväkivallan kokijoina sekä vammaisten henkilöiden oikeudesta ja mahdollisuudesta käyttää turvakotipalveluja.
10. Jatketaan turvakotitilojen esteettömyyden parantamista sekä edistetään kohtuullisten mukautusten tekemistä turvakodeissa.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: THL yhteistyössä turvakotien kanssa

Tavoite: Edistetään vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta.

Toimenpide:

11. Jatketaan asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuslainsäädäntötyötä oikeudellisessa tärkeys- ja kiireellisyysjärjestyksessä. Varmistetaan vammaisten henkilöiden oikeuksien huomioiminen ja osallisuus valmistelussa.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana ja jatkovalmistelussa

Vastuutaho: STM

Tavoitteet ja toimenpiteet tietoisuuden ja tietopohjan vahvistamiseksi

Tavoite: Vammaispalvelulain uudistuessa vahvistetaan palvelujen järjestäjien ja tuottajien sekä muiden toimijoiden tietoa ja tietoisuutta uudesta laista, sen palveluista ja soveltamisesta.

Toimenpide:

12. Tuetaan hyvinvointialueita ja muita toimijoita lainsäädännön soveltamisessa ylläpitämällä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen hallinnoimaa Vammaispalvelujen käsikirjaa. Lisäksi jatketaan THL:n Verkostoituvat vammaispalvelut -tilaisuuksien järjestämistä sekä muuta yhteistyötä ja -kehittämistä erinäisten tahojen kanssa.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: THL

Tavoite: Kehitetään ja vahvistetaan vammaisuuteen liittyvää tietopohjaa.

Toimenpide:

13. Järjestetään poikkihallinnollinen keskustelutilaisuus tilastoinnin ja tietopohjan kehittämiseksi.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutahot: THL yhteistyössä STM:n ja VANEn kanssa

Tavoite: Otetaan käyttöön vammaisten henkilöiden työllisyyttä kuvaavat mittarit.

Toimenpide:

14. Tilastokeskus on kerännyt ensimmäistä kertaa tilastotietoa osatyökykyisten ja vammaisten työllisyydestä vuonna 2022. Tietoja kerätään joka toinen vuosi. TEM ottaa tilastoaineiston käyttöön ja seuraa sen avulla vammaisten ja osatyökykyisten henkilöiden työllisyyden kehitystä.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: TEM

Tavoitteet ja toimenpiteet esteettömyyden ja saavutettavuuden vahvistamiseksi

Tavoite: Edistetään esteettömyyden ja saavutettavuuden toteutumista ministeriöiden toiminnassa ja toimitiloissa.

Toimenpide:

15. Kiinnitetään kaikessa ministeriöiden toiminnassa ja toimitiloissa erityistä huomiota esteettömyyteen ja saavutettavuuteen ja niihin liittyviin koulutustarpeisiin. Huolehditaan, että viestintä on esteetöntä ja saavutettavaa. Kiinnitetään erityistä huomiota järjestettävien tilaisuuksien esteettömyyteen.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: kaikki ministeriöt

Tavoite: Luodaan edellytyksiä liittää esteettömyys osaksi eri tietojärjestelmähankkeita ja loogisia tietomalleja.

Toimenpiteet:

16. Toteutetaan looginen tietomalli esteettömyysasetuksen tietokomponenteista ja tarjotaan sen osana semanttisesti yhteentoimivaa ja harmonisoitua käsitteistöä.
17. Ylläpidetään rakennetun ympäristön terminologista esteettömyysnastoa. Jatketaan yhdenmukaisten käsitelmääritelmien käytön vakiinnuttamista.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: YM

Tavoite: Edistetään kaikille sopivaa suunnittelua ja rakennuskannan sekä lähiympäristön esteettömyyttä uudis- ja korjausrakentamisessa sekä osana suunnitelmallista kiinteistönpitoa informaatio-ohjauksella ja kehittämistoiminnalla. Tuetaan rakennusvalvontojen toimintaa niiden vaikutusmahdollisuuksien varmistamiseksi informaatio-ohjauksella.

Toimenpiteet:

18. Osallistutaan esteettömyyttä ja esteettömyysasetusta käsittelevien koulutustilaisuuksien toteuttamiseen yhteistyöverkoston kautta. Tuodaan viestinä esille esteettömän rakentamisen merkitystä.
19. Toteutetaan raportti kaikille sopivasta suunnittelusta rakennetussa ympäristössä.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: YM

Tavoite: Seurataan vammaisyleissopimuksen toteutumista esteettömyysasetuksen täytäntöönpanossa. Esteettömyyslainsäädännön kehittämisessä otetaan huomioon esteettömyyden eri osa-alueet.

Toimenpiteet:

20. Toteutetaan esteettömyysasetuksen toimivuusarviointi ja selvitetään sen yhteydessä, millaisia kehittämistarpeita on esteettömyyden varmistamiseksi suunnittelu- ja rakennuslupaprosessissa.
21. Järjestetään vammaisjärjestöille suunnattu keskustelutilaisuus rakennetun ympäristön esteettömyydestä.
Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana
Vastuutaho: YM

Tavoite: Otetaan huomioon esteettömyys ja YK:n vammaisyleissopimuksen mukaiset velvoitteet tarkoituksenmukaisella tavalla yleisiä alueita koskevan yhdyskuntarakentamislain valmistelussa.

Toimenpide:

22. Tarkastellaan esteettömyyttä osana yleisten alueiden rakentamisen, kunnossapidon ja suunnittelun sääntelyä.
Aikataulu: 2024–2025
Vastuutaho: YM

Tavoite: Jatketaan valtioneuvoston kanslian käynnistämää kehittämistyötä, jolla pyritään varmistamaan valtioneuvoston tilojen ja palveluiden esteettömyys sekä yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet.

Toimenpide:

23. Koordinoidaan toimenpiteitä esteettömyyden kehittämiseksi valtioneuvoston tiloissa. Pidetään kokoustilojen esteettömyystiedot ajan tasalla Senaattilassa. Toteutetaan esteettömyystarkasteluja ja esteettömyyskartoituksia (peruskorjausten suunnittelun yhteydessä) yhteistyössä Senaatti-kiinteistöjen kanssa.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: VNK yhteistyössä kaikki ministeriöt

Tavoite: Edistetään vammaisten henkilöiden kielellisten oikeuksien toteutumista.

Toimenpide:

24. Selvitetään mahdollisuudet tehdä arviointi vammaisten henkilöiden kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Tarkastelussa tulisi kiinnittää huomiota erityisesti eri hallinnonaloilla järjestettävien tulkkauspalveluiden ja lainsäädännön toimivuuteen.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana varautuen seuraavaan hallituskauteen

Vastuutahot: ministeriöt

Tavoite: Selvitetään kuinka suomen- ja suomenruotsalaisen viittomakielen käyttäjien kielelliset oikeudet toteutuvat.

Toimenpide:

25. Viittomakielibarometri toteutetaan.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: OM

Tavoite: Kehitetään Kelan vammaisten tulkkauspalvelujen toimeenpanoa.

Toimenpide:

26. a) Kela järjestää vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelut hankkimalla ne muilta palveluntuottajilta. Tulkkauspalvelujen osalta selvitetään mahdollisuus käyttää rekisteröitymismenettelyä.
- b) Työelämätulkausta kehitetään siten, että asiakkaan palveluntarve huomioidaan yksilöllisesti ja kokonaisvaltaisesti.
- c) Ulkomaanmatkahakemuslomakkeen kehittäminen siten, että hakeminen olisi mahdollisimman sujuvaa ja asian ratkaisemiseksi tarvittavat tiedot ”kerralla kuntoon”.
- d) Selvitetään mahdollisuus toteuttaa yhteistyössä asiakasjärjestöjen kanssa tulkkauspalvelun tiedotuskampanja, kohderyhmänä asiakkaat ja muut järjestämisvelvolliset.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: Kela

Tavoitteet ja toimenpiteet turvallisuuden varmistamiseksi ja vaaratilanteiden estämiseksi

Tavoite: Edistetään vammaisten ihmisten yhdenvertaisuutta poliisin toiminnassa.

Toimenpide:

27. Poliisin yhdenvertaisuuskoulutuksia jatketaan ja huomioidaan vammaiset ihmiset osana koulutuksia.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: SM

Tavoite: Hätälmoituksen esteettömyys.

Toimenpide:

28. Saatetaan yleiseen hätänumeroon vastaaminen esteettömyysdirektiivin ja hätäkeskustoiminnasta annetun lain 28.6.2025 voimaan tulevien muutosten edellyttämälle tasolle vuoden 2025 loppuun mennessä.

Aikataulu: 2025

Vastuutaho: SM

Tavoite: Vammaisten henkilöiden osallistaminen ja kuuleminen kaikessa valmistelussa.

Toimenpide:

29. a) Sisäministeriön käynnistämässä hankkeessa laaditaan ohjeet pelastussuunnitelmiin, väestönsuojien käyttöönottoon ja käyttöön, kunnossapitoon ja tarkistuksiin.
b) Sisäministeriössä käynnistetään pelastuslain II vaiheen uudistus.
c) Sisäministeriössä tehdään vuoden 2024 tulipalojen puolittamisen toimenpidesuunnitelma.
d) Sisäministeriössä päivitetään pelastustoimen onnettomuuksien ehkäisyn toimintaohjelma 2024 loppuun mennessä.
Vammaiset ihmiset osallistetaan edellä mainittuun valmistelutyöhön.
Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana
Vastuutaho: SM

Tavoite: Viranomaiset huomioivat vammaisten erityistarpeet häiriötilanteissa.

Toimenpide:

30. Sosiaali- ja terveydenhuollon valmiussuunnitelmissa huomioidaan vammaisiin henkilöihin liittyvät erityiskysymykset.
Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana
Vastuutaho: Hyvinvointialueet yhteistyössä STM:n kanssa

Tavoitteet ja toimenpiteet itsenäisen elämän ja osallisuuden vahvistamiseksi

Tavoite: Uuden vammaispalvelulain tulee säilyä erityislakina, jotta turvataan vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen ja palveluiden saatavuus.

Toimenpide:

31. Suoritetaan vammaispalvelulakia koskevat lainsäädäntötoimet, joiden avulla vammaispalvelulaki säilyy erityislakina eli turvataan vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen ja palveluiden saatavuus.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: STM

Tavoite: Uuden vammaispalvelulain toimeenpanossa edistetään palvelujen monipuolista käyttöönottoa ja uusien toimintamallien kehittymistä.

Toimenpide:

32. Uuden vammaispalvelulain toimeenpanossa edistetään palvelujen monipuolista käyttöönottoa ja uusien toimintamallien kehittymistä. Merkittäviä palveluja ovat muun muassa asumisen tuen kokonaisuus, liikkumisen tuen kokonaisuus sekä vammaisten lasten palvelut. Toimeenpanon kanssa huomioidaan uuden vammaispalvelulain lähtökohta siitä, että palvelut myönnetään yksilöllisen tarpeen perusteella.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: STM yhteistyössä THL:n kanssa

Tavoite: Uuden vammaispalvelulain tullessa voimaan vuoden 2025 alussa on tärkeää tunnistaa lainsäädännön seurannan tarpeet.

Toimenpide:

33. Edistetään uuden vammaispalvelulain seurantaa. On tärkeää saada luotettavaa tietoa muun muassa lain uusista palveluista ja niiden toteutumisesta sekä vammaisten henkilöiden palvelutarpeen tyydyttymisestä ja oikeuksien toteutumisesta, jotta lainsäädännön tavoitteiden toteutumista voidaan arvioida.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: STM yhteistyössä THL:n kanssa

Tavoite: Edistetään vammaisten ihmisten yksilöllisen asumisen toteutumista. Ohjataan valtion tukemaa asuntotuotantoa vammaisten asumisessa yksilölliseen ja monimuotoiseen suuntaan.

Toimenpiteet:

34. Kehitetään vammaisten henkilöiden asumisen ratkaisuja ja käytäntöjä yhteistyössä hyvinvointialueiden kanssa
35. Edistetään vammaisten henkilöiden yksilöllistä asumista valtion tukemassa asuntotuotannossa
36. Tuetaan olemassa olevan asuntokannan esteettömyyttä korjausavustuksilla.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: YM ja Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus Ara yhteistyössä STM:n kanssa

Tavoitteet ja toimenpiteet itsenäisen liikkumisen oikeuden vahvistamiseksi

Tavoite: Turvata kestävät liikkumispalvelut kaikille sopivilla kulkuvälineillä. Jotta liikkumisen riittävä palvelutaso voidaan turvata, tulee julkisen liikenteen järjestämistä tarkastella kokonaisuutena. Samalla on varmistettava, että liikenteen järjestämiseen suunnatuista resursseista saadaan mahdollisimman suuri lisäarvo. Tämä edellyttää liikkumispalveluiden toteuttamiseen liittyvän tiedon hyödyntämisen voimakasta lisäämistä yli hallinnonalojen rajojen.

Toimenpide:

37. Edistetään esteettömien liikkumispalveluiden saatavuutta eri asiakasryhmien tarpeisiin esteettömyysvision mukaisesti. Edistetään esteettömyyden toteutumista liikenteen palveluissa ja infrastruktuurissa ja edistetään esteettömiä liikkumispalveluita koskevien tietojen saatavuutta ja tiedon hyödyntämistä.
Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana
Vastuutaho: LVM

Tavoite: Palveluntarjoajien ja -tuottajien henkilöstön koulutuksen kehittäminen. Palveluntarjoajat ja -tuottajat tunnistavat erilaisten erityisryhmien tarpeet sekä heidän tarvitsemansa palvelut ja avuntarpeen kehittämällä henkilöstön koulutusta niin, että vammaisten ja toimintarajoitteisten ihmisten parempi kohtaaminen on mahdollista.

Toimenpide:

38. Edistetään palveluntarjoajien ja -tuottajien asiantuntemusta jatkamalla yhteistyötä eri toimijoiden ja hallinnonalan välillä.
Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana
Vastuutaho: LVM yhteistyössä eri toimijoiden kanssa

Tavoitteet ja toimenpiteet yhdenvertaisten koulutusmahdollisuuksien vahvistamiseksi

Tavoite: Uudistetaan esi- ja perusopetuksen oppimisen tuen lainsäädäntö.

Toimenpide:

39. Uudistuksen tavoitteena on turvata riittävä tuki ja vähentää opetushenkilöstön hallinnollista taakkaa. Tavoitteena on, että oppimisen tukea on tarjolla yksilöllisesti ja oppilaan tarpeita vastaavasti, tuen muodot ovat valtakunnallisesti yhtenäiset, selkeät ja monipuoliset. Lisäksi myös tarpeellinen pienryhmäopetus sekä erityisluokissa annettava opetus on mahdollista ja erityisopettajien riittävistä koulutusmääristä huolehditaan.

Aikataulu: uusi lainsäädäntö tulee voimaan 1.8.2025

Vastuutaho: OKM

Tavoite: Uudistetaan lukiokoulutuksen oppimisen tukea koskeva lainsäädäntö.

Toimenpide:

40. Uudistuksen tavoitteena on selkeyttää oppimisen tukea lukiokoulutuksessa ja yhtenäistää oppimisen tuen ketju varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle. Tavoitteena on tarvittavan oppimisen tuen ja ohjauksen sekä moniammatillisen tuen turvaamisesta lukiokoulutuksen opiskelijoille.

Aikataulu: uusi lainsäädäntö tulee voimaan 1.1.2025

Vastuutaho: OKM

Tavoite: Uudistetaan ammatillisen koulutuksen oppimisen tukea koskeva lainsäädäntö

Toimenpide:

41. Uudistuksen tavoitteena on selkeyttää oppimisen tukea ammatillisessa koulutuksessa ja yhtenäistää oppimisen tuen ketju varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle. Tavoitteena on tarvittavan oppimisen tuen ja ohjauksen sekä moniammatillisen tuen turvaamisesta toisen asteen koulutuksen opiskelijoille.

Aikataulu: uusi lainsäädäntö tulee voimaan 1.1.2026

Vastuutaho: OKM

Tavoite: Arvioidaan tutkintokoulutukseen valmentavan koulutuksen toimivuutta ja tehdään mahdolliset lainsäädäntömuutokset

Toimenpide:

42. Kesäkuussa 2024 lopussa valmistuvassa selvityksessä tarkastellaan TUVA-koulutuksen kokonaisuutta tilastojen, eri prosessien, vahvuuksien ja kehittämistarpeiden, tavoitteiden täyttymisen, sekä toimintaympäristön osalta. Lisäksi tarkastellaan kokonaisuutta opiskelijoiden moninaisiin tarpeisiin vastaamisen näkökulmasta, yhteistyön rakenteiden toimivuuden osalta sekä sen suhteen, miten TUVA-koulutus palvelee eri ryhmiä. Selvityksen tavoitteena on tuottaa tietoa mahdollisia lainmuutostarpeita varten.

Aikataulu: selvitys valmistuu kesällä 2024, lainsäädäntömuutosten valmistelu syksyllä 2024.

Vastuutaho: OKM

Tavoite: Seurataan oppivelvollisuuden toteutumista.

Toimenpide:

43. Oppivelvollisuus uudistuksen tavoitteiden toteutumisen, toimeenpanon onnistumisen ja vaikuttavuuden arviointi kokoavana selvityksenä, jossa hyödynnetään teemakohtaisista seurannoista, selvityksistä ja arvioinneista saatavaa tietoa. Painopiste on uudistuksen keskeisten tavoitteiden toteutumisessa, erityisesti toisen asteen tutkinnon suorittamisasteessa, koulutuksellisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden lisääntymisessä, syrjäytymisen ehkäisyssä, lasten ja nuorten hyvinvoinnin paranemisessa sekä työelämään ja jatko-opintoihin siirtymisessä.
Aikataulu: seuranta-aika vuoden 2024 loppuun
Vastuutaho: OKM

Tavoite: Huolehditaan vammaisten oikeuksista SORA-lainsäädännön uudistamisessa

Toimenpide:

44. Hallituskauden aikana valmistellaan SORA-hankkeen loppu-raportissa todettujen kehittämistarpeiden pohjalta SORA-lainsäädännön uudistusta. SORA-lainsäädännön uudistamisessa huomioidaan YK:n vammaisten oikeuksien sopimus ja yhdenvertaisuuslaki sekä varmistetaan vammaisjärjestöjen mahdollisuus osallistua valmisteluprosessiin.
Aikataulu: valmistelu alkaa keväällä 2025
Vastuutaho: OKM

Tavoite: Selvitetään tulkitsemis- ja tulkkauspalveluiden saatavuutta varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa

Toimenpide:

45. Tulkitsemis- ja tulkkauspalveluista sekä viittomakielen että puhevammaisten tulkkauspalvelujen osalta kaivattaisiin selkeyttä lasten ja nuorten osalta. Varhaiskasvatuksessa ja esi- ja perusopetuksessa tulkitsemis- tulkkauspalveluiden järjestäminen kuuluu opetuksen järjestäjälle. Valtakunnallista tilastoitua tietoa palveluiden järjestämisestä ei ole saatavilla. Olisi tarpeen selvittää, kuinka lasten ja nuorten oikeus heidän tarvitsemiinsa tulkitsemis- ja tulkkauspalveluihin toteutuu varhaiskasvatuksessa/ koulussa. Huomioitavana ovat myös muut kuin opetustilanteet; osallisuuden näkökulmasta esimerkiksi natiivi viittomakieltä käyttävä opettaja/ avustaja ei aina ole riittävä tuki.

Aikataulu: selvitystyö vaatii rahoitusta, ei voi asettaa aikataulua

Vastuutaho: OKM yhteistyössä STM:n kanssa

Tavoitteet ja toimenpiteet kuntoutukseen ja terveyspalveluihin pääsyn vahvistamiseksi

Tavoite: Vammaisten ihmisten työ- ja toimintakyvyn parantaminen sekä osallisuuden mahdollistaminen.

Toimenpide:

46. Kehitetään kuntoutusta lähtökohtana kuntoutuskomitean ehdotukset sekä kuntoutuksen uudistamisen toimenpiteet ottaen huomioon vammaisten ihmisten kuntoutustarpeet. Päivitetään lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteita ajanmukaisiksi. Arvioidaan lääkinnälliseen kuntoutukseen ohjaamisen oppaan päivityksen tarvetta suhteessa vammaisten henkilöiden kuntoutustarpeeseen.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: STM

Tavoite: Kehitetään kuntoutuspalveluita, etuuksia ja niiden toimeenpanoa.

Toimenpide:

47. a) Kela kehittää kuntoutuspalveluita muun muassa saamenkielisille, perhekuntoutuspalvelua vaikeasti sairaille lapsille ja kuntoutusta elämäntapojen muutokseen diabetesta ja uniapneaa sairastaville.
- b) Selvitetään mahdollisuutta vajaakuntoinen-termin poistamiseksi ammatillisen kuntoutuksen osalta kuntoutuslainsäädännöstä.
- c) Keväällä 2024 on valmistunut kuntoutuksen uudistamiskomitean suosituksiin liittyen lakisääteisten kuntoutusetuuksien toimeenpanijoille yhteistyöohje, jonka tavoitteena on parantaa eri laitosten toimeenpanemien kuntoutusetuuksien toimeenpanon sujuvuutta. Yhteistyöohjeen jalkauttaminen jatkuu. Lisäksi ohjeeseen liittyviä kehittämistarpeita tarkastellaan vuosittain toimeenpanijoiden kesken. Tavoitteena on parantaa asiakasohjautuvuutta ensisijaisiin palveluihin ja toimeenpanon sujuvuutta.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: Kela

Tavoite: Sujuvoitetaan sähköisen lääkärinlausunnon käyttöä.

Toimenpide:

48. Suunnitellaan sähköistä lääkärinlausuntoa, jossa yhdistyvät B- ja C-lausunnot. Lausunto suunnitellaan niin, että sitä on mahdollisimman helppo ja sujuva terveydenhuollossa käyttää. Tavoitteena sähköisen lääkärinlausunnon käytön lisääminen aiemmasta.

Aikataulu: vuoden 2026 loppuun mennessä

Vastuutaho: Kela

Tavoitteet ja toimenpiteet yhdenvertaisen työllistymisen ja työn saannin vahvistamiseksi

Tavoite: Varmistetaan eri viranomaisten osaaminen ja toimiva monialainen yhteistyö vammaisten henkilöiden työllistymistä edistävissä palveluissa.

Toimenpide:

49. Tarkistetaan olemassa oleva koulutusmateriaali ja koulutus-käytännöt sekä tuotetaan koulutusmateriaalia yhteistyössä asianomaisten tahojen kanssa.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: STM ja TEM

Tavoite: Kehitetään työolosuhteiden järjestelytukea ja lisätään sen tunnettuutta työnantajille ja TE-asiantuntijoille.

Toimenpide:

50. Työolosuhteiden järjestelytuen käyttö on ollut vähäistä, mikä osittain johtuu siitä, että tukea ja sen käyttökohteita ei tunneta riittävän hyvin. Selvitetään järjestelytuen ja muiden vammaisten työllistymistä edistävien palvelujen kattavuus ja kehitetään järjestelytukea selvityksessä saatujen kehittämistarpeiden pohjalta. Tuotetaan lisäksi tarvittaessa koulutusmateriaalia ja työnantajille suunnattuja palvelukuvauksia.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: TEM

Tavoite: Selvitetään vammaiskiintiötä osana työ- ja elinkeinoministeriön selvitystä eri eurooppalaisissa maissa käytössä olevista malleista haastavasti työllistyvien palkkaamisen tukemiseksi.

Toimenpide:

51. Käydään läpi olemassa olevaa selvitys -ja tutkimustietoa eurooppalaisista vammaiskiintiömalleista.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: TEM

Tavoitteet ja toimenpiteet riittävän elintason ja sosiaaliturvan vahvistamiseksi

Tavoite: Vammaisten ihmisten sosiaaliturvan kehittäminen.

Toimenpide:

52. Sosiaaliturvan uudistamisessa otetaan huomioon vammaisten ihmisten elämäntilanteet. Uudistamisessa varmistetaan vammaisten ihmisten ja heitä edustavien järjestöjen osallisuus sekä arvioidaan ja seurataan vaikutuksia vammaisiin ihmisiin, lapsiin, nuoriin ja perheisiin.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana

Vastuutaho: STM

Tavoite: Kehitetään asiakkaiden etuus- ja palvelutarpeiden tunnistamista ja päätösten ymmärrettävyyttä.

Toimenpide:

53. Kelassa on meneillään etuusrajat ylittävät kokeilut nuoriin ja opiskelijoihin sekä lapsiperheisiin liittyen. Tavoitteena kehittää kyseisten asiakasryhmien etuus- ja palvelutarpeiden tunnistamista kokonaisvaltaisesti ja sitä myötä tehdä aktiivisesti Kelan etuusrajoja ylittävää yhteistyötä. Muut asiakasryhmät tulevat kokeiluun mukaan vaiheittain.

b) Kehitetään etuuspäätösten ymmärrettävyyttä työ- ja toimintakykyetuksissa.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana ja jatkuva

Vastuutaho: Kela

Tavoite: Kehitetään ja sujuvoitetaan vammaisetuksien toimeenpanoa.

Toimenpide:

54. a) Selvitetään mahdollisuuksia alle 16-vuotiaan vammaistuen hakemuslomakkeen parantamiseen siltä osin, että rasituksen ja sidonnaisuuden kuvaaminen lomakkeella olisi helpompaa.

b) Pyritään helpottamaan vammaisetuksien hakemista myöntämällä enenevästi mahdollisuuksien mukaan pidempiä etuusjaksoja, jolloin tarve etuuden jatkohakemusten toimittamiselle vähenee.

c) Kehitetään toisen puolesta asiointia OmaKelassa.

d) Hyödynnetään enenevästi automatiikkaa asiakkaiden etuus- ja palvelutarpeiden tunnistamisessa.

e) Selvitetään mahdollisuutta vika-termin poistamiseksi vammaisetuslainsäädännöstä.

Aikataulu: toimintaohjelmakauden aikana ja jatkuva

Vastuutaho: Kela

Tavoitteet ja toimenpiteet kulttuuri-, virkistys- ja vapaa-ajan toimintaan ja urheiluun osallistumisen vahvistamiseksi

Tavoite: Arvioidaan paraurheilun organisoituminen ja tila Suomessa.

Toimenpide:

55. Suomessa on arvioitu huippu-urheilua useita kertoja viime vuosikymmenen aikana, mutta paraurheilua ei ole huomioitu arvioinneissa perusteellisesti. Arviointi tuottaa kokonaiskuvan paraurheilun rakenteista ja organisoitumisesta Suomessa sekä arvioi järjestelmän toimivuutta ja vaikuttavuutta. Arvioinnissa tarkastellaan myös lajiliittointegraation nykytilaa. Arviointi tuottaa kehittämis- ja toimenpide-ehdotuksia valtionhallinnolle, Suomen Paralympiakomitealle, Suomen Olympiakomitealle ja sen huippu-urheiluyksikölle, Urheiluakatemoille, KIHU:lle ja lajiliitoille paraurheilun kehittämiseksi Suomessa.

Aikataulu: arviointi valmistuu syyskuussa 2024

Vastuutaho: OKM

Tavoite: Selvitetään soveltavan liikunnan kuntapalvelut.

Toimenpide:

56. Soveltavan liikunnan palveluista on tehty systemaattista selvitystyötä noin neljän vuoden välein vuodesta 2000 lähtien. Edellinen selvitys kuntien soveltavan liikunnan palveluista koskee vuotta 2019. Selvityksessä tarkastellaan muun muassa kuntien soveltavan liikunnan palveluiden järjestämistä/organisointia ja asema kunnassa, resursointia, tarjottavia palveluita, tukea järjestöille ja liikuntaolosuhteita. Selvityksen tulosten perusteella laaditaan yleiset ja koulutusalaan liittyvät kasvatusalan kehittämissuosituksia, joiden avulla kasvatusalan koulutuksissa voidaan huomioida aiempaa paremmin liikkumisen ja liikunnan edistäminen.

Aikataulu: selvitys valmistuu elokuussa 2024

Vastuutaho: OKM

Tavoite: Edistetään vammaisten henkilöiden osallisuutta taide- ja kulttuuritoiminnassa.

Toimenpiteet:

57. Tuetaan valtakunnallisten vammaisjärjestöjen ja -yhteisöjen taide- ja kulttuuritoimintaa myöntämällä valtionavustuksia sekä tuetaan taiteen ja kulttuurin saatavuutta ja saavutettavuutta parantavia hankkeita ja toimintaa.
58. Otetaan käyttöön vastuullisuuskriteerit (mukaan lukien yhdenvertaisuuden edistäminen) OKM:n taiteen ja kulttuurin toimialan yhteisöavustusten myöntämisessä.

Aikataulu: toimintaohjelmakausi

Vastuutaho: OKM

Tavoite: Otetaan huomioon vammaiset henkilöt ja heidän erityistarpeensa Suomi liikkeelle -ohjelman toimeenpanossa.

Toimenpide:

59. Huomioidaan vammaiset henkilöt valtavirtaistettusti kaikissa Suomi liikkeelle -ohjelman toimenpiteissä sekä toteutetaan rahoituksen varmistuessa kohdennettuja toimenpiteitä.

Aikataulu: 2024–2027

Vastuutahot: OKM sekä muut Suomi liikkeelle -ohjelman toimenpiteiden vastuuministeriöt

Tavoite: Parannetaan virkistyspalveluiden tarjoajien osaamista ja keinoja lähiluonnon saavutettavuuden ja käytettävyyden kehittämiseksi.

Toimenpide:

60. Päivitetään reitteihin ja rakenteisiin liittyvät esteettömyyttä koskevat ohjeistukset Paralympiakomitean Esteettömät reitit ja rakenteet -suositusten pohjalta Metsähallituksen julkisessa rakennuspiirustuskokoelmassa.
Aikataulu: 2025 rahoituksen mahdollistaessa Metsähallituksen julkisen rakennuspiirustuskokoelman kehityshankkeen
Vastuutaho: OKM, YM, Metsähallitus

Tavoite: Lisätään tietoisuutta kulttuuritoiminnan saavutettavuudesta.

Toimenpide:

61. Tuetaan valtakunnallisia yhteisöjä, jotka tarjoavat tietoa ja tukea saavutettavuuden ja moninaisuuden kysymyksissä.
Aikataulu: toimintaohjelmakausi
Vastuutaho: OKM

Tavoite: Edistetään saavutettavia kirjastopalveluita.

Toimenpide:

62. Saavutettavuuskirjasto Celia vahvistaa tulossopimuskaudella 2024–2027 erityisesti lasten ja nuorten kykyjä ja osaamista sekä osallisuutta kulttuuriin kehittämällä ja tuomalla tarjolle lukemisesteisille lapsille ja nuorille sopivia aineistoja, tuotteita ja palveluita sekä edistämällä kirjastojen ja koulujen välistä yhteistyötä. Saavutettavuuskirjasto Celian tarjoamien digitaalisten kirjastopalveluiden, mukaan lukien kuuntelusovelluksen, käytettävyyttä ja asiakaslähtöisyyttä parannetaan.
Aikataulu: toimintaohjelmakausi
Vastuutaho: OKM yhteistyössä Saavutettavuuskirjasto Celian kanssa

Tavoitteet ja toimenpiteet vammaisten henkilöiden oikeuksien vahvistamiseksi kansainvälisessä yhteistyössä

Tavoite: Suomi jatkaa vammaisten henkilöiden oikeuksien edistämistä EU:n, YK:n, Euroopan neuvoston, Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön (Etyj) ja muiden kansainvälisten järjestöjen toiminnassa.

Toimenpide:

63. Edistetään vammaisten henkilöiden oikeuksia osana Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa EU:ssa, YK:ssa, Euroopan neuvostossa ja Etyjissä sekä mahdollisuuksien mukaan muiden kansainvälisten järjestöjen toiminnassa. Huomioidaan vammaisten henkilöiden oikeudet erilaisissa politiikkaprosesseissa ja neuvotteluissa. Kuullaan vammaisia henkilöitä ja heitä edustavia järjestöjä Suomen kantoja muodostettaessa.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: UM

Tavoite: Lisätään tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista ja valtavirtaistetaan vammaisten henkilöiden oikeuksia kehitysyhteistyössä.

Toimenpide:

64. a) Ulkoministeriön järjestämissä ihmisoikeus- ja humanitaarisissa koulutuksissa huomioidaan kattavasti vammaisten henkilöiden oikeudet. Nämä on sisällytetty myös muun muassa läpileikkaavia tavoitteita sekä ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan toimeenpanoa käsitteleviin koulutuksiin.
- b) Tuetaan kansalaisjärjestöjen toimintaa korostaen ihmisoikeusperustaista lähestymistapaa sekä läpileikkaavien tavoitteiden huomioimista. Edellytetään vammaisten henkilöiden oikeuksien huomioimisen arvioimista hankehakemuksissa.
- c) Jatketaan vammaisten oikeuksien valtavirtaistamista edistävien ohjeiden ja työkalujen kehittämistä kaikissa kehitysyhteistyömuodoissa.
- d) Seurataan vammaistyöhön kohdennettavaa rahoitusta ja tiedotetaan tästä osana kehityspoliittista raportointia.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: UM

Tavoite: Tuetaan poliittisesti ja mahdollisuuksien mukaan taloudellisesti vammaisten henkilöiden oikeuksia edistäviä hankkeita.

Toimenpide:

65. a) Suomi jatkaa poliittista ja mahdollisuuksien mukaan myös taloudellista tukea YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia tukevalle toiminnalle ja kiinnittää erityistä huomiota YK:n vammaisinkluusiostrategian toimeenpanoon. Jatketaan mahdollisuuksien mukaan YK:n vammaiskumppanuusrahaston tukemista.
- b) Jatketaan Oslon vammaishuippukokouksessa tehtyjen sitoumusten toimeenpanoa ja valmistaudutaan tekemään uusia sitoumuksia vuoden 2025 vammaishuippukokouksessa.
- c) Edistetään vammaisten henkilöiden omaa merkityksellistä osallistumista hankkeiden suunnitteluun, toteutukseen sekä arviointiin.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: UM

Tavoite: Edistetään kansainvälisellä vaikuttamistyöllä, mukaan lukien johtokuntatyöllä, vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista.

Toimenpide:

66. Vammaisinkluusio on yksi Suomen prioriteeteista yhteistyössä YK-järjestöjen sekä Punaisen Ristin ja Punaisen Puolikuun kansainvälisen liikkeen kanssa. Suomi pitää vammaisinkluusiota vahvasti esillä järjestöjen johtokuntatyössä ja tilaisuuksien mukaan tukee tämän lisäämistä vakituisesti asiakohdaksi. Suomen prioriteetteja ovat myös muun muassa vammaisten naisten ja tyttöjen aseman vahvistaminen, organisaatioiden vammaisasioiden vastuuhenkilöiden nimittäminen sekä vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan osaamisen vahvistaminen.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: UM

Tavoite: Huomioidaan vammaisten henkilöiden oikeudet humanitaarisissa kriiseissä.

Toimenpide:

67. a) Suomi jatkaa panostamista vammaistoimintaan humanitaarisissa kriiseissä. Yhtenä toimista Suomi vaikuttaa siihen, että YK:n vammaisinkluusiostategiaa (UNDIS) jatketaan. Mahdollisuuksien mukaan, Suomi pyytää vuosittain keskeisten YK-kumppaneittensa järjestökohtaisia UNDIS-raportteja nähtäväksi ja järjestää niiden ympäriltä keskustelun. Suomi kannustaa kumppaneitaan julkaisemaan raporttinsa.
- b) Suomi tukee YK-järjestöjen ja suomalaisten järjestöjen humanitaarista vammaisinkluusiotyötä mukaan lukien korva-merkityllä tuella, silloin kun se on tarkoituksenmukaista. Suomi mittaa vuosittain vammaisinkluusion kohdennetun tuen määrän.
- c) Suomi vaikuttaa siihen, että vammaisinkluusio sijoitetaan virallisesti osaksi humanitaarista koordinaatiojärjestelmää. Tavoitteena on, että 1) vammaisinkluusio olisi jonkin virallisen koordinaatiojärjestelmän vastuulla ja että 2) jokin YK-järjestö nimettäisiin teemaa vetäväksi järjestöksi.
- d) Suomi edistää vammaisinkluusiota myös YK:n OCHA:n maakohtaisissa korirahastoissa, joita se rahoittaa.
- e) Suomi pyrkii erilaisin keinoin tuomaan yhteen vammaisjärjestöjä ja humanitaarisia järjestöjä.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: UM

Tavoite: Edistetään vammaisten henkilöiden oikeuksia ja osallistumista rauhanprosesseihin ja rauhanrakennukseen yhdessä vammaisjärjestöjen kanssa ja niitä konsultoiden. Vaikutetaan rauhanprosessien saavutettavuuden parantamiseksi, vammaisten henkilöiden näkemysten ja tarpeiden huomioimiseksi, sekä vammaisten henkilöiden ja heitä edustavien järjestöjen osallistumisen lisäämiseksi konfliktien ehkäisemisessä ja ratkaisemisessa sekä rauhanrakennuksessa.

Toimenpide:

68. a) Vammaisten henkilöiden osallisuutta lisäävien toimintatapojen tukeminen Suomen tukemissa rauhanprosesseissa ja vuoropuheluissa.
b) Vaikuttamistyö rauhanvälityksen alan toimijoiden piirissä sekä yhteistyössä alan kumppaneiden kanssa.
c) Vammaisten henkilöiden osallistumisen lisääminen Suomen järjestämissä ja/tai rahoittamissa rauhanvälityskoulutuksissa.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: UM

Tavoite: Edistetään vammaisten henkilöiden ja vammaisjärjestöjen oikeuksia ja aktiivista osallistumista YK:n rauhan ja turvallisuuden pilarilla. Vaikutetaan YK:n normatiiviseen työhön kuten neuvoteltaviin päätöslauselmiin, raportteihin, lausuntoihin ja muihin asiakirjoihin vammaisten henkilöiden oikeuksia ja inklusiota tukevan kielen lisäämiseksi. Lisäksi vaikutetaan aktiivisesti YK:n kanssa tehtävän yhteistyön ja YK:lle mahdollisesti annettavan tuen kautta.

Toimenpide:

69. a) Pyritään neuvottelemaan vammaisten henkilöiden oikeuksia ja aktiivista osallistumista edistävää kieltä YK:n rauhaa ja turvallisuutta koskeviin päätöslauselmiin ja asiakirjoihin, kuten erilaisiin päätöslauselmiin rauhanrakennuksesta ja poliittisista operaatioista (SPM) sekä rauhanturvaamisen erityiskomitea C34:n raporttiin.
- b) Tuetaan vammaisten henkilöiden oikeuksien ja osallistumisen huomioimista YK:n laajemmissa prosesseissa kuten vuonna 2025 toteutettavassa rauhanrakennuksen arkkitehtuurin arvioinnissa.
- c) Painotetaan YK:n kanssa tehtävässä yhteistyössä sekä linjauksissa, puheissa ja kannanotoissa vammaisten henkilöiden ja vammaisjärjestöjen osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksia rauhanrakennukseen sekä YK:n muuhun rauhaa ja turvallisuutta edistävään toimintaan.
- d) Edistetään vammaisinklusion huomioimista, kun toimeenpannaan naiset, rauha ja turvallisuus; nuoret, rauha ja turvallisuus sekä ilmasto ja turvallisuus -agendoja.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: UM

Tavoite: Edistetään vammaisten henkilöiden osallisuutta kansainvälisten ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanon valvonnassa.

Toimenpide:

70. Kannustetaan vammaisten henkilöiden oikeuksia edistäviä järjestöjä osallistumaan laajemmin kansainvälisten ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanon valvontaan, mukaan lukien toimittamaan YK:n sopimusvalvontaelimille tietoa vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisesta kunkin ihmisoikeussopimuksen soveltamisalan osalta sekä komitean kysymyslistaa varten, johon annettavat vastaukset muodostavat hallituksen määräaikaisraportin, että ns. riippumattomana rinnakkaisraportointina hallituksen antaman määräaikaisraportin rinnalla.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: UM

Tavoite: Edistetään vammaisten henkilöiden ja vammaisjärjestöjen osallisuutta YK:n vammaisyleissopimuksesta annetun Suomen ensimmäisen määräaikaisraportin tarkastelussa sekä tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean Suomelle antamista suosituksista.

Toimenpide:

71. a) Tiedotetaan YK:n vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanosta annetun Suomen ensimmäisen määräaikaisraportin tarkastelusta vammaisten henkilöiden oikeuksien komiteassa ennen sen käsittelyä, mukaan lukien vammaisjärjestöjen mahdollisuudesta toimittaa komitealle kirjallisia lausuntoja, niin sanottuja rinnakkaisraportteja, viimeistään neljä viikkoa ennen tarkastelua sekä osallistua komitean suljettuun kuulemistilaisuuteen.
- b) Käännetään YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean hyväksymät päätelmät ja suositukset yleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomessa kansalliskielille, suomeksi ja ruotsiksi.
- c) Tiedotetaan laajalti ja saavutettavassa muodossa YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean Suomelle antamista päätelmistä ja suosituksista.
- d) Järjestetään pyöreän pöydän keskustelu YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean Suomelle antamista suosituksista.

Aikataulu: 2025–2026

Vastuutaho: UM

Tavoite: Lisätään vammaisten henkilöiden tietoisuutta YK:n vammaisyleissopimuksesta.

Toimenpide:

72. a) Tuetaan mahdollisuuksien mukaan vammaisjärjestöjen edustajan osallistumista YK:n vammaisyleissopimuksen sopimuspuolten kokouksen vuosittaiseen istuntoon New Yorkissa osana Suomen valtuuskuntaa.
- b) Rohkaistaan vammaisjärjestöjä kommentoimaan vammaisten henkilöiden oikeuksien komiteassa laadittavina olevia luonnoksia yleiskommenteiksi, jotka ovat komitean tulkintaa sopimusmääräysten sisällöstä ja soveltamisesta.
- c) Jaetaan laajalti tiedoksi vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean hyväksymät yleiskommentit.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: UM

Tavoite: Vahvistetaan vammaisten tyttöjen ja naisten oikeuksia kansainvälisessä yhteistyössä.

Toimenpide:

73. Suomi edistää vammaisten naisten ja tyttöjen oikeuksia yhteistyössään YK-järjestöjen kanssa. Suomi kannustaa järjestöjä sisällyttämään vammaisinkluusio ja erityisesti vammaisten naisten ja tyttöjen tilanteen edistäminen säännöllisesti johtokuntakokouksiin ja toimintaansa. Suomi tekee vammaisten naisten ja tyttöjen oikeuksien edistämisessä yhteistyötä esimerkiksi UNICEFin kanssa, mukaan lukien Helsingissä toimivien oppimisinnovaatioiden ja innovatiivisen rahoituksen keskustusten kautta.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutaho: UM

Tavoite: Varmistetaan EU:n vammaisstrategian tehokas kansallinen toimeenpano.

Toimenpide:

74. Jaetaan kansallisesti tietoa EU:n vammaisstrategiasta ja sen toimeenpanosta erityisesti vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANEn kautta. Toimeenpannaan EU:n vammaisstrategian jäsenvaltioille suunnattuja toimenpiteitä eri hallinnonaloilla.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutahot: STM yhteistyössä muiden ministeriöiden kanssa

Tavoite: Edistetään YK:n vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanoa ja vammaisasioiden valtavirtaistamista vammaisalan pohjoismaisen yhteistyön kautta.

Toimenpide:

75. Vaikutetaan erityisesti pohjoismaisen ministerineuvoston puheenjohtajuusvuonna 2025 siihen, että vammaisasiat valtavirtaistuvat pohjoismaisessa yhteistyössä. Pyritään puheenjohtajuusvuoden aikana edistämään YK:n vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanoa erityisesti huomioimalla tietopohjan vahvistaminen ja intersektionaalinen näkökulma.

Aikataulu: erityisesti vuosi 2025, jatkuva

Vastuutahot: STM yhteistyössä THL:n ja muiden ministeriöiden kanssa

ISSN pdf: 1797-9854
ISBN pdf: 978-952-00-8462-2

Sosiaali- ja
terveysministeriö

stm.fi/julkaisut
julkaisut.valtioneuvosto.fi